

A HUNOK TÖRTÉNETE

(HOGYAN KELETKEZHETETT A HUSZÁR SZÓ?)

ÍRTA:
NEMES-DEDINAI ZSUFFA SÁNDOR

EGGENBERGER-féle KÖNYVKERESKEDÉS
RÉNYI KAROLA KIADÁSA
1910

Minden jog fenntartva

ELŐSZÓ

Amint vannak divatszavak, úgy vannak elavult szavak is, csakhogy néha – miként, a huszár szó – az elavult szavak is divatossá válnak.

Östörténelmünk olyan csodálatos ragyogású ékkövekből álló mozaik, ahol az egyes kövek ragyogása a történelem évezredes köde miatt elhomályosodott. Ilyen elhomályosodott ékkőnek látom én a huszár szót is, mely a magyar nyelvben – az írott történelem szövegében – néhány évszázad után újra divatossá vált. S ma pedig, mint fogalom Európa egén úgy ragyog, mint a legfényesebb üstökös.

„Keresselek, kutassatok, mert az egész világ egyetlen nemzeté sem talál annyi kincset kultúrájának gyarapítására, mint a magyar társadalom, az ősi-indiai kultúra tárházában.”

Miután ezek a szavak Körösi Csorna Sándor ajkáról hangzottak e] s mert azokat a hálás utókor Körösi Csorna Sándor Szegeden felállított panteonjának kövébe véste-, s mert a zsidó népet és nyelvét kivéve Európa összes népe és nyelve Ázsiának Túrán és Irán néven nevezett területéről származik, úgy vélem, hogy a huszár szóról a történelem évezredes kódének salakját lecsiszoló homokot ott lehet megtalálni, ahol egykor Túrán és Irán őskultúrájú népei éltek. Ezért a turáni és iráni ősnyelveket is figyelembe vettem.

Körülbelül tizenöt évszázaddal ezelőtt a hunok, tizenegy évszázaddal korábban a honfoglalók, besenyők stb., majd végül a mongolok lovasseregei Keletről törtek elő. A húnok; és mongolok lovasseregeikkel birodalmakat rombadöntve, a félvilágot hódították meg. A honfoglalók pedig Európa legkényesebb helyén, ahol

a különböző népek érdekei állandóan ütköznek és ahol a honfoglalók előtt más népek még csak tartós lakhelyet sem tudtak maguknak biztosítani, állandó hont alapítottak, mely egy évezred minden szenvedése és csapása ellenére még ma is áll. A honfoglalás és főleg a hon évezredes, eredményes védelme kizárólag annak tulajdonítható, amit magyar huszár-harcmodnak és magyar katonai erényeknek neveznek.

A világháborúban a döntés kivívására szánt gyorsmozgású csapatok még csak könnyű lovascsapatokból állottak, ma pedig azok már gépkocsizó egységekből alakúinak meg. A német-lengyel háború alkalmával a lengyelek hősie, de szomorú végű lovasrohamai bebizonyították, hogy a ló szerepét már a benzinmotor váltotta fel és rohamosan közeledik az a nap is, amikor – Madách jóslata szerint. – a lovat már csak múzeumokban lehet majd kitömött állapotban látni.

Itt még nem tartunk; a ló és a huszár még él, mert történelmi küldetését és kultúrmunkáját még nem fejezte be. De huszárságunk eredetének megállapítása már régen, időszerűvé vált.

Amikor huszárságunk és főleg huszár szavunk eredetének kutatását befejező tanulmányomat megírtam és amikor a „húsz”, és „ár”, „guszár – huszár”, „uszár – huszár”, „haszia – huszár” stb. elméletet a „hun-sar” új elméletei bővítettem, őszintén tisztelt barátom, dr. Melich nagybecsű véleményét, aki a közelmúltban kétszer részesült legfelsőbb helyről jött kitüntetésben, ismét kikértem.

Noha az én szerény véleményem a leghivatottabb nagy magyar tudós véleményével nem egyezik, dr. Melichnek a velem folytatott eszmecsereért legmélyebb tiszteletemet, legőszintébb köszönetemet és legigazibb hálámat kifejezni mégis szükségesnek tartom. S az, hogy ma újabb konkrétum nélkül a huszár szó és huszárságunk eredete szinte megoldhatatlan, illetve, hogy a rendelkezésre álló legrégebbi adat különböző értelmezése és magyarázata mellett a legelső vélemény (származtatás) éppen olyan helyes lehet, mint akár a huszadik, nem ejt kétségbe, mert ki tudja, mit hoz a jövő?

Ki tudja, hogy milyen újabb konkrétumok kerülnek esetleg napfényre s hogy azok melyik elméletet fogják majd igazolni?

A hún-magyar rokonságot bizonyító ősforrásokat összegyűjtve és a hunok történetét röviden összefoglalva, talán a hún-magyar rokonság tenyéré is rámutattam, amit ma – sajnos – még kevesen vallanak.

Szilárd a meggyőződésem, hogy huszárságunk eredetét nem a szlávok, hanem a hunok történelmében kell keresni. S ezt még igen tisztelt ellenfeleimnek is el kell ismerni, ha forrásműveim adatait hiteles adatoknak és szerény fáradozásomat komoly munkának hajlandók tekinteni.

A Forrásművek és a Függelék szövegében megemlékszem egy olyan német nevű, de lángolólelkű magyar pap-tudósról, aki a hún-magyar származás történelmi adatokon nyugvó tényét nemcsak itthon, de külföldön is hirdette. S lehet, hogy ennek a mellőzött és elhallgatott magyar tudósnak érdemeit olvasóim jobban fogják méltányolni, mint azt az ő kortársai tették.

DR. DARKÓ JENŐ

1880-1940

„A hunok története” című szerény munkámat a folyó évi január hó 8-án Debrecenben elhunyt dr. Darkó Jenő, a gróf Tisza István Tudományegyetem ny. r. egyetemi tanára emlékének szenteltem.

Ez a kiváló magyar bizantologus volt az, aki „A huszár szó és a magyar huszárság eredete” című könyvem megjelenése után a „Magyar volt-e az európai huszárság őse?” című tanulmányomban idézett levelével, majd később személyesen is felkeresett.

Ő volt az, aki jóakarató tanácsaival buzdított és figyelmeztetett, hogy az első s esetleg kevés sikert nyújtó kísérletezés után nem szabad csüggedni, hanem fokozott szívóssággal és buzgalommal kell tovább dolgozni, mert a felvetett kérdést végre meg kell oldani.

S amikor ezt nyilvánosságra hozom, teszem azért, hogy a nagy magyar tudós iránt érzett, soha el nem múló hálámat kifejezhessem.

Már igen sokan kérdezték tőlem azt, hogy miért foglalkozom huszárságunk eredete rejtélyének megfejtésével, olyan kérdés megoldásával, melynek megoldása nem az én hivatásom. Erre a kérdésre azzal a gondolattal válaszolok, amelyet dr. Ravasz László püspök úr egyik cikkéből merítettem és amely a kérdésre feleletet ad. Az idézethez csupán azt szeretném hozzáfűzni, hogy nem az a fontos, hogy én fejtettem-e meg a kérdést, vagy igen tisztelt ellenfeleimnek van-e igazuk, hanem az, hogy. mi a történelmi valóság, a tiszta igazság?

„Érthetően, egyre általánosabbá válik a felismerés, hogy nemzetünk fennmaradása öntudatosába és erősebb magyarság kialakulásától függ. Szükség tehát a magyarságot megerősíteni. Az erősítés lehet fizikai és szellemi, de fizikai is csak akkor, ha előbb szellemi, azaz öntudatosító.

Ez az öntudatosítás két nagy részből áll: egy ismereti és egy akarati részből. Jobban kell ismernünk, mi a magyar és Jobban kell akarnunk, mi a magyar.”

(Magyar Szemle Társaság: MI A MAGYAR? Bp. 1939. 13-14. o.)

Budapest, 1940. január hava.

A szerző.

BEVEZETÉS

A „Huszárprobléma” című tanulmányom megjelenése után kb. egy hónappal később, 1939. évi április hó 11.-én, a Magyar Tudományos Akadémia heti üléstermében a Magyar Nyelvtudományi Társaság ülésén, dr. Melich elnöklete mellett, dr. Gáldi László egyetemi magántanár „Huszárszavunk bizánci kapcsolatai” címen új beállításba helyezett, érdekes előadást tartott.¹

Jóllehet, mint nyelvész, a problémát csak egy szempontból jtegette, de annak megoldását mégis lényegesen előbbre vitte egyrészt, mert a „guszar-huszár” elméletet elvetette, másrészt, mert a problémát egészen más környezetbe helyezve, a lehetőségek új világát tárta fel; sőt az európai huszárság származásának időpontját is a XIV. század elejéről a X. század végére helyezte.

Az előadás lényege a következő.

Az ősi bolgár nyelvben, mely a honfoglalók nyelvével közeli rokonságban volt s csak 1000 után szlávósodott el, 980 körül még létezett egy „csel-csapda” jelentésű „haszia” {*хасіа*) szó. De az egyik bizánci hadvezér 910. évi hadjáratának fennmaradt írásbeli intézkedése szerint annak megállapítására, hogy az ellenség hol van és milyen erős, már „hószariosz” (*хωσαριος*) néven nevezett lovaskatonákat küldött előre. Tehát könnyű lovasság felderítéséről volt szó. A bolgár eredetű „haszia” azonban felvette nemcsak a jellegzetes „-iosz” görög végződést, hanem a későbbi bizánci írott emlékekben már „honszariosz” (*хонсаριος*) alakban is előfordul. S állítólag a „hószariosz-honszariosz” alakból származik az a szerb kifejezés, mely az ó-szerb törvénykönyvben, 1302-1349. években már „chur'szar”, „guszar” és „chuszar” alakban, de rendszerint a rablót jelentő, szerb „tat” szó kíséretében, később pedig a szerb és a horvát írott emlékekben már mindig „guszar-huszar” alakban fordul elő.

¹ Magyar Nyelv. 1939. V.

Az előadó – mert precedens hiányában a „g-h” hangzócsera a magyar nyelvben nem bizonyítható – határozottan kijelentette, hogy a „guszar” és „huszár” két külön alak, továbbá, hogy a szerb írott emlékekben a „chur'szar-chuszar” tengeri rablót, a „guszar” pedig lovaskatonát jelentett. Majd azon csodálkozva, hogy Mátyás király, a nagy humanista, saját könnyű lovasságának megnevezésénél „-ones” latin végződéssel görög szót vájjon miért használt, előadását Mátyás király 1481. évi leveléből vett részlet idézésével „Equites levis armaturáé, quos husarones appellamus” fejezte be. Az idézettel bizonyára jelezni akarta, hogy részünkről a huszár szónak, bizánci és szerb közvetítés révén való átvétele csak a XV. században történt meg, mert Nagy Lajos király 1378, évi „hunzor” kifejezéséről említést nem tett.

Az előadást meghallgatni szerencsém lévén, utána üdvözöltem az előadót és arra kértem, hogy a X. és XV. század közötti irt hidálja át, indokolja meg, hogy a huszár szó miért jutott el hozzánk csak a XV. század vége felé, amikor elődeink a bizánciakkal a Levente-Leó-féle szövetségtől az arcadipolisi vereséig sokszor érintkeztek. Később koronát is kapott a magyar király a bizánci császártól, egyik királyunk pedig, III. Béla (1172-96) a bizánci udvarban nevelkedett.

Történelmi tény az, hogy Budavár visszafoglalása előtt és főleg utána, amikor a magyar főurak saját költségükön kiállított huszárrezredeket adtak, könnyű fegyverzetű, magyar felszerelésű, magyarosan harcoló és huszárnak is nevezett lovascsapatokat a horvátok is kiállítottak. De az 1868. évi XLI. t.-c. értelmében felállított m. kir. honvédség horvátországi lovascsapatait a törvény – nyilván a horvátok kívánságára – nem huszár, hanem „dzsidás”-nak² nevezte, melynek főfegyvere nem a kard, hanem a dzsida¹ (lándzsa, pika) volt.

Azonban 1880-ban, amikor a horvát nyelven vezényelt dzsidás századokból a m. kir. 10. honvéd huszárezred alakult meg, a horvát dzsidások a 32 rézgombbal díszített ulánka helyett zsinóros magyar ruhát (atila, mente stb.) kaptak; a dzsidás nevet (mely török szó) a huszár⁴ szó váltotta fel, a dzsida pedig múzeumba került. Tehát a horvátok a „huszár” szóhoz, ha az szláv vagy csak szerb-horvát eredetű katonai kifejezés lett volna, 1848-49-ben és 1868-ban is ragaszkodtak volna.

² és ³ Szurmay Sándor: A honvédség fejlődésének története. Bp. 1908. 22. és 47. oldal.

⁴ Szurmay idézett, műve. 64. o.

De amint a tények bizonyítják, a horvátok 1848– és 1868-ban nem a huszár szó használatához, vagy a huszáros fegyverzethez és harcmódhoz, hanem a szláv tradíciónak megfelelően, mint főfegyverhez, egy dőfőfegyverhez (hasta, dzsida-lándzsa-pika) ragaszkodtak és a huszár elnevezést is elvetették.

A horvátoknak a szláv tradíciókhoz való ragaszkodása, a kényszer-névváltoztatás, továbbá a „g-h” hangzócseré lehetetlensége váltotta ki belőlem azt a meggyőződést (amit leírni már „A huszár szó és a magyar huszárság eredete” című könyvem 107. oldalán is megkockáztattam), hogy a huszár szó olyan ősi katonai kifejezés, amelyet a honfoglalók az őshazából hoztak magukkal. Ezt akkor természetesen nem bizonyíthattam, egyrészt, mert az tökéletesen ellentétben állott azzal, amit eddig a huszár szó eredetének kutatói hirdettek, másrészt, mert hiányzott az a láncszem, mely a hún-magyar hadszervezet és elnevezések azonosságát bizonyítva, az évszázadokat áthidalta volna.

De ma, mert dr. Gáldi a bizánciak által még 910-ben is használt „hószar-ios”, „honszar-ios” kifejezésben megtalálta a hiányzó láncszemet és mert e könnyű lovaskatonát jelentő kifejezést a bizánciak bizonyára valamely hatalmas lovasnéptől vették át, úgy vélem, hogy huszár szavunk nem a „haszia” szóból származik.

Tény az, hogy huszár szavunk az eddig feltárt írott emlékekben, különböző alakban és rablót, lókupecet és lovaskatonát jelentő értelemben a délszlávoknál már 1302-1349 között, nálunk pedig lovaskatonát jelentő értelemben csak 1378-1481 között fordul elő, amelyet mi mindig lágy „h”-val, a szerbek „ch” és „g”-vel, a horvátok pedig szintén lágy „h”-val írtak.

A horvátoknak azonban a „huszár” szót „g”-vel kellett volna írni, egyrészt, mert egykor a szláv nyelvekben a „h” hangzó hiányzott, másrészt, mert azokat az ősi szláv szavakat, amelyeket a csehek, tótok, rutének ma már „h”-val ejtenek ki és írnak, a horvátok még mindig „g”-vel ejtik ki és írják.

Az, hogy huszár szavunk különböző alakban a délszlávoknál korábbi korból származó írott emlékekben maradt fenn, mint nálunk, még nem perdöntő bizonyíték és még nem bizonyítja minden kétséget kizáró módon azt, hogy huszár szavunk olyan jövevény szó, mely hozzánk a bizánciaktól szerb közvetítés révén jutott el; mert azt, mint jövevényt a bizánciak vajjon kitől vehették, ha nem lovasnéptől? És ez a lovasnép a turáni lovasnépek leghatalmasabb képviselője volt, amellyel a bizánciaknak kezdetben sok bajuk volt, később pedig annak töredéke bizánci szolgálatban állott.

A huszár szo bizanci-szerb származtatása ellen igen sok száraz tény szól.

1. Mivel az „-iosz” képző a görög nyelvben melléknévi képző, a „hószar-ios” és „honszar-ios” csak „huszáros”-nak fordítható.

2. A görögök (bizánciak) Nagy Sándort kivéve, a hunok előtt a könnyű íjász lovascsapatot nem ismerték és nem alkalmazták. De Attila halála után a bizánci seregben már sok hún szolgált, különösen Belizár és Narzes által vezetett seregekben s a bizánci könnyű lovasságot később is főleg hún, gót, avar, bolgár, trapezunti, dalmát stb. elem alkotta, akiktől a bizánciak természetesen sok mindent vettek át. S hogy a turáni lovasnépektől miért és mit vettek át, azt dr. Darkó cikke (Turáni hatások a görög-római hadügy fejlődésében. Hadt. Közl. 1934. I., II. szám) mutatja.

3. Nem a délszlávok, hanem a mi elődeink voltak lovasnépek,

4. A magyar nemzet létszám és műveltség tekintetében mindig magasabban állott, mint a délszlávok.⁵

5. Nem szerb bánóságok léteztek Magyarország területén, hanem magyar bánóságok szerb területen.

6. A könnyű lovasság kard-harcászatát nem elődeink a délszlávoktól, hanem a délszlávok és Európa népei is elődeinktől vették át.

7. A török invázió elől nem elődeink menekültek szerb földre, hanem a szerbek hozzánk.

Nem a Corpus Juris Hungarici van tele szerb eredetű törvényekkel, hanem a Dusan-féle „Gradski zakon”-ban fordulnak elő magyar törvények és magyar jogi kifejezések, ahol a szerbek a többi magyar kifejezéssel együtt a huszár szót is használták.

9. Nem mi küzdünk nehézségekkel, ha „h”-val kezdődő jövevényszó fonetikailag helyes leírásáról van szó, hanem azok, akik cyrill-betűkkel írják.

10. S az, hogy a huszár szót a szerbek írott emlékeikben hol „ch”-val, hol „g”-vel írták, a magyar írott emlékekben pedig mindig „h”-val van írva, nem azt bizonyítja, hogy a huszár szót mi vettük át a szerbektől, hanem éppen az ellenkezőjét.

11. A „huszar-guszar”, mint szláv szó, him ludat, gúnárt jelent.

12. Már maga az a tény, hogy a szerbek az állítólag bizánci

⁵ Ivics Aleksa, a jeles szerb történétíró, a Vreme-ben nemrég megjelent cikkében a következőket írta: Az új úi szerb kultúra magyar földön indult fejlődésnek, a XVIII-XIX. század szerb írói, költői és tudósai Magyarországon látták meg a napvilágot és az első szerb könyvet is Budán nyomtatták”. Ez a neves szerb tudós csak az újkorról szól; de hasonló volt a helyzet a középkorban, a magyar-szerb uralkodócsalád rokonsága idején is.

közvetítés révén átvett jövevényszavukat, a „chouszar”-t hol „ch”-val, hol „g”-vel írták, a leghatározottabban azt bizonyítja, hogy azt nem a bizánciaktól, hanem már az Árpádok korában elődeinktől vették át; mert vajjon miért írták volna a görögöktől átvett huszár szavukat „g”-vel is, amikor a görög „x” (chi)-nek megfelelő hangzójuk és betűjük megvan, de hiányzik a lágy „h” betű.

Világos, hogy a huszár szót azért írták „g”-vel is, mert a lágy „n” hangzóra megfelelő betűjük ma nincs,⁶ mert a cyrill betűvel író szlávok még a XIX. században átvett német „Hülsen” (szivarkahüvely) szót is „gilsni” írják és ejtik ki.

S az, hogy mi a huszár szót a délszlávoktól és csak a XV. században vették volna át, illetve annak a délszlávok által használt értelmét éppen a legnagyobb magyar király, Mátyás,⁷ a Veréb ősmagyar nemesi családból származó uralkodó és kiváló hadvezér honosította volna meg, kevésbé hihető.

a) Mátyás király híres könnyű lovassága: „équités levis armaturáé” kétféle: magyar, főleg nemesi bandériumok tagjaiból „expeditus equitatus” és idegen, cseh, német, oláh és főleg szerb, dalmát és horvát katonaelemekből: „expeditissimus equitatus” állott, melynek zömét természetesen a magyarság képezte. S amilyen természetes ez, éppen olyan természetellenes és hihetetlen az, hogy Mátyás király egész könnyű lovasságánál a majoritást a minoritás „hussarones” nevével nevezte volna meg. Mátyás királynál a könnyű lovasság volt az, melynek minden sikerét köszönhette.

b) Tökéletes lehetetlenség az, hogy Mátyás király, a kiváló hadvezér könnyű lovasságának magyar alvezérei: Ország, Rozgonyi, Hédervári, Báthori, Nagy, Magyar, Dávidházi, Kinizsi, Geréb, Székely, Szapolya testvérek stb. érzékenysége ellenére csupán néhány hasonló hatáskörű délszláv származású alparancsnok kedvéért egész könnyű lovasságát olyan idegen szóval nevezte volna meg, mely a szerb törvényekben előforduló értelme miatt, még a délszláv származású alparancsnok! részére sem lehetett megtisztelő.

c) De hogyan is használhatott volna Mátyás király 1481-ben a „hussarones” kifejezésben idegen eredetű és sértő jelentésű kifejezést egész könnyű lovasságára vonatkozólag, amikor az 1449. évi

⁶ „Mínthogy az oroszban (cyrill írásban) nincsen a magyarnak megfelelő „h” betű, az idegen szókban a „h” jelzésére a „g” betűt használják.” (Bogen György: Gyakorlati orosz nyelvtan. Budapest. 1920. 28. o.)

⁷ Fráter Lénárt (alias U. Zadravec): Hunyadiak magyar származtatása oklevelekben. Budapest. 1937.

okmányok⁸ bizonyága szerint Komárom- és Nógrád-vármegyében már Huszár nevű jobbágycsaládok léteztek.

d) Tény az, hogy Mátyás király a törököt Európából kiűző nagy tervekkel foglalkozott, de egyidejűleg, nemcsak a török, hanem a cseh, német és lengyel udvarral is ujjat húzott. Ebből követ- 'i! kezik, hogy Mátyás királynak saját hadereje harci értékének fokozására is nagy gondot kellett fordítani.

e) Mátyás király, aki ősmagyar vezényszavakat használt és aki a legalsóbb magyar néprétegből kiemelt nagyságokkal vetette magát körül (hiszen az akkori főurak a Szent Koronát hol a német császárnak, hol a lengyel királynak ajánlgatták fel), annyira izig-vérig magyar volt, hogy mindenben csak a magyart kereste, mert bécsi bevonulása alkalmával a még befejezetlen Stephan-Kirche tornyának fedését is magyarosra rendelte. S a torony még ma is piros-fehér-zöld színű cseréppel van fedve.

f) Egy ilyen izig-vérig magyar királyról, akinek alattvalóival az adóztatás és katonaillesítés miatt oly sok baja volt, aki a magyar vér céltalan pazarlása miatt még egykori nevelőjével, Vitéz János püspökkel is összeveszett, bátran fel lehet tenni, hogy a nehéz lovasságtól élesen megkülönböztetett könnyű lovasságát és annak minden egyes tagját külön-külön is olyan magyar szóval kezdte megnevezni, mely egykor csak kisebb lovascsapatok parancsnokainak megnevezésére szolgált, hogy sohasem elegendő létszámú könnyű lovassága minden tagjának harcikedvét és áldozatkésztségét fokozhassa.

g) S ez a „huszár” (hun-sar, hun-zor, hu-sar) szó volt, amellyel Mátyás király 1481-től kezdve könnyű lovasságát, mint legfontosabb fegyvernemét megnevezni kezdte, amit az akkor éppen Olaszországban tartózkodó Veronai Gábor magyar püspökkel is) közölt. S Veronai a huszár szót, annak ősi értelmét, amelyet 1378-ban már Nagy Lajos királyunk is használt, bizonyára jól ismerte és talán Mátyás király célját is megértette.

h) S hogy a „huszár”, ez a szépcsendű magyar szó, amelyet Mátyás király latin nyelvű levelében latinos „-ones” végződéssel írt le, a magyar köztudatban sohasem volt megszegyenítő vagy sértő értelmű, sőt ellenkezőleg, megtisztelést és kitüntetést jelentett, mutatja az, hogy Mátyás halála és a mohácsi vész után (amikor a magyar hadszervezet a germán hadszervezet miatt háttérbe szorult és az ősmagyar vezényszavak is feledésbe mentek), az

⁸ Szamota-Zolnay: Magyar Oklevélszótár. 339. o.

1481. évi huszárok utódait „uraim”-nak⁹ nevezték. A rendek pedig közvetlenül Mátyás király halála után a „huszár” kifejezést még a magyar törvények latin szövegébe is felvették, mert az 1492. évi XX. t-c. már úgy intézkedett – bizonyára Mátyás király könnyű lovasságának sikerei miatt –, hogy a jövőben a királyi bandériumoknak csak az egyik fele legyen páncélos, a másik fele pedig huszárnak nevezett könnyű lovasságból álljon. S ha a „huszár” szó tényleg nem magyar, hanem idegen eredetű és sértő értelmű kifejezés lett volna, úgy a magyar rendek semmi esetre sem hoztak volna ilyen törvényt és a „huszár” nevet a lengyel nemesek.¹⁰ sem vették volna át.

i) S hogy a „hun-sar” vagy „hu-sar” katonai kifejezést elődeink már a fejedelmek és az Árpádok korában is használták, talán semmi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy első ismert irott alakja „hunzor”, továbbá, hogy később, amikor a huszárokat arányszám szerint állítottak ki, még a törvényes arányszám szerint kiállított lovaskatonákat is „huszár”-nak nevezték, mint a fejedelmek korában azt a személyt, aki, mint „hunsar” vagy „husar” bizonyára kisebb lovascsapat parancsnoka volt.

Mátyás király volt tehát az, aki az enyészettől megmentett részünkre egy ősi magyar katonai kifejezést, akit ezért a háládatlan utókor idegen szónak átvételével, sőt a szlávok által megvetett értelmének a magyar köztudatban való meghonosításával is megvádolt.

Miután minden jel arra mutat, hogy huszár szavunk a hunok által használt és „hun-sar” összetételből származó katonai kifejezés, a legújabb származtatás lehetőségét, saját kutatásom eredményét, kettő: a) történelmi és b) nyelvészeti részben fogom megvilágítani.

⁹ Dr. Darkó: A magyar huszárság eredete. Pécs. 1937. 26. o.

¹⁰ Báthory korában a huszár „husar” nevet használni kezdték azok az előkelő lengyelek is, akik 4-5 fegyverhordozótól kísérve, drága páncélba öltözve, nyergüket hátúji olyan hatalmas tollegezővel díszítették, mely magasabb volt a nyeregben ülő lovasnál.

Zymunt Gloger: Encyklopedia Staropolska. Warszawa. 1901. II. 920-924. o. és Huszár K.: Magyarország és Lengyelország. Bp. 1936. 40/d. o. 7. ábra.

A) TÖRTÉNELMI RÉSZ.

(A hunok története.)

A Puránák szerint a Kaspi-tó déli és keleti vidékének ősi lakossága az indiai vizözön (Kr. e. kb. 35. évezred) után kelet, dél és nyugat *fele* szétszóródott.

Egy ősturáni lovasnép, amelyről Európában a történelem már Kr. e. a XXV. században is tud, állatállományát legeltetve, a Pamir-hegységtől a Rajnáig elterülő síkságon nomadizált. Ez a nép már akkor lóhátról ijjal harcolt, amikor a csak gyalogosan és lándzsával harcoló indiai árják a lovaskatonát még „gondhavara” és a hellének pedig „kentaur”-nak nevezték, amelyet a görögök még Herodotos korában is *οκιτα*, (szkitha)¹ gyűjtőnévvel nevezték meg.

¹ A szkitha (szittyá) és hunn (hún) olyan gyűjtőnév, mint a germán vagy szláv, mert a különböző időben és helyen szerepelt, szittyá-hún néven nevezett lovasnépek sok törzsre tagozódva is etnikailag azonosak voltak, mert a szkitha név mellett az azonos lovasnépek megnevezésére a „chun „chu, hu, kun” nevek s már Kr. e. a XIV. században az egyiptomi diopolisi és a későbbi perzsa, persepolis feliratokban is előfordulnak. (Ipolyi A.: Magyar mithologia. Bp. 1923. I. 51. o.)

Curtius (Kr. e. 336-323) a Kaspi-tó környékén élt lovasnépben (akikből Nagy Sándor hadseregének lovaskatonáit egészítette ki) a Herodotos-féle szittyákra ismert és e lovasnép törzseit, mint Herodotos: Massagetæ, Sacæ, Dahæ néven nevezi meg. A későbbi Strabo (Kr. u. 19) és Ptolomeus 150 körül Szittyáországot leírva, lakóit szintén szittyáknak hevezi, törzseit pedig szintén Massagetæ, Sacæ, Dahæ néven” emlegeti.

Hieronymus (351-358) között: „Oriens totus interluit ab ultima Maeotide inter glaciale Tanaim et Massagetarum, immans populus ubi Caucasi rupibus feras gentes Alexandri claustra cohibent” . . . „Ab Orientali vero parte vicinæ Scythiæ fuerunt gentes Gog et Magog, quos inclusit magnus Alexander.”

Priscos Attila hunjait is „szküth – szküdasz – unnon” nevezi, mert Attila hunjaiban bizonyára a Herodotos által leírt szkithákat látta meg. Sőt a hunok iját és övét Vegetius és Ammianus „scythicus arcus – scythicus cingulus” nevezték.

Procopius (553 körül) a Kaspi-tó vidékén élt népekről szólva, ezt írta: „Massagetæ, sive ut iam vocant Hunnos” . . . „Attilám, Massagetarum, Scytharumque exercitu armatum adversus Aetium processisse.”

A szkitha, hún nevet a bizánci krónikások Attila halála után is csereberélték. Constantinus 457-ben és Eusebius 475-ben a Kaukázus vidékén élt s ed-

dig mindig szkithának nevezett lovasnépeket is „hunn”-nak nevezi s közöttük „euthalita” és „ciderita” nevű hunokat különböztet meg. Mások viszont a Kaukázus és a Kaspi-tó vidékén élt szabirotkat is hún-nak nevezik. így többek között Theophilactos 600 körül: „Hunni, qui appellant Saberi, gentes Hunnicæ. Gens Hunnica, ad Caucasum habitanti frequentissimi et in multos principatus rite divisi.” Nem véletlen, hogy ezeknek a lovasnépeknek leszármazottai, fghér hunok, amelyek Indiába 510 körül törtek be, Indiában még ma is hún-nak nevezik magukat: „The Goujaras are supposed to represent the Huns, group of tribes of hordes, who settled in the Penjab and Rajputana.” (Fourth Oriental Conference Proceedings in Allhabad University. IV. volume, 131. p.).

Belizár pedig (525 körül), aki a hún birodalom felbomlása után a Balkánon megtelepedett hunokat fogadta zsoldjába, ezt írta: „Aigam parentes habui Massagetæ, sive ut iam vocitant Hunnos”.

Menander (558 körül): „Turci, qui antiquitês Sacæ vocantur”.

Evagrins (558 körül): „Hunni, oim Massagetæ . . . , Hunni, qui est Massagetæ”.

Theophanes (758 körül): „Ad Eurum Tanaidis Turci habitant, qui olim Massagetæ vocabuntur.”

575 után azonban, amikor a türk törzsek már a Krim-félszigeten is megjelentek, a szkitha és a hún név eltűnt s helyette a későbbi görög krónikások már csak a türk „turk-turkoi” nevet használják a lovasnépek jelölésére.

Világos, hogy a krónikások a szkitha-hun neveket azért csereberélték, mert a szkitha, hún, avar, kazár, magyar (türk) népek etnikuma, lókultúrsa és lovas harcmódja teljesen azonos volt, mert nyelvükben és ruházódásukban a különbség is lényegtelenek voltak.

A pachlavi nyelven írt Aryadgar és a perzsa királyok történetét megíró Firduzi „Sahnamé” művében (aki az eseményeket Kr. e” XIII. századtól a Kr. u. X. századig tárgyalja) arról emlékszik meg, hogy a Kaspi-tótól keletre lakó, szőkehajú,¹² etnikailag (faj, nyelv, vallás) egységes nép évszadokon át Túrán és Érán¹³ nevű országnak volt alattvalója, de Zarathustra (Kr. e. X. század) vallási reformja miatt két pártra szakadt. Afrasiab turáni király Vistaspa iráni királyt, aki Baktria fővárosában, a Szir-Darja mellett fekvő Balk városában élt, haddal támadta meg.¹⁴ De mert a kb. 30 évig tartó háború a Zarathustra reformját elfogadó iránok győzelmével végződött, Afrasiab turáni népének egy része behódolt, a másik része pedig a mongol felföldre vándorolt, ahol az őslakókkal, a mongolokkal

¹² Hippocrates szerint a pontusi szkithák vöröses szőkék voltak. Marco Polo adatai szerint Kubilaj és Dzsingiz kánnak is kék szeme, rőt haja és fehér arcbőre vőTt” (E. Schopen: Die Türkei. Leipzig. 1938. 25. o.)

¹³ Mindkettő már a Zend-Avesztában is előforduló, tehát kb. 3000 éves földrajzi kifejezés.

¹⁴ A turáni és iráni népek évezredes harcainak csak töredékeit ismerjük. Csak azokról a harcokról van tudomásunk, amelyekről adatokat a Yastok, Fúrának, Védák és a Mahabharata őriztek meg. A Mahabharata arról az évszázadokig tartó harcról szól, melyet az Indiába betört iránok, a Pandavák (árják) az és lakó Kauravák (turánok) ellen Kr. e. a 2.-ik évezredben vívtak. De tudják, hogy a turáni és iráni népek küzdelme megismétlődött Afrasiab és Vistaspa idején, majd a bünök, turkok és a mongolok előtörése idején is. A szumirokat, babiloniakat, asszirokat, sőt az egyiptomiakat támadó: kus, khati, kéta, hikszos stb. néven nevezett lovasnépek is Turánból törtek elő.

tajilag keveredett. Itt tűnt fel később az a harcias lovasnép, mely Kínát évszázadokon át zaklatta és amelyet a kínai írott emlékek huig-no, hun-no néven neveznek meg.

Azonban évszázadokkal később, amikor a hunoknak Kína szomszédságából menekülni kellett, Afrasiab népének késői leszármazottai visszavándoroltak az őshazába, az Aral-tóba ömlő két folyó mellékére, mely terület akkor már a kialakult parthus birodalomhoz tartozott. Nagy Sándor halála után ugyanis a szaka törzsből származó Arsák vezér a méd és ó-perzsa birodalom romjain olyan hatalmas és parthusnak nevezett birodalmat alkotott, amelyhez Turkesztán, Mezopotámia egy része, Perzsia, Afganisztán és India jó része tartozott. A parthus birodalom, amelyet az új-perzsa birodalmat megalkotó Szaszanida vezér döntött meg, Kr. e. 250-től Kr. u. 226-ig állott s a fővárosa kezdetben Balk, majd később a Bagdad mellett épült Ktesiphon volt. A perzsák győzelme után a parthus birodalom turáni népeleme: massagéta, szaka, daha, makar, kazár, besenyő stb. szittyia nép az Alsóvolga, Kaspi-tó vidékére és a Kaukázus hegység északi lejtőjére vándorolt. Ez volt a későbbi Kazárország. És amikor a Balkánról az erdélyi medencébe trák, macedón népek nyomultak, az ott lakó agathirz, géta, karp stb. szittyia népek szintén arra a területre vándoroltak, ahol Attila idején már akatzirok (kazárok) éltek. Kazárország volt tehát az a terület, ahová más helyről kiszorított turáni lovasnépek vonultak vissza és az a hely is, ahonnan a hunok, avarok, turkok, honfoglalók, besenyők, majd jóval később Batu kán aranyhordája is előtört.

Attól kezdve, amint a kínaiak a hunoktól¹⁵ az ő lovas harcmódjukat eltanulták és közöttük lázadásokat szítottak, a hunokat az egyik vereség a másik után érte Tsitki 'hun fejedelem, Kr. e. 54-36. bukása után a hunok tömegesen délnyugat felé vándoroltak és részben az Ob, Irtis forrásvidékén, részben a Szir-Darja és Amu-Darja mellékén telepedtek le, ahol Herodotos adatai szerint maszagéta, szaka, daha néven nevezett szittyiak éltek. Ekkor az elűzött jüetsi, changra stb. néven nevezett szittyia népek a Pendsab vidékére vándoroltak, ahol Kaniska királyuk Kr. u. 78-ban a szaka v agy indo-szittyia birodalom alapját vetette meg.

Majd Montun hún fejedelem bukása (Kr. u. 92.) után, amikor

¹⁵ Azokat a hunokat, akik Kína szomszédságában évszázadokon át hatalmas hún birodalmat tartottak fenn és akikről Deguignes, Modi és Groot szól, ázsiai hunoknak nevezem. Európaiaknak pedig azokat, akik a 2-ik hún áradat idején Európába vándoroltak, akiknek cselekedeteiről szláv és germán mondák keletkeztek. Attila személyével a Nibelung-éneken kívül a Racine-korabeli francia irodalom is sokat foglalkozott.

a hajdani hún birodalom egész területe kínai fennhatóság alá került; a hunok ismét nagy tömegekben vándoroltak ki. Ezek részben az Aral-tó mellékén, a Kaukázus északi lejtjén, részben pedig Perzsia határvidékén telepedtek le. Innen törtek be az euthalita, a fehér hunok 579-ben Pendsab vidékére és megdöntötték az ottani virágzó indo-scytha birodalmat, ahol a fehér hunok leszármazottai ma is élnek. Amíg a fehér hunok leszármazottairól, akik ma Indiában a radzsputi, gujarati, magari stb. és a Pamir nyugati lejtjén a hunza nyelvet beszélnek, sokat tudunk, addig a fekete hún törzsekről, amelyek Turkesztánban sokáig éltek, alig tudunk valamit. Történelmük valószínűleg az ujugurok történetével olvadt össze.

A fekete hún törzsek történetét csak attól kezdve ismerjük, amikor azok csapataiból Bendegúz (Balamir, Balambér) hatalmas sereget szervezett, mellyel 373-ban az Ural és a Volga folyón átkelt és a már említett Kazárország területén tűnt fel. Bendegúz előbb a Szarmát síkságon tanyázó alán, szarmata és rokontörzseket (déli ogurok) verte le, majd velük szövetkezve, a szlávok és a germánokra vetette magát.

A szlávok, akik az alán és a germán rabságot megszokták, behódoltak a hunoknak és ősi lakóhelyükön maradtak. A germánok közül a vandálok, a nyugati gótok,¹⁶ sőt később az alánok egy része is, Gallia földjére menekült, a keleti gótok és gepidák pedig a hunok szövetségesei lettek. A menekülőket üldöző hún áradat Bizánc tartományait támadva és mindenütt rémületet keltve, a Rajna vidékét is elérte. A zöm azonban már 378-ban a Tisza mellékén tanyázott. Itt a hunok megjelenésekor ősidők óta jász, karp, kaukonés, géta stb. néven nevezett szittyák, továbbá szarmata (elszlávósított szittyák), a Dunántúlon pedig rómaiak és germánok éltek. A hunok megjelenése Európa népeit annyira megrémítette, hogy hódításait később a bizánci és római császár is elismerte, sőt mindkettő a hunok barátságát kereste. Ugyanis a hunok elől menekülő germánok: a gótok stb., de főleg a vandálok, akiknek neve „vandalizmus” ma is az észnélküli pusztítást jelenti, sokkal vérengzőbbek voltak, mint a hunok, akik 432. előtt nem lépték át a Duna és Rajna vonalát.

¹⁰ 375-ben Winitha gót király a hunok elleni harcban elesett, népe pedig Erdély és Havasalföld területére menekült s innen kért engedélyt Valens császártól a Balkánon való letelepedésre. Itt a gótok fellázkodtak és a 378. évi drinápolyi csatában Valens is elesett. 395-ben Theodorius császár birodalmát két fia között osztotta fel: Honorius Rómában, Arcadius pedig Bizáncban kezdett uralkoítani. A gótok Alarich vezetése alatt ismét fellázkodtak és a Balkánt Athénig végigpusztítva, 410-ben Itáliába vándoroltak; majd Róma kifosztása után 412-ben végleg Galliában telepedtek le.

A hunok székhelye a Nibelung-ének¹⁷ szerint Óbuda (Sicambria), Priscos leírása szerint pedig Szentes-Szolnok környékén volt, amelyet a germánok Etzelburg (Etelvára) neveztek.

A Tisza mellékén Bendegúz halála után két fia: Mundzsuk (Muinduh) és Ajbarz együtt uralkodott; a Volga, Aral-tó, Kaspi-tó mellékén, valamint a Kaukázus vidékén élt hún törzsek ügyeit pedig saját főnökeik intézték. Mundzsuk 403 körüli halála után, két kiskorú gyermeke: Attila (Etele, Avitohol. 375.-453.) és Buda (Bleda) helyett a főhatalmat Mundzsuk testvérei együtt gyakorol- lak, akik közül Rua (Ruas, Roas, Rugia) és Oktár (Uktár) a Kárpát-medencében, öbarz (Oebersius) pedig a Kaukázus vidékén élt és 448 körül halt meg. Oktár később a Rajna mellékére költözött, ahol 436-37-ben egy római sereggel együtt a burgundok lázadását verte le s meghalt 443-ban.

Miután Mundzsuk és Rua a rómaiak szövetségese volt, a kis- korú Attilát¹⁸ Honorius császár udvarába adták, ahol Attila a csá- szár római és ravennai palotájában a többi barbár fejedelem tús- ként adott gyermekeivel együtt nevelkedett. Itt ismerkedett meg Attila III. Valentinianus, a későbbi császár nővérével, Honoríával, aki Attilának 444-ben levelet és jegygyűrűt küldve, feleségül aján- lotta fel magát.

Bizánc az elszenvedett vereségek után élénken figyelte a

¹⁷ A Nibelung-ének, melynek ófelnémet nyelven irt szövege Németország- ban csak a XI. században tűnt fel, a burgundok 437. évi vereségéről (Sigfrid- Krimhilda) és a hunok nagy királyáról, Attiláról szól. A Nibelung-ének szerint Attilának számos vitéze van, asztalát 12 király szolgálja ki, birodalmát 24 fő- ember kormányozza; Hildegunda menyasszonyának 30 országot ajánlott fel nász- ajándékul; holt tetemén eltemetése előtt sebeket ejtettek stb. stb.

Lachmann: Nibelung. Stuttgart. 1851., Frauer: Walkyren. Weimar 1846., Görres: Deutsche Mithologie, deutsche Sagen. München. 1938. Schröfl Alajos: Der Urdichter des Liedes von der Nibelung-Not und die Lösung der Nibelung- fiage. München. 1912.

Schröfl azt állítja, hogy a Nibelung-éneket a X. században csak Géza ma- gyar fejedelem udvarában, Esztergomban irhatták meg, mert abban az időben a német fejedelmek udvarában a hivatalos nyelv a latin volt, mert abban az idő- ben Németországban pogánykori emlékek költői feldolgozását egyházi törvény tiltotta, mert Géza fejedelem környezete németül beszélt, mert Géza fejedelem érdeke volt, hogy Attila emlékét megörökítsék. A szerző a leghatározottabban állítja, hogy az Attilát dicsőítő Nibelung-éneket, a németek irodalmi büszke- ségét, Géza fejedelem magyar környezetének bemondása alapján Pilgrin német hittérítő írta.

Történelmi tény, hogy a 955. évi augsburgi hadjárat békekötés nélkül vég- ződött s hogy a kibékülés csak 973-ban történt meg, amikor Géza, Szent István atyja Quedlingsburgba a német császárhoz követet küldött, akit a császár szí- vesen fogadott. Ettől kezdve Géza fejedelem németbarát külpolitikát üzött, őszinte németbarát volt és fia részére is német hercegnő kezét szerezte meg.

¹⁸ Brian: Attila élete. 17. o.

hunok mozdulatait II. Theodosius (408-50), aki hét éves korában kezdett uralkodni, amikor megtudta, hogy Oktár a Rajna mellékére költözött, Ruának évi 350 font aranyat ajánlott fel, ha vállalja a bizánciak barátságát. Rua az ajánlatot elfogadta s azt évi adónak tekintette. Egy hún sereg már korábban a rómaiak segítségére kelt, Huldin vezetése alatt, s 405-ben Firenzénél a rómaiakat Ragadias vezér germán és szláv seregével szemben győzelemhez juttatta. Huldin ekkor, mint a Rómában szívesen látott vendég, meglátogatta Attilát is, aki, mint ketrecbe zárt vad, fuldoklott a császári paloták fényes és illatos termeiben.

Attila¹⁹ Rómában nagy terveket szőtt, szabadság után epedve, a hunok közé vágyakozott vissza s arról álmódzott, hogy az összes hún törzsek seregét egyesítve, elfoglalja Rómát, Bizáncot, meghódítja Perzsiát és Indiát; ledönti a kínai nagyfalat is és világhódító lesz. Rómában az eseményeket élénken figyelte és talán jobban ismerte Róma bel- és külpolitikai helyzetét, mint azok, akik Róma sorsát intézték.

Rua, akinek testvére, Oktár, a rómaiakkal a burgundok ellen együtt harcolt, becsületesen tartotta a szövetséget és csapataival gyakran segítette a két császárt. Később azonban megsokalta Bizánc álnokságát és Bizánc ellen büntető hadjáratot vezetni tervezett, mert Bizánc a Szarmát-síkság és a Kaukázus vidékén élő hún törzseket pénzzel és fegyverrel is támogatta, lázongásra ösztöklélte. Rua 443. évi halála után Attila hazatért és átvette a főhatalmat, noha az Oktárt vagy Öbarzot illetve volna meg és 444-ben már a bizánci császár követeit is fogadta, kik azért jöttek, hogy a békét megvásárolva, a hún támadást megakadályozzák. Attila, aki mindenről jól volt értesülve, nem tárgyalt, hanem feltételeket diktált, amikor a szerbiai Morava folyó mellett, a vásáraitól híres Morgum városánál Plintas és Epigénius követet fogadta. Itt kötötték meg a morgumi²⁰ egyezményt, melynek súlyos feltételeit a császár kényes helyzetében elfogadni kényszerült.

Attila sóvárgó szemmel tekintett Kína felé és a kínai császárnak minden évben fényes ajándékot küldött, hogy Turkesztántól távol tarthassa a kínai seregeket s hogy a kínai kereskedők to-

¹⁹ A Volga folyó nevét hajdan: Ethil, Ethel, Ithel, Idei, Edei formában írták, melynek Atil, Attil változásából Attila neve származik.

²⁰ Az évi adót 700 font aranyra emelte, a bizánci foglyok kicserélésének árát 8 aranyban állapította meg, megkövetelte, hogy a hún-bizánci kereskedelem induljon meg, hogy hozzá követségbe csak előkelő származású bizánciak jöhetnek. Ekkor vette fel Attila „magister militum” címet.

vábra is szállítsák azt a selymet, amelyet a hun főurak öltözködésüknél oly nehezen tudtak volna nélkülözni.

Minthogy ebben az évben találták meg és adták át Attilának azt a csodálatos kardot,²¹ amelyről a hunok azt regélték, hogy világhatalmat hoz annak a hun királynak, akinek azt átadják: a kormányzást Budának átadva, seregével keletre ment, hogy a bizánciak által fellazítottakat hódolatra kényszerítse. Kudirah, akacir (kazár) fejedelmet lefejeztette és az akacirok élére fiát, Ellahot állította. Felkereste Öbarz nagybátyját, közölte vele terveit, majd a Kaspi-, Aral-tó, Perzsia és Kína határát is bejárta, ahol az ottlakó rokon törzsek seregét saját seregébe osztotta be. A szláv törzsek megrendszabályozása után a Rajna vidékére ment s az ottani hun és germán törzsek seregeit is saját haderejébe szervezte be. Több évi tartózkodás után 447-ben visszatért. A következő évben meghalt Oktár, de nemsokára elköltözőit az élők sorából Buda is, akit állítólag Attila megöletett. Ez nem valószínű, mert Priscos Buda özvegyét is meglátogatta, aki Attila udvarában nagy tiszteletnek örvendő volt. Ettől kezdve Attila a Rajnától a kínai nagyfalig s a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjedő óriási hún birodalom felett egyedül uralkodott. És Isten Kardjának, valamint egy hatalmas sereg birtokában, tervének megvalósításához látott hozzá.

Kezdetben a két római birodalom és a hún birodalom között a határt a Rajna és egész hosszában a Duna képezte, de 432-ben Rua már Pannoniát is megszállta. Egykorú adatok szerint Attila birodalmának területén a következő népek éltek: a Tisza és a Maros mentén Attila különböző nevű hún törzsei, a Duna-Tisza között

²¹ E kard csodálatos szépségéről Priscos és Jornandes is említést tesz, sőt Lambert, a XI. század krónikása úgy tudja, hogy Salamon király 1071-ben Attila kardját Bajor Ottónak ajándékozta. Valószínűleg ez az a kaid, amelyet ma a bécsi Schatzkammerban őriznek és Nagy Károly kardjának tartanak, amelyet Nagy Károly állítólag Harun al Rasid (786-809) bagdadi kalifától kapott volna. E kardról jól sikerült képet ad a Gerevich-Genthon: Magyar történelem képes könyve, Budapest, 1935. című mű 1. oldalán, melyről dr. Darkó (Az ősmagyar hadművészet fejlődése és hatása Nyugat Európára, Budapest, 1935. című könyvének 47. oldalán) részletes leírást ad és azt a hún ötvösművészet remekének tartja. Tóth Z.: Attila's Schwert.

Igen valószínű tehát, hogy Árpádházi királyaink Attila hagyatékából származó kincsekkel rendelkeztek; mert amikor Anna hercegnő a trónra lépő V. István bosszújától félve Csehországba menekült, tehát 1270-ben két koronát, egy királyi pálcát, egy művészies kancsót s egyéb történelmi értékű kincseket vitt magával, amelyeket Attila és utódai óta Magyarországon őriztek. „Quae tempore Attilae regis et ab aliis successoribus suis usque nunc in Hungaria fuerunt conservata”. (Chronicon Austriacum; Annales Praedicatorum Vindobonensium és Rugonfalvy Kissnél 50. oldal.)

szarmata, a Felső-Tisza mentén jászok, a Bükk és Kárpátok vidékén karp, búr „sib., Erdélyben és az Alduna mellett aimizur, itimák, tunozur, bois stb., a Szarmát-síkságon alán, akatzir, angizur, szaragur, bitogur, badur. ulcinur stb. hún, az Aral-tó²² és Kaspi-tó mellékén tarniák, kotzaker, zabender, szabir, stb. hún-ogurok.

Ezek voltak a nevezetesebbek, amelyek nemzetségekre tagozódtak és amelyekből később újnevű törzsek és különböző nevű törzsszövetségek keletkeztek. A fehér hún vagy szabirság négy részre oszlott: vár, kazár, úz és besenyő-kún. A Kaukázus mellékén orog, a Tarim vidékén ujugur, fergan, türk stb., a Valdái-fennsíkon, illetve az Oka folyótól a Visztuláig különböző nevű szláv és szarmata, a Visztulától a Rajnáig különböző nevű germán és végül a Neckar-Rajna mentén Oktár különböző nevű hún törzseivel együtt germán törzsek éltek. A germán törzsek közül a következő nevű törzsek játszottak szerepet: a Rajna és Neckar vidékén burgundok, thüringiaiak, turcirungok, herulok; az Ens és Garam folyók között svévek (svábok), scyrek, rugiaiak, gepidák, továbbá a Balkán területén és a Duna-Száva mellett keleti gótok. Ebben a birodalomban a hún, mint a római birodalomban a római aránylag kevés volt, mert zömét a felsorolt népek alkották. Ilyen hatalmas kiterjedésű birodalmat (amelyben különböző fajú, nyelvű, önállóságra törekvő, egymással civakodó, olyan hún, rokon és idegen törzsek éltek, amelyek gyakran lázongtak, sőt jó pénzért bizánci és római szolgálatban állva, a hún központi kormány ellen is fegyvert fogtak) csak bölcsességgel és szigorral lehetett kormányozni. Olyan vaskéz kellett ahhoz, mint amilyen Attila keze volt. Egy hún sereg már 443-ban, mert a morgumi püspök egy hún király sírját állítólag felásta és az ott talált kincseket eltulajdonította, a morgumi vásár kereskedőinek áruit elrabolta, majd Ratiara, Szingidunum (Belgrád), Szirnum, Nassius (Nis), Szardicum (Szófia), stb. várost kirabolva földig rombolta le. Bizánc megtámadása 448-ban is elmaradt, mert Attila Ázsiából rossz híreket kapott. Ismét útra kelt, néhány fejedelmet kivégeztetett s a lázadókat hódolatra kényszerítette. Visszatérése után, 450-ben a hadjárat megindítására már komoly előkészületeket tett és Theodorich nyugati gót király által szorongatott Gizerik* vandál királlyal is szövetekezett.

²² Kemal pasa és a mai ozmán törökök az egykor az Altai-hegység lejtjén él Vuszun-húnoktól származtatják magukat.

* Gizerik Hispániából már 428-ban Afrikába kelt át, annak legtöbb városát elfoglalta és Rómát bűzjától, éléskamrájától fosztotta meg; 437-ben Sziciliát is elfoglalta, majd 455-ben Rómát is kifosztotta.

450-ben a megrémült II. Theodosius császár Maximianus követet fényes ajándékkal Attila udvarába küldte, aki mellett az Attila udvarát leíró Priscos mint iródeák működött, hogy a 443.-i évi eseményeket békekötéssel zárhassa le. Attila, mert az állítólagos hűn király kincseit nem kapta vissza, kártérítés címén 6000 font aranyat és az évi adónak 2000 font aranyra való felemelését követelte, amit a császár pénzügyminiszterének, Chrysaphmnek sopánkodása ellenére elfogadni kényszerült. Attila az összeg átvételére Edekont és Orestest Bizáncba küldte, ahol a pénzügyminiszter Edekont Attila meggyilkolására bérelte fel. Edekon a kártérítést átvette és a felajánlott bérösszeget is elfogadta, de a tervet urának bejelentette. Attila a császártól csupán Chrysaphinos fejét követelte. Ez azonban elmaradt, mert a császár lóról esve, gerincét törte, 450-ben meghalt. Utóda a harcias Marcianus lett, aki az évi adók további fizetését megtagadta, sőt a hunok ellen a római hadak fővezérével, Aetiussal is szövetségelt.

Érdekes, hogy Attila nem Bizánc, hanem Róma meghódítását határozta el, mert egy galliai orvos, Eudoxus azt közölte, hogy a nyugati gótok Rómától el akarnak szakadni. III. Valentinianustól Iionoria kezét és hozományul a birodalomból a menyasszonyára eső részt követelte, amit a császár megtagadott. Erre Attila, egész haderejét összevonta és 451. év tavaszán a Rajnán átkelt, hogy Galliát elfoglalva, Rómát hátúiról támadhassa meg, amikor Gizeriknek Rómát Szicília felől kellett volna megtámadni. A római sereg lassan gyülekezett Délgalliában s Attila már Paris körül járt, amikor Aetius²³ megindult. Serege jóval kisebb volt, mint Attiláé, melynek kb. egyharmada állott légiókba szervezett páncélos római gyalogságból, mert zömét Theodorich gót király és fia, Tolismund, továbbá Mervus, frank és Szajiban, alán fejedelem által kiállított lovasság és gyalogság képezte. Szajiban akkor pártolt át a rómaiakhoz, amikor Attila Orleans falaitól visszavonult.

²² Aetius, a pannóniai római sereg germán származású parancsnokának és egy g^{azd}ag római nőnek gyermeke, Attilával kb. egykorú volt. A császár udvarába került, Piacida császárnő kedveltje lett és mint római tús három évet töltött Alarich nyugati gót király udvarában. Majd atyja mesterségét folytatva, katona és hadvezér lett. Miután seregét Bonifacius, aki Afrikát a vandálok kezére játszotta, megverte, Aetius 432-ben Rua udvarába menekült. Rua eszközölte ki részére a kegyelmet. Aetius Rómába visszatért, de a hunok megszállották Pannoniát. A hunok kérésére Aetius volt annak a római seregnek a parancsnoka, amely Oktár vezetése alatt 436-37-ben a hunokkal együtt verte le a burgundiak lázadását. Ekkor ismerte meg a hunok harcmodorát és hadvezetésének titkát s mint ilyen, 451-ben Attilának méltó ellenfele lett.

A Chálon sur Marne melletti, a catalaunumi csata hadrendje.

Balszárny. ARDARIK. Gepida sereg.	Közép. ATTILA. Hunok, rokonnépek. Berik, Ellah, Scotta vezérek.	Jobbszárny. VALIMIR. Keleti gótok.
Rómaiak stb. AETIUS	Frankok, kelták, alánok. MERVUS és SZAJIBAN.	Nyugati gótok. THEODORIK.

A catalaunumi csata döntetlenül végződött, ahol Theodorikkal együtt – akit állítólag Andax keleti gót vágott le – Cassiodorus szerint 300.000 ember esett el. De Attila már a harctéren összevont szekérvárában elhatározta, hogy a következő évben Rómát a Pó síkság felől fogja megtámadni. És tényleg 452-ben serege a félmillió lakosságú, erős kőfallal körülvett Aquillia város lerombolása után Róma kapujánál állott, amikor Aetius serege Rómától délre gyülekezett. Ekkor III. Leó pápa díszes kísérettel Attila elé vonult és Róma ezúttal is megszabadult a hunok támadásától, de nem a pápa könyörgésére, hanem azért, mert Attila ismét rossz híreket kapott.

Attilát Gizerik már az előző évben, 451-ben cserben hagyta, sőt Aetiussal a Rajna menti germánok is szövetségbe léptek; Marcianus pedig seregével az Alduna felé közeledett. Ázsiában is baj volt, mert Gua-Tsu, Trufán és Jion-Gu, Fergán királya függetlenítette magát.

Attila seregével a Rajna mellékére sietett s néhány germán főnököt kivégeztetett, hogy rendet teremtsen. Azonban egy kivégzett germán fejedelem leánya, Ildikó (Burgundi hercegnő, Hildigunda) a kb. 60 éves Attilának annyira megtetszett, hogy már Wormsban elhatározta, hogy Ildikót fényes ünnepségek közepette feleségül veszi. Marcianus, amint hírül vette, hogy Atilla Róma elfoglalásáról lemondott, sürgősen visszavonult, de Tatianus tanácsára még az aethiopi blemmireket és a perzsákat is bevonta a hunok elleni szövetségbe. A hunok ellen megindítandó hadjárat elmaradt, mert Attila Ildikóval kötött házassága mennyegzőjének éjjelén meghalt, birodalma felbomlott. Testén sebeket ejtettek, majd hármas koporsóba téve, állítólag a Kórogy patak medrébe temették; a sírhely készítésénél dolgozó foglyokat pedig lenyilagták.

Attilában, a világtörténelem egyik legnagyobb alakjában a hunok minden hibája és erénye egyesült. Róla az egykorú krónikások is feljegyezték, hogy keleti nyersége mellett éleseszű,

eiélyes férfi, kiváló katona és nagy államférfi volt, akit igazságossága miatt alattvalói szerettek, ellenfelei pedig rettegve gyűlöltek.

Attilának sok felesége és sok gyermeke volt: a hun Kerka (Kirka), Akám, Écska, Rikám stb., a gepida Eruda, a burgundi Ildikó és Honoria, aki Aladárt szülte Rómában. Fiai közül azonban csak a következők és törvényesnek tekintettek játszottak fontos szerepet: Ellah (Elleh, Elleü, üllő), Dengizéh (Dengerics), Emmenzár, Uzindur, Geizur, ez utóbbi három Eruda gyermekei és Aldarich unokatestvérei voltak és a legfiatalabb, Ernák (Irnih, Ernusz, Csaba).

Birodalmát 24 méltóság (logal) kormányozta. Főemberei közül a következők neve ismeretes: Aldarich gepida, Valimir gót fejedelem, Káldor, a főtáltos, Edekon, a testőrség parancsnoka, Upon, a főkincstartó, Turzó, a főrovómester, Tomor, a főpohárnok, Kászson, a főkürtös és a germán Zerkon, az udvari bolond; vezérei közül sokat, szerepeltek: a görögből hunná lett Onegézius, kit gyakran követségbe küldött, a germán Orestes, a főtölmács (fia, Romulus néven Róma utolsó császára volt), Taros, Scotta, Berich, Csatt, Eszla, Danub, Kulein, Onogi, Raten, Tango stb. Előkelők lehettek: Atakán, Mama stb., akiket kivégeztetett, mert római szolgálatba szegődtek.

Attila halála után a hún birodalom területén Ellah és Dengizéh osztozkodtak meg, melynek részeire a behódolt és szövetséges népek fejedelmei is igényt tartottak. Az elégedetlenek a két testvért haddal támadták meg s a 454. évi Netad (Filatori patak) melletti döntő csatában Ellah elesett. A hun vereség után a rokon, szövetséges és leigázott népek függetlenítették magukat s a kárpáti medencébe, ahonnan a hunok kivonultak, germán és szláv törzsek nyomultak be.

Dengizéh és néhány főúr saját seregével az Alduna mellékére, Etelközbe, Kis-Szittyia-országba; Uzindur, Emmenzár és Imákhöz csatlakozott hunok a Dnyepper (Hunnivár), Don mellékére, Nagy-Szittyia-országba vonultak vissza; hún törzsek töredékei pedig a Radna melletti Kapátok völgyeiben és Chygle mezején húzódtak meg. Geizur és népe a hún érdekközösségből kivált és a Balkánon telepedett le. Fia, Mundo, Justinianus testőrségében szolgált. Bessa, Folias és Birilas nevű hún főurak pedig csapataikkal Belizár és Narzes által vezetett bizánci seregben harcoltak. A rajna-menti hún törzsek már a catalaunumi csata után részben Bretagne vidékére, részben pedig a svájci Eifischthal-ba menekültek. A leszáрма-

zottak Bretagne és Svájc-ban, továbbá a Balkánon, itt, mint fehér albánok (a fekete albánok = crnagorok, szlávok), ma is élnek, ahol fajiságukban, nyelvükben, szokásaikban ma is különböznek az őket környező népektől. Az északi szőke és magas, valamint a déli barna és alacsony germán között azért van olyan nagy faji különbség, mert az utóbbiak hún-avar és germán törzsek keverékei.

A változott helyzetbe, mint a történelmi tények mutatják, a hunok beletörödni nem tudtak. Dengizéh egyik vezére, Holmidák, már 462-ben megtámadta Bassániánál (mai Pétervárad) a letelepült gótokat, de vereséget szenvedett. Dengizéh 469-ben az Anasgétés bizánci vezér által vezetett bizánci és gót sereget támadta meg, de a harcban maga is elesett. Ezek után a hun törzsek irnak körül csoportosultak s egy részük a Káma, Volga mellékén helyezkedett el, ahol később Nagy-Boigár-ország neve tűnt. fel és ahonnan a hun származású bolgárok törtek elő. Később egyes hun törzsek önállóan is próbálkoztak és a Lajta vidékére is eljutottak, mert a salzburgi katakomba²⁴ felirata szerint Odoaker rugiai királyt és Maximus püspököt 50 vitézével együtt a katakomba helyén 477-ben „onogur” néven nevezett lovasok ölték meg.

Luitprand burgundi király 744. évi sírkövének feliratán²⁴ azonban már onogur név helyett az „ungarus” fordul elő, akik 862-ben már Reims környékén jártak és akiket Arnulf német császár 892-ben a morvák ellen hívott segítségül.

Dengizéh halála után a központi hun irányító hatalom megszűnt, a különböző hún törzsek teljesen függetlenül élve, különböző számú törzsekből törzsszövetségeket alkottak. A fehér húj] nok pedig az Amu-Darja vidékéről 579-ben Indiába vándoroltak. S ott, ahol irlnak leszármazottai éltek, a VI-VIII. században olyan törzsszövetségek nevei szerepelnek a krónikában,, amelyek a törzset jelentő ogur-oguz szóból és a törzsek számát jelentő ó-török számnevekből állanak. Miután az ücs = 3, bes = 5, alti = 6, henti = 7, szakisz = 8, tuk vagy kut = 9, on = 10, utur = 30-t jelent; ücsogur, besogur (baskir), altiogur, onogur, uturogur stb. nevű törzsszövetségek keletkeztek. Ezek a nevek (mert a törzsszövetségeken belül változások voltak, egyesek szétszakadtak, mások összeolvadtak) folyton változtak és főleg a krónikások tolla hegyén módosultak. A törzsszövetségek népeit a görögök 575-ig hún-nak, majd a türk törzsek megjelenése után turk-nak nevezték,

²⁴ Szendrey: Magyar nyomok. Levente. 1931. XII. hó. 473. o.

Kazárok (469-971-ig).

A kazárok (akacirok) a parthus birodalom 226. évi felbomlása után a már említett területre vonultak, ahol Attila halála után, amikor a bizánci hatalom mellett a perzsa hatalom is szerepet játszott, a kazár birodalom²⁵ is kialakult. Jóllehet Attila idején a kazárok élén Ellah állott, Dengezihtől a kazárok már 468-ban mégis elszakadtak; megtagadták a szittyaközösséget és kereskedelmi érdekeik miatt a perzsákkal keveredtek háborúba. Talán ezért vesztett csatát Dengezih 469-ben Anasgétással szemben és talán ezért bomlott fel végleg Attila birodalma, amelynek népeiből olyan törzsszövetségek keletkeztek, amelyek hol a bizánciak, hol a perzsák barátságát keresték, hol pedig egymás ellen harcoltak. A hun birodalom végleges felbomlása után a Dulo, Dsula, Gyula főkirályi címet, mint az onogur törzsszövetség íjei, csak írának leszármazottai viselték és szájhagyományokban Attila birodalmának történetét is őrizték.

A Don folyó torkolatánál épült város, Sarkéi, lett a kazár kán székhelye, amelyet 829-842. között valamely kényszerítő ok miatt a kazárok görög építésszel erős várrá építtettek ki. Sarkéi városát azonban 971-ben Svaiatoszlav kievi fejedelem földig romboltatta le és ez után a kazár birodalom is felbomlott.

A parthus birodalom felbomlása után, perzsa nyomás miatt a honfoglalók elődei is előbb Evillát földjére (Arasz-Kuma völgye), később pedig a Kaukázus északi lejtjére vándoroltak, mely terület a közben kialakult kazár birodalomhoz tartozott. Szállásuk a Don torkolatáig terjedt. Innen azonban Sarkéi város megerősítése idején egy részük a hozzájuk csatlakozott kabarokkal együtt előbb Etelközbe, majd a kárpáti medencébe, másik részük pedig a Káspi-tó déli mellékére, Észak-Perzsia területére vándorolt.

Az avarok (537-798).

Amikor a hunok a kárpáti medencéből kivonultak,*) birtokaikat

²⁵ Fejér György: A kazárokról. Pest, 1851. – H. Kutschera: Die Khazaren. Wien, 1909. – Barta Miklós: Kazárföldön. Budapest, 1939. – Hóman B.: Magyar történet. Budapest, 1935. i. kötet.

*) Attila seregéből kivált herulok vezére, Odoaker 476-ban Róma utolsó császárát elűzte és Itália királyává kiáltotta ki magát, akit Ravennában Theodoric, a keleti gótok királya ölt meg. így lett a herul királyságból gót királyság, amelyből 569-ben longobard királyság lett. Ezt a frankok döntötték meg és megalakult a pápai állam.

a római és bizánci császártól függő idegenek szállták meg. A jázok, szarmaták a Duna-Tisza közén és a Felső-Tisza mentén régi szállásaikon maradtak. A keleti gótok is, akik 493-ban a Pó vidékére vándoroltak, a Dráva-Száva mellékén maradtak, ellenben a gepidák a Nagymagyar Alföld keleti és Erdély nyugati részét, a herulok pedig a Vág-Garam mellékét szállták meg. Később a herulok a mai Csehország felől közeledő longobárdok elöl, akik Justinianus engedélyével Pannoniát szállták meg, a gepidákhoz menekültek.

Miután a longobárdok és a gepidák állandóan marakodtak, 537-ben Alboin longobard király a gepidák ellen a turkok elöl menekült és az Alduna mellékén letelepedett angizur, bitogur, bodur és ulcigur nevű hún törzsekkel, az avarokkal szövetségben. Az avaroknak a felajánlott szövetség kapóra jött, mert abban az időben Kandil követük Bizáncban járt, letelepedésre helyet kért, ahol kérelmét hún tolmács tolmácsolta. De ugyanakkor Diabozul (Dizabul, Dizavul) türk fejedelem Mányák követe is a bizánci császárnál járt, aki a turkok elöl menekült avarokat „var-chun” néven követelte vissza. Az Alduna mellett lakó avarokat Procopius és Eunodius hol hunoknak, hol bolgároknak nevezi és a kuturogur, uturogur nevet is használta.

Paulus Diaconus, aki a longobárdok történetét hat kötetben írta meg, a turkok elöl menekült hún törzsekről is sok dolgot örökített meg s többek között a következőket is írta:²⁶ „Alboin a hunokkal szövetségben, akiket most már Avar királyukról avaroknak neveznek.”

Az avarok (hunok) a longobardokkal együtt a gepidákat jóformán kiirtották és Erdélyt szállták meg. Később a longobardokat is annyira szorongatták, hogy 569-ben ezek is a Pó vidékére vándoroltak és az avarok Pannoniát is megszállták. A hatalmas avar birodalomnak 796-98-ban a frankok vetettek véget, de a frank írott emlékek arról tanúskodnak, hogy avarok Hunnland-ban (Mosón, Magyaróvár környéke) még 843-ban is éltek.

Justinianus császár 525-ben, amikor a perzsákkal hadakozott, a krími Boszporushoz legközelebb lakó turáni lovas népek vezérét, Gordát is hún királynak nevezte, akivel szövetséget kötött. Gordát alattvalói megölték, mert Bizáncban megkeresztelkedett és utóda öccse, Moger (Megyer) került a trónra. Ugyanakkor a szabirok

²⁶Márki S.: A középkor főbb krónikásai. Bp. 1900. 74. o.

Gutsea, Ambazuh, Boirak főnökei teljesen önállóan cselekedtek s hol a perzsákkal, hol a görögökkel szövetkeztek. 525-ben is a perzsák segítségére siető, Golan által vezetett szabir csapatot Túrák serege tartóztatta fel s a csatában Túrák esett el. Később a szabirok kerültek nehéz helyzetbe, mert I. Kosru (531-570), a nagy perzsa hódító egymás után foglalta el a szabirok kaukázusi tartományait. A szabirok töredéke, az onogurok területére menekült, ettől kezdve a szabir és onogur nevet az uturogur név váltotta fel. Ugyanekkor a kisebb törzsszövetségek is nagyobb törzsszövetségekbe tömörültek, mert az ücsogur és altiogur név helyett a tukurogur nevű szövetség neve kezd szerepelni. De hogy a honfoglalók (onogurok) a szabirokat mily közeli rokonoknak tartották és még a X. században is emlegették, mutatja az, hogy a magyar követ Constantinos görög császárnak a következőket mondta: a magyarok szabirok és őket egykor „savartis falois” (erős szabir) nevezték.

A VII. században az onogur és uturogur törzsszövetség felett már a Dsula-házból származó Kurt fejedelem (619-678) állott, aki az avar-kazár és perzsa hódítás miatt függetlenségének megvédése céljából a görög császár barátságát kereste, öccsét, Orkont Bizáncba küldte, aki ott megkeresztelkedve Onorgianban (Nagy-Bolgárország) a kereszténységet is eredményesen terjesztette. Heraclios görög császár 635 körül, amikor birodalmát a perzsák és az avarok támadták, Kurt barátságát szívesen fogadta és az avarok ellensúlyozására szlávokat is telepített a Balkánra. Kurt azonban a görög barátsággal sem tudta függetlenségét megmenteni, mert birodalma kazár fennhatóság alá került és Kurt egyik fia, Baján, néhány törzssel, a kazár birodalomba olvadt be. Másik fia, Iszperion azonban több hun-bolgár törzssel együtt Heraclios császár engedélyével a Balkánra vándorolt, ahol Kavrát (668-685) a mai Bolgária alapját vetette meg. Jóval később, amikor a kazárok Sarkéit megerőstették, Kazária területéről a Moger törzs köré csoportosult és a Don folyó mellékén lakó törzsek is kivándoroltak a kabarokkal együtt.

A Káma vidékére szorult rokon népekben Julian* barát 1236-ban még megtalálta a magyar nyelvet beszélő rokonokat, de azok a szabirok, amelyek részben Perzsia határán, részben a Pendsab vidékén telepedtek le, noha ezekkel – görög forrás szerint – a honfoglalók még a Duna medencéjéből is sokáig érintkezést tar-

*) Bendenfij L: Az ismeretlen Juliánus. Bp. 1936.

tottak fenn, éppen úgy eltűntek a történelem színpadáról, mint a Káma, Volga melléki magyarok, a mongol hódítás utam

Attila halála után a birodalmát alkotó hún elem az erős kéz hiánya és a szomszédságban kialakult hatalmas birodalmak nyomása alatt négy évszázadon keresztül különböző számú és nevű törzsszövetségek keretén belül élte életét. De amint egyes törzsek nagyobb hatalomhoz vagy önállósághoz jutottak, noha az Attilával való vérségi kapcsolat tudata még élt közöttük, mindig csak a vezető törzs érdekeit tartották szem előtt s végeredményben a történelmüket is elfelejtették; kivéve azt a hét törzset, amely a IX. század végén a Duna medencében telepedett le és a hún birodalom történetének mondáit²⁷ hozta magával.

A hún hadsereg.

Attila zászlaját a turulmadár²⁸ díszítette. Bár a hunok között sok volt az iparos és főleg a pásztor, de ha harcolni kellett, minden hún férfiből kiváló vitéz lett. A hún harcos teljes lószerszámot: kantárt, kengyelt, bőrrel bevont nyerget stb. használt. Fejét süveg, testét könnyű vért fedte; nyakában pányvakötél, övén pedig hatalmas pallos függött; de legfélelmetesebb fegyvere az ij volt. Egyesek kopját, lándzsát, szekercét stb. használták, amelyek bizonyára parancsnokokat megkülönböztető jelvények voltak. Harc közben a hunok is különféle cseleket alkalmaztak, nyilaztak és lovasrohamot hajtottak végre és buzdító szavakat ordítottak, mint a honfoglalók. Tehát harcmódjuk között különbség nem volt.

A hún sereg 10, 100, 1000, 10.000 főből álló egységekre tagozódott, amelyhez a szövetségesek és a meghódolt népek csapatai csatlakoztak. A hún birodalom haderejének legkiválóbb részét a hún törzsek és rokon népek adták, mert azok igazi lovasnépek voltak, mert azok hatalmas lóállománnyal és fejlett haditudománnyal rendelkeztek. A hún vitéz lovon ülve kardot forgatni, előre, oldalt és hátrafelé nyilazni, pányvát vetni kiválóan tudott; de a vár ostromához is értett, mert ilyenkor nyergét halomra rakva jutott fel az ostromlott vár falára. Ha pedig folyón kellett átkelni, tömlőt használt.

Hunnak a harc örömet szerzett, mert a vitézség volt az egyetlen út, mely megbecsüléshez, méltósághoz és gazdagsághoz veze-

²⁷ Hóman B.: A magyar-hún hagyomány és hún monda. Bp. 1925.

Császár E.: A magyar-hún mondák kérdésének mai állása. Bp. 1925.

²⁸ Ipolyi: Magyar mithológia. Bp. I. kötet, 150. o.

lett. És még a rabszolga is szabadságot és vagyont szerezhetett, ha ura mellett bátran verekedett.

Az ázsiai hunok kínai feljegyzés, Attila pedig Priscos leírása szerint, néha 100.000 lovasból álló vadászatot rendeztek, amelyet rendszerint hadjárat megindítása követett. Már a nagy létszám is mutatja, hogy nem szórakozásról, élelemszerzésről, hanem kizáróan nagyobb lovastestek harcászati és hadászati mozdulatainak begyakorlásáról volt szó, mert az ilyen vadászat az ijász lovasoknak az ij kezelésére és mozgó célok eltalálására is alkalmat adott. A hún lovasseregnek a főleg gyalogságból álló római, bizánci, germán és szláv seregekkel szemben óriási katonai fölénye abból állott, hogy zömét könnyű, gyorsmozgású lovasság képezte. S ez a nagyfokú mozgékonyosság tette lehetővé a vezér részére azt, hogy ellenfelét meglephette, tervében megelőzhette; felállítását legázolhatta és üldözésnél meg is semmisíthette. A hunok hadászati fogása a megrohanás (Blitzkrieg) volt, amire a hadvezérek ma is törekednek. Megrohanásnál az ellenfél hadseregének összevonása hiúsítható meg és a legfontosabb ellenállási vonal is könnyen elfoglalható, mert a megrémült lakosság az ellenállásra nem is gondol. A hún sereget mindig a tartalék lovak és a szekerek tömege kísérte. Előbbi a harcokban beállott veszteséget, lópozlást és a hadsereg táplálását, az utóbbi pedig a zsákmányszállítást szolgálta. S ha a hún sereg bajba került, mint 451-ben a catalaunumi csata után, a hunok a szekerekből szekérvárat alkottak.

Kezdetben a hún sereg ijász harcászatának fölényével és gyors mozgásával a fényes sikerek sorozatát aratta. De Attila halála után, mert a hunok ellenfelei haditudományukat eltanulták' és mert a hún központi hatalom megszűnt, a hunok vezérsillaga lehanyatlott. Vereséget szenvedtek és a kárpáti medencéből is kiszorultak, amelyet néhány évtized múlva, avar gyűjtőnév jüött, ismét hún törzsek szálltak meg. A hunok (magyarok) azonban a kárpáti medencét harmadszor is elfoglalták, amit a Képes Krónikának az a lapja is bizonyít, mely a Toldi F.-féle kiadásból kimaradt/*(Zajti: „Magyar évezredek” című művének 76. oldala után következő képmelléklet a kimaradt lap fénymásolatát mutatja.)

A hunok vallása és műveltsége.

A hunok vallása a szamanizmus egy fejlettebb foka, a Zoroaster-féle mazdaizmus, volt, mely a Konfucius tanaiból is sokat tartalmazott, de a hunok előtt a buddhizmus sem volt ismeretlen.

Noha hittek különböző szellemekben, manók, sédek varázs-

lataiban, mégis egyistenhivőknek tekinthetők, mert főistenük az az Ég vagy Hadúr volt, akít – örmény krónikások szerint – Tangri Ata (török szó = Ég Atyja) neveztek. Vallásukban a tűz is nagy szerepet játszott, ami a zoroasteri tanok lényegére mutat, mert istenüknek tűzáldozatot mutattak be. Az esküt vagy szövetségkötést az áldozati ló vérével kevert bor ivásával erősítették meg. Nagy szerepet játszott náluk az áldozati állat beleiből való jóslás is, mert Attila minden vállalkozás előtt jósokat hallgatott meg. Hittek a lélek halhatatlanságában és igen fejlett halotti kultuszt űztek, mert az elhalt vitézek sírjaiba a lovat, fegyvert és kincseiket is eltemették.

Mitológiai mondáik bizonyára azonosak voltak azzal a mitológiával, mely a mai Mongólia területén élő mongol, grúz, gold, tunguz és burját népeknél ma is él, ahol az oroszok a pravoszlavizmust erőszakkal is terjesztették. Ez a mitológiai monda kör tud a világteremtésről, az első emberpárról, a vízözönről, Túrapó, Bol-dogasszony, ördögasszony és Világfigyelő szerepéről. Ez a monda kör nagy hasonlatosságot mutat a Bibliával, mert mindkettő abból az ősi művelődési központból származik, amelyből a szumirok vándoroltak ki, akiktől a szumir Ur városából kivándorolt Ábrahám és háznépe vette át az ősi turáni mithológiát. Tangri Atának égő áldozatokat, mely lovagolatlan fehér ló volt, hajnalban, tiszta források mellett, ligetekben mutattak be és a felkelő Napot, a Hadúr Jelképét vallásos énekekkel üdvözölték. Miután a hunokkal sokat foglalkozó germán mondák hasonlítanak a hun-magyar mondákhoz, valószínű, hogy a hún mithológiában is volt hősöket befogadó mennyország (Walhalla) és voltak hősöket segítő szellemek is (Walkürok), mint a germánoknál. Attila testén eltemetése előtt bizonyára azért ejtettek sebeket, mert felfogásuk szerint seb nélkül vitéz vagy hős nem juthatott a Walhallába.

Az, amit a hunokról tudunk, főleg elfogult krónikások feljegyzéseiből maradt reánk. Cassiodorius, P. Diaconus, Procopius és főleg Ammianus igen túlzott, amikor a hunokat leírta, mint Freisingeni Ottó püspök is, aki a keresztes hadjárat idején nálunk járt és elődeinket írta le. A hunok, mint a szittyák a kaukázusi népfajhoz tartoztak s nem lehettek olyanok, mint őket Ammianus lefestette. A szittyák népfaj szép volt. Dávid király azért ölette meg saját szittyák vezérét, Uriast, hogy feleségét ágyasává tehesse. Honoria Attila felesége szeretett volna lenni, a longobard Rumhilda pedig azért árulta el saját népét, hogy egy avar (hún) férfi felesége lehessen.

A krónikások feljegyzése szerint a hunok kistermetű, kiszemű, sárgaszínű, feketehajú, görbelábú, csúf emberek voltak, akiknek alig volt emberi formájuk, sőt nyelvük sem volt emberi. Csak lóhátról harcoltak, ettek-ittak; üzletüket is lóhátról kötötték, mert a gyaloglásban hamar elfáradtak, stb.

A hunok korántsem voltak olyan műveletlenek, mint amilyeneknek őket leírták. Azok a hunok, akik a kárpáti medencében kb. 80 évig éltek, faragott fából készült faházakban, sátrakban laktak. A házakat – mint a mai székelyek – díszes faragású kapuval és faragott kerítéssel vették körül. A Kárpátoktól keletre élt hunoknak, mint a szkitháknak sem volt kőházuk, városuk, mert azok földre vagy szekérre szerelhető sátrakban éltek; a nők, gyermekek szekereken, a férfiak pedig lóháton töltötték életüket. Ezért az egyes törzsek mindig menetkészek voltak, hogy ha kell, harcolva arrafelé vándorolhassanak, ahol elegendő fű volt, mert az óriási ménesek és gulyák fenntartása legelőktől függött. Miután Szibériában ma a tatárok, kirgizek és az oroszok is istállót nem építenek, hanem a lovat és a szarvasmarhát télen szénakazal mellé vert karóhoz kötik: valószínű, hogy így cselekedtek a hunok is és nyáron fűvet kaszálva gyűjtötték télire a szénát. A fű a lónak, a ló pedig a hunnak mindene volt, mert az adott neki táplálékot és harcban segítséget nyújtott s nélküle a hun létezni nem tudott.

A hunok főfoglalkozása az állattenyésztés és legeltetés volt, de fejlett ipart is űztek, sőt kereskedelemmel is foglalkoztak. És a hunok kereskedelmi joga a római birodalom területén még 467-ben is fennállott. A hunok mesterei voltak a fafaragásnak, a bőr- és a fémek feldolgozásának, ötvösmunkáknak és a fegyverek készítésének. Ezért fegyvereik, szekereik és nyergeik kiválóak voltak és mint ilyenek ékszereik, díszműveik és főleg ijaik és öveik a rómaiaknál nagyon keresettek voltak. Hogy a hunok mi mindent készítettek, arról a hún leletek tömege tanúskodik. Szentes és Csongrád múzeumában kb. 4000 darab hunok által készített tárgy van.²⁹ Van közöttük olyan is, mely a kínai Han-dinasztia korának ötvösművészetével mutat nagy rokonságot,⁵⁰ különösen azok az áldozati edények, amelyek Kurdcsíbrák és Dunapentele környékén kerültek napfényre. Miután nemcsak a hún-germán mondák, hanem a hún-germán ipartermékek is nagy hasonlatosságot mutatnak, az egyes

²⁹ Alföldi András: Leletek a húnkorszakból és azok ethnikai szétválasztásuk. Bp. 1932

³⁰ F. Felvinczi Takács: Előzetes tanulmány egy keletázsiai tanulmányútról. (Távol Kelet. 1937. I.–IV. szám.)

népvándorlaskorabeli leletek hun-germán eredete még mindig vitás.

A hunok tej, tejtermék, főtt hús, főtt tészta és kölessel táplálkoztak, lakomájukon pedig bort és mézből erjesztett sört ittak. Szerették a lakmározást s ilyenkor – Priscos leírása szerint – arany-ezüst edényekből, serlegekből ettek-ittak. De Attila, aki ruházkozásában is egyszerűségével tűnt ki, fakupából ivott.

Ruházkozásukhoz lent, kendert, kínai selymet és szőrméket használtak. A férfi báránybőr süveget, dolmányt, ködmönt, lobo-gós gatyát, lábszárra tekert kecskebőrt és bocskort vagy csizmát viselt. Módosabbak ékkövekkel kirakott, arany-ezüst csattokkal, boglárokkal diszitett, több részből szabóit és összevarrott, selyemből készült, drága prémmel szegélyezett és a derékban övvel összeszorított ruhadarabokat viseltek. Ruházkozásuk annyira célszerű és diszes volt, hogy Justinianus császár korában, amikor a rómaiak és görögök is még csak tógyszerű öltözetet tekertek magukra, nemcsak a bizánci piperkőcök, de a császár is hún-módra öltözködött. A nők fehér gyolcsruhában jártak, amelyet himzéssel diszítettek. Sigfrid vészhozó ruháját Attila nővére szőtte³¹ és himezte. Az asszonyok fejüket fehér kendővei (pacsá), a lányok pártával övezett fátyollal fedték. Az előkelő nők lakosztályá diszes szőnyegekkel volt borítva és a kerevet felett himzett függönyök függtek Priscos leírása szerint. A nők a házi teendőkön kívül főleg szövéssel-fonással, himzéssel és gyermekneveléssel foglalkoztak.

Jóllehet Attilának sok felesége volt, még sem lehet mondani, hogy a hunok többnejűek lettek volna, mint abban a korban sok nép. A feleséget, akit tiszteltek és becsültek, vették (eladóleány), vagy rabolták, mint a honfoglalók. Ismerték a leánykérés, jegyeség- jegyváltás és a házasságkötés szokását. A házasságot, amelyet lakomával ünnepeltek meg, megtörni bűn volt.

A hunok minden hozzájuk szegődő vagy meghódított idegent testvérként kezeltek. Priscos leírása szerint a görögből lett hún, Onegézius, nem kívánczolt hazájába, de Sinodius Appallinaris sem, aki mint hadifogoly került a hunokhoz és aki Priscos látogatása idején már gazdag szittyá volt. A hunok ugyanis, mint a honfoglalók, mások fáját, nyelvét és vallását nem gyűlölték s a meghódítottaktól csak a feltétlen engedelmességet és az adó megfizetését követelték. Talán azért, mert nem akarták, hogy az ő istenük má-

³¹Ipolyi: Magyar Mitológia. I. kötet. 161. o.

sokat is segítsen. Ezzel szemben az iráni népek a meghódítottaktól nemcsak hűséget és adófizetést követeltek, hanem azokra saját szokásaikat, nyelvük használatát, sőt vallásukat is rákényszerítették. Az Indiába betört iránok „aria” (tisztá) a legyőzötteket még a 4. kasztba sem sorolták, hanem „paria” (tisztátalan)-nak nevezték. Szent István, mondván: „Egynyelvű nép, törékeny nép”, saját népére idegenek szokásait, nyelvét, sőt vallását is rákényszerítette; 3 betelepítetteket pedig vendégnek (hospes) tekintette.

A hunok írása és nyelve.

Sajnos, a hűn irott emlékekből csak töredékek maradtak fenn s így írásukat és nyelvüket pontosan nem ismerjük.

Attila – Priscos szerint – amikor a hűn szökevények kiadását követelte, fapálcára vésett neveket olvasott fel, aki kétségtelenül jól írt és beszélt latinul. Menander szerint Dizabulos türk fejedelem Mányák nevű követe 569-ben szkitha betűkkel írt levelet vitt Justinianus császárhoz, ami bizonyára rovásírás volt. Minden jel arra mutat, hogy a hunok is olyan rótt betűkkel írtak, mint amilyennel a székelyek s amelyet ma hun-magyar írásnak³² neveznek.

1799-ben Nagyszentmiklóson (Torontál-vm.) 23 darab, körülbelül 40 kg súlyú aranyedényt (korsó, csésze, serleg) találtak, amelyeken egyesek szerint rossz görög betűkkel, mások szerint rótt betűkkel írt felirat van s az írás részint bevert, beütött, részint éles tárgygal bekarcolt, rótt betűkből áll. Az aranyedényeket a wieni Schatzkammerben őrzik és a Nemzeti Múzeumban csak néhány darabnak galvanoplasztikái úton. készült másolata van.³¹ Két csészen teljesen azonos és 13 edényen más, de szintén azonos szövegű felirat van. A két csészen „Buela”, „Butaur” és „Etzig”.

³² Fischer Károly: Hun-magyar írás és annak fennmaradt emlékei. Bp. 1889. 32. oldal.

Cs. Sebestyén Gyula: Rovás és rovásírás. Bp. 1909.

U. e. szerzőtől: A magyar rovásírás hiteles emlékei. Bp. 1915.

Galánthay Gloth Tivadar: A turáni népek szerepe az írás feltalálásában (Levente. 1931. 22-24. sz.)

Appelgren Hjalmar: Alt-Altäische Kunstdenkmäler. Helsingfor, 1931. című műve a keletázsiai türk nyelvű rovásírásos emlékeket tartalmazza, Kültegin sirjának felirata stb.

³³ Borovszky Samu: A népvándorlás kora című műben az egyes edényei-: és az azokon lévő rajzok jól láthatók.

név olvasható, ha az írás betűit rovásírásnak tekintjük. A 13 azonos szövegben olyan betű ismétlődik meg *IC* mely tökéletesen azonos a hún-magyar írás „ő” betűjével. Mivel sem a különböző rúnákban (markoman, angol-szász, gót, szláv stb.) sem a mai ábécében az „ő” hangzónak egy betűből álló jele sincs, illetve csak a magyar nyelvben van, a nagyszentmiklósi aranyleletek felirata a hún-magyar írás és a hún nyelv emlékének volna tekinthető. A feliratokat azonban nem tartják hún nyelvemlékeknek.

1936-ban Szeged mellett, a nagyszéksői hún temetőből származó arany csésze görög betűs feliratáról, mely csak egy címezést, megszólítást tartalmaz, Mészáros,³⁴ a Magyar Eióáziai Társaság gyűlésén előadást tartott. Szerinte ez az egyedüli hún nyelvemlék, melynek nyelve azonban nem a magyar, hanem a kaukázusi oszét nyelvvel mutat rokonságot.

1937-ben Szovátán a földből olyan fagyökérből készült, beilli kivájt, durván kidolgozott és már megkövesedett, nagyobb edény került napfényre, amelyen a rávéssett írásjelek bizonyára hún rovásírást képviselik. A feliratot még nem oldották meg; a lelet a marosvásárhelyi múzeumba került.

Az Attila-korú, kb. 1500 éves hún nyelv szókincséből – a tulajdonnevek kivételével – eddig még nem sok hún szót tártunk fel, mint pl.: vár (Jornandes), vadon (Stephan Byzantinus), med ~^τ mézser, kamosz (kumisz) == lótejből vagy árpából erjesztett ital és logal = lovag (Borovszky); de a hún nyelv is csak ragozó nyelv lehetett. A lovat tehát a hunok is lónak nevezték és bizonyára a hunoktól vették át az oroszok a „losagy” kifejezést, mert ők a lovat nem kony, hanem losagnak nevezik.

Az ikra, tábor, hír, zsír, krevatj (kerevet) stb. orosz szavak, továbbá az eladólány, fehérnép, vászonceléd, pacsá (csak Göcsej vidékén használatos) jata = atya, ana = anya stb. szavaink is bizonyára hún eredetűek. S talán még igen sok olyan hún eredetű szó van nyelvünkben, amelyeket ma még szláv eredetű szónak vélnek egyesek: cserép (csrep), veder (vedro), zabla (zubadlo), pók (pauk), vidra*(vidra), rák (rak) stb... stb.

Az indiai fehér hunok leszármazottai ma a munda (radsputi, gujarati, magari) nyelvet és a Pamir-fensík nyugati lejtjén lakók a frunza nyelvet beszélik. Miután ezek a ragozó nyelvek és főleg a hunza nyelv a magyar nyelvvel³⁵ feltűnő rokonságot

³⁴ Mészáros Gyula: Rovásírásos hún nyelvemlékek. Bp. 1936.

³⁵ Zajti F.: Magyar évezredek. Bp. 1939. 40-52. o. és 429-436. o.

mutat, igen valószínű, hogy a hunok a honfoglalókkal nagyon, közeli rokonnyelvet beszéltek s hogy ugyanolyan írást használtak, mint a honfoglalók.

Fischer K. A.: „Erklärung der scythisch-sarmatischen Namen und Wörter aus der ungarischen Sprache” című kétkötetes, hatalmas munkája rengeteg szittyá-hun-magyar szót sorol fel. Ezért Fischer művére hivatkozva” a Tmn-magyar nyelvrokonság bebizonyítottnak tekinthető.

³⁶ Ha az avarok által mai hazájukba telepített parányi szlovén nép – mint olasz, német és magyar nyelvtengerből kiálló kis nyelvsziget – kb. 1400 éven át nyelvének ősi szláv jellegzetességeit meg tudja őrizni, akkor nem tűnhetett el nyom nélkül a föld színéről egy nagy nép, a hún törzsek helye Szkythiában (a Szarmát-síkság déli részén és a Kaukázus északi lejtjén) kb. 442 év alatt (hunok bukása 454, a honfoglalás 896) ;~mëT~a 442 év leforgása alatt Skythiából a Kárpát-medencébe egymásután törtek elő olyan lovasnépek: avarok (vagyis hunok), magyar-kabar-besenyő és kún néven nevezettek, amelyeknek nemcsak etnikuma, de lókultusza és lovas harcmódja is tökéletesen azonos volt. A kún nyelv nyelvemlékeit őrző Petrarka-kódex világosan mutatja, hogy a magyar és kún nyelv közeli rokonnyelv volt. Egyébként Skythiában a hún törzsek nyelve nem állott olyan háromféle idegen nyelv behatása alatt, mint a szlovén nyelv. Sőt a kazár birodalom felbomlásáig az orosz nyelv volt az, mely a Skythiában tanyázó lovas törzsek nyelvének befolyása alatt állott, mert a honfoglalók elődei – a keleti krónikások szerint – Keres kikötőjében szláv foglyokkal is kereskedtek.

Az északi rokon népek nyelve és a magyar nyelv között bizonyára csak azért van hasonlatosság, mert akkor, amikor Kr. u. a II. században germán néptömegek a Szarmat-síkságra vándoroltak, az ott élő szlávok, szittyák és germán törzsek között a germánok győzelmével végződő véres harcok zajlottak le, ahol Balambér seregének megérkeztéig a germánok voltak fölényben. Igen valószínű, hogy a szittyá nép egy töredéke e harcok idején szorult arra a helyre, ahol ma finn, észt stb. rokon nyelvet beszélő népek élnek, mert e harcok idején a szláv ság egy része is, az ant néven emlegetett szláv törzs, amelyből Belizár és szláv harcosai származtak, a Balkánra szorult; mert a suomi nép történelme, mely az Attila-mondákat nem ismeri, csak 15-16 évszázadot ölel fel.

Attila emlékének és a turáni gondolatnak ápolásával már a képzőművészek is foglalkoztak. Dr. Lechner Jenő és Füredi Richárd pompás tervet készített s azt a Turáni Társaságnak ajánlotta fel. A hatalmas emlékmű (melynek hossza 170 m, szélessége 70 m és a víztükörből kiemelkedő lépcsős terrasznak magassága 8 m) a Vérmező hosszában, háttal az Attila-utcának van tervezve. A terrasz közepén Attila, a hún főkirály 12 m magas lovasszobra állana, két szélén pedig a római diadalkapu és kínai pagoda a hajdani hún birodalom méreteit és a turáni kultúra elterjedésének határait jelképezné. A főalak mögött, mely az Attila-utca felől öt boltíves nyíláson volna megközelíthető, turáni architektónikus keretből új világot teremtő hún sereg bontakozik ki. Az emlékmű felirata hunmagyar rovásírású lenne.

Ez a hatalmas szobormű, melynek előbb-utóbb, de el kell készülni, beszedésen hirdeténi és bizonyítani az egész világ előtt, hogy a kárpáti medencéhez való történelmi jogunk nem a honfoglalók, hanem a hunok megjelenése korával kezdődik, amikor a cseh-morva-rutén, oláh, szerb és horvát népről a történelem még nem tudott.

Attila szobrának felállítását 1934-ben, Attila trónralépésének 1500. évfordulójára tervezték. De, mert 1934-ben a hún-magyar rokonság hangoztatását még szégyeltük, a nagyszabású terv megvalósítása elmaradt.

Vitéz Kolosváry-Borcsa Mihály tartalmas cikkében (Függetlenség, 1939. VIII. 20.) Attila szobrának felállítását sürgeti, amelyet ezzel a mondattal fejezett be: „Attilának újból fel kell emelkednie az örök hún-magyar birodalom szívében.”

B) NYELVÉSZETI RÉSZ.

Ha azt állítanók, hogy csillagászattal ősidők óta foglalkozó nép fontos csillagászati kifejezést olyan néptől vett át, mely csillagászattal csak újabban foglalkozik, hogy ősidők óta könnyű lovasság harcmódját űző lovasnépnek könnyű lovaskatonát jelentő kifejezése olyan néptől származik, mely könnyű lovassággal csak néhány száz éve rendelkezik, de lóállománva és könnyű lovas harcmódja is idegen néptől származik, bizonyára tévednénk. Valószínűleg tévedünk akkor is, ha azt állítjuk, hogy „huszár” szavunk a bizánciak által használt „honzariosz – hozariosz” szóból származik, mert ezt a származtatást nyelvészeti, de még csak történelmi adatokkal sem lehet alátámasztani. Újabban kiderült,³⁷ hogy huszár szavunkat a szláv „guszar” szóból sem lehet származtatni.

A nyelvtudomány mai álláspontja szerint minden európai nyelv szókincse háromféle elemből: ősi alapréteg,³⁸ a nép száján vagy írók tollahegyén született új és jövevényszavakból áll, továbbá, hogy minden szónak ősi értelme van, de sem kiejtése, sem értelme nem állandó

A spahi, az arab eredetű török szónak, mint a többi lovaskatonát jelentő török katonai kifejezésnek is, nemcsak ősi értelme van, hanem kifejez bizonyos jogviszonyt is, mely a lovaskatona és az állam között állott fenn. A spahi a magyar köznemeshez hasonló kötelezettséggel békében az államtól földet kapott s háború esetén saját költségén harcolni tartozott. Az „akindzsi”

³⁷ Zsuffa S.: A huszárprobléma. Bp. 1939.

³⁸ Miután az ó-testamentum szövegében csak 5820 héber szó fordul elő, lehetséges, hogy a honfoglalók nyelvének alaprétege sem állott több szóból, mint a héber nyelv az ó-testamentumi tekercesek megírása idején. Ma azonban a háromféle elemből álló magyar nyelv szókincse már kb. 130 ezer szóból áll. A nyelvújítók kb. 12 ezer új szót gyártottak. Jókai kb. 40 ezer szót használt. A német nyelv ma kb. 300 ezer, az angol pedig kb. 400 ezer szóból áll.

nevű török, lovaskatona csak háború esetén kapott zsoldot, de a hadba vonuló török sereghez önként csatlakozott „beslia”, „bazi-bosu” nevű katonák még a háború alatt sem részesültek díjazásban. Ezek kizárólag fosztogatásból tartották fenn magukat. Lehet, hogy huszár szavunknak is volt ősi értelme és talán kifejezett valamilyen jogviszonyt is, mint a spahi; de mindkettő már régen feledésbe ment.

A török nyelvben az „at” lovat, az „atkár” (at-k-ár) pedig általában lovast, lovasságot jelent. Noha a „húsz” és „ár” elmélet Zsigmond király egyik írott emléke szövegének értelmére támaszkodik³⁹ . . . „de quibus, viginti iobagionibus unum pharetarium” és Gyöngyös mellett Atkár nevű magyar község is létezik⁴⁰ melynek neve és történelme az Árpádok korába nyúlik vissza, sőt főnévből „-ár” szóval képzett szavaink „kádár” stb. is vannak, huszár szavunk közismert származtatását és állítólagos ősi értelmét mégis el kell vetni⁴⁰ egyrészt, mert az „-ár”-ral képzett szavaink legtöbbje (vájár, tanár, idomár, folyár stb.) igetöből származik, másrészt, mert „húsz – húsz” hangzású és értelmű magyar ige létezéséről nincs tudomásunk.

A szakemberek nézete szerint „huszár” szavunk nem tartozik szókincsünknek ősi alaprétegéhez, de még csak új magyar szónak sem tekinthető, mert az jövevényszó.

Miután huszár szavunk germán, latin, szláv vagy bizánci eredetéhez jogos kétség fér, eredetét máshol kell keresni. Más útra kell térni, mert minden jel arra mutat, hogy huszár szavunk olyan turáni eredetű lovasnép szókincséből származik, mely a honfoglalókkal etnikailag rokon volt és olyan lókultuszt és lovas harcmódot üzött, mint a honfoglalók.

Ha a kutatást az etnikai rokonság, azonos lókultusz és azonos lovas harcmód szemelőlt tartásával ejtjük meg, akkor a nyomokat a hunok történelmében és nyelvében kell keresni; mert Hóman és mások munkái, de főleg Zajti⁴¹ legújabb művének megjelenése után a hún-magyar etnikai rokonsághoz, valamint a hún-magyar lókultusz és lovas harcmód azonosságához soha többé kétség nem férhet.

³⁹ Deér J.: Zsigmond király honvédelmi politikája. Pécs. 1936. 18. o.

⁴⁰ A foglalkozást jelentő ősi képző az „-ász” volt: juh – juhász, kanakász, hal – halász stb. De azokat a királyi solymászokat, akik a Buda-melletti Solymár községben éltek, már nem solymász, hanem „solymár” nevezték és a köszéniejtő munkásokat ma nem „vájász”, hanem „vájár” nevezik. Tény azonban az is, hogy „-ár” képzővel számnévből képzett főneveink nincsenek.

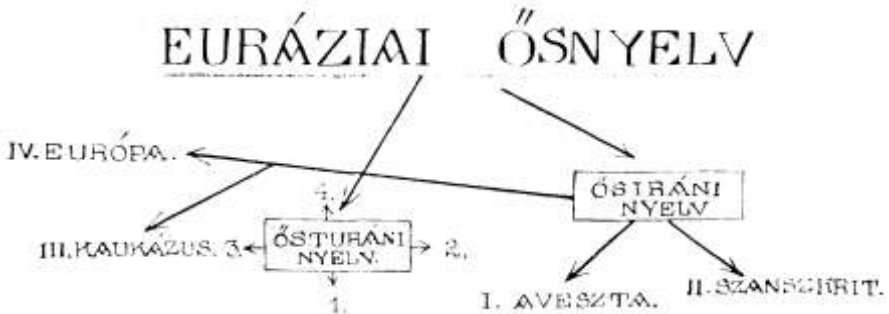
⁴¹ Zajti F.: Magyar évezredek. Bp. 1939.

Az adatok egész sora arra mutat, hogy a hunok, akik hun mi-voltukra oly büszkék voltak es akik a hún⁴² név használatára oly nagy gondot fordítottak, a kisebb lovascsapat parancsnokát „hun-sar”. „hu-sar” nevezték. S ezt a katonai kifejezést a bizánciak is átvették, amikor a hunok Belizár és Narzes seregében zsoldért szolgáltak és azt még 910. körüi is használták.

Huszár szavunk tehát a legnagyobb valószínűség szerint olyan ősrégi turáni eredetű szavak összetételéből áll, amelyek közül a „chu, hu, ku”, mint népnév az egyiptomi és perzsa, a „hun-no, huig-no” pedig a régi kínai feljegyzésekben is előfordul és kb. 3500 éves múltra tekint vissza. A másik, a „sar” még idősebb, kb. 6000 éves, mert az szumir szó.

A szumirok a világot félgombalakúnak hitték, amelyet lég és víz vesz körüi és amelyre a Gur-hegyre támaszkodó égbolt borúi. Hitük szerint a világ három részből állott: „an” élővilág, „ki” alvilág és a kettő közötti űrt az „en” lég és víz töltötte ki. Ezért azt is hitték, hogy az An-sar⁴³ az élővilág Ki-sar⁴⁴ az alvilág, és Enkil a lég és víz felett uralkodik. Tehát a „sar” (s = sch) a szumir nyelvben felsőbbrendű személyt jelentett mély kiejtésének és értelmének lényegesebb változata nélkül átment a legtöbb ázsiai nyelvbe.

A következő táblázat a turáni és iráni eredetű nyelvek összefüggését mutatja.

⁴² Jornandes archevêque de Ravenne: Histoire des goths. Paris. 1533. 371. o.

Jornandes: De origine atque getarum liber. Basel. 1801. 501. és 635. v.
Gombos F. Albin: Középkori krónikások. Brassó. 1904. 120. o.

⁴³Kerényi: Egyetemes történet. Bp. 1936. I.

King L. W.: History of Summer and Akhad. London. 1923.

Mahler Ede: A szumir ősnép nemzetségei. (Ethnographia. 1899.)

Eurázsiai ősnyelv.⁴⁴

Az ősnépek szétvándorlásai irányai szerint az ismeretlen ősturáni és az ismert ősiráni nyelvből a következő nyelvek származnak.

*A) Ősturáni nyelvből:**1. Déli ág népeinek nyelvei:*

- a) szumir, elami stb.
 b) dravida: tamil, teluga, malajelán, kanari.
 c) déli szittyák: kus, gutu, kassu, chu, chéta, hetita, hikszosz, stb. déli ogurok
 d) turáni és iráni keverék nyelvek: mitanni, alaródi, brahuli stb.

2. Keleti ág népeinek nyelvei:

- a) kínai és tájszólásai.
 b) mandzsu, japán, stb.
 c) tibeti, lauak, gurka slb.
 d) ogur-oguz őskún, mongol, tatár, jakut, dunkal,
ősturk, csunguz, burjak, gold,
őshún, grúz stb.
 e) keleti szittyák: masszagéta, daha, szaka, partusz, jüetsi, changra.
 f) fehér hunok: hunza, radzsputi, gujari, magari, stb. keleti ogurok
 g) türk népek: ujgur, turkoman, uzbek, kirgiz, stb.

3. Nyugati ág népeinek nyelvei:

- a) nyugati szittyák: agathyrs, gelonos, szkitha, szkolot, jazig stb. és keverék nyelvek: karp, kosbot, géta, szarmata, dák, stb.
 b) ibér, bask, etruszk, pikt, pelazg, stb.
 c) fekete hunok: hún, szabir, avar, kazár, kabar, besenyő, kun. nyugati ogurok
 d) magyar es nyelvjárásai: gocsej stb.
 e) tatárok: nógai, kipcésák. stb.

⁴⁴ Ma a nyelvtudomány az európai nyelveket már egy kaukázusvidéki, az „alaródi” nyelvből származtatják. Én a korábbi felfogást vallom és a nyelvek rokonsági kapcsolatát is a régebbi felfogás szerint állítottam össze.

4. Északi ág népeinek nyelvei:

- a) eszkimó, szamojéd, stb.
 b) lapp, finn, észt, liv, stb. északi ogurok
 c) osztják, vogul, zürjén, csermisz, mordvin,
 baskir, stb.

B) Ősiráni nyelvekből.

I. Irán területén maradt népek „iráni” nyelvei:

- a) A mágusok ősi papi nyelvéből, az aveszta nyelvből: zend, méd, pahlavi, pehlevi, ó-perzsa, új-perzsa, afgán stb.
 b) keverék nyelvek: mitanni, brahulí stb,

II. Iránból Indiába vándorolt népek „indoiráni” nyelvei:

- a) A brahmak ősi papi nyelvéből, a szanszkrit és prakrit nyelvből: pali, hindi, urudu, bengáli, cigány stb.
 b) perzsa-szanszkrit elemekkel kevert turáni dravida és munda nyelvek

III. Iránból a Kaukázus vidékére vándorolt népek „kauko-iráni” nyelvei, amelyek az aveszta és szanszkrit nyelvvél mutatnak rokonságot:

- a) örmény, kurd, osztét, leszk stb.
 b) keverék nyelvek: avar, kabard stb.

IV. Iránból Európába vándorolt népek „euroiráni” nyelvei (indogermán?),⁴⁵ amelyek az ősiráni nyelvekkel és a mai szláv, germán, román nyelvekkel mutatnak rokonságot:

⁴⁵ Igaz, hogy a ma indogermánnak nevezett nagy népcsalád érkezése előtt is éltek Európában iráni (dániai konyhahulladék-halmok, svájci cölöpépítmények lakói) és turáni (cro-magnoni, ibér, pelazg stb.) eredetű népek; az indogermán kifejezés helyett mégis jobbnak vélem az „iráni – indoiráni – kauko-iráni” és „euroiráni” elnevezéseket, mert ezek sokkal világosabban fejezik ki a vándorlási irányt és az aveszta-szanszkrit nyelvvél való kapcsolatot.

Az „árja” (tisztá) értelmű szanszkrit kifejezés használatát nem tartom szerencsésnek, amelyet az Iránból Indiába vándorolt szöke iránok fajuk tisztaságának kidomborítása céljából a leigázott fekete színű, indiai őslakossággal (paria = tisztátalan) szemben csak jóval az irániak egy részének Európa felé való kivándorlás[^] után kezdtek használni; mert az „árja” kifejezés használatából Indiában a kasztrendszer keletkezett, mert árja nép, árja nyelv és árja irodalom sohasem létezett; mert az aveszta és szanszkrit nyelvet árjának nevezni igazán nem lehet. Az aveszta-szanszkrit nyelvet a komoly német tudósok is „altiranische Sprache”-nak, a franciák pedig „indoeurópai”-nak (A. Meillet: Langues indoeuropéennes, Paris. 1903.) nevezik.

Az indogermán és indoeurópai kifejezések önkényesek, mert az Európába vándorolt iráni népek Indiában sohasem jártak. A Rig-véda szerint (mely az iráni népek történetének legősibb adatait őrzi) „maguk az indiai árják is Iránból vándoroltak Indiába, ahova őket az üldöző turáni népek is követték. Különben az ősi aveszta-szanszkrit irodalom egyébről sem szól, mint” vallási dogmákról és' az iráni-turáni népek küzdelmeiről.

a) kelta (gall),	olasz,
b) umber-szaber-hellén	francia,
latin-görög	spanyol,
	görög stb.
c) germán nyelvek,	
d) szláv nyelvek.	

A nyelvek származásának táblázatos csoportosítása arra mutat, hogy a szittyá-hún-magyar és az ősiráni nyelvek között ősi egyezések és közös szógyökök nemcsak azért vannak, mert a két-féle nyelvcsaládhoz tartozó népek már a történelem előtti időben is érintkeztek, hanem főleg azért, mert az ősiráni és ősturáni nyelveknek közös eredetük van.

Sajnos, az ősturáni eredetű népek ősi nyelvét, vallását és történelmét csak sejtjük, mert az írott emlékek nem maradtak fenn. Azonban, mert az aveszta, pahlavi és szanszkrit nyelvű ősi írott emiékek rendelkezésre állanak,⁴⁶ az ősiráni népek nyelvét, irodalmát, vallását és történelmét, amelyek ősturáni eredetű népekre vonatkozó adatokat is tartalmaznak, jól ismerjük.

Körösi Csorna Sándor⁴⁷ állapította meg, hogy a szanszkrit és a magyar nyelv között ősi egyezések vannak Munkácsi Bernát⁴⁸

⁴⁶ J. J. Modi: Memorial Volume. Bombay, 1930. (E mű 404. oldalán: „Derivation of the principal alphabets of the Word from the avestan” cím alatt Lát-hatók az aveszta és a szanszkrit írás betűi.

J. J. Modi; A Zend-Aveszta vallás rendszere. (Fordította: Haitsch), Bp. 1925.

Zajti Ferenc: Zarathustra Zend-Avesztája. Bp. 1919.

T. Hyde: Veterum Perserum et Parthorum c-t Medorum reiigiions-historia, veterum Persaram eoiumque Magoium (mágusok). Oxford. 1760.

Cieorg Dunbar: Geschichte Indiens. München. 1937.

D. Maquart: Eranshar. Berlin. 1901.

Shak K. T.: The Splendeur that was ind. A Survay of Indian culture aiKi civilisation. Bombay. 1930.

Anquetil Du Perron: Recherche sur l'Ind. Berlin. 1786.

H. Brunnhoffer: Ariet in Vorder- u. Central-Asien. Leipzig. 1893.

Brugmann: Grundriss der vergleichenden Grammatik. Stuttgart. 1892.

Ch. Batholomae: Altiranisches Wörterbuch. Strassburg. 1904.

K. E. Kanga; Complete Dictionary of the Avesta Language. Bombay. 1900.

W. Geiger: Handbuch der Avestasprache. Erlangen. 1879.

Anquetil Du Perron: Zend-Avesta. Paris. 1771.

J. F. Kleuker: Zend-Avesta. Riga. 1776/80.

A. Thumb: Handbuch der Sanskrit. Heidelberg. 1905.

F. Justi: Handbuch der Avestasprache. Leipzig. 1864.

Harlez: La langue de l'avesta. Paris. 1882.

Schmidt József: A szanszkrit irodalom története. Bp. 1923.

Schroeder L.: Indiens Literatur und Cuîtur. Leipzig. 1887.

A. G. Wollheim: Die nationale Literatur sämtlicher Völker des Orients. Berlin. 1873.

⁴⁷ Zajti F.: Magyar évezredek, Bp. 1939. 39. o. -

⁴⁸ Munkácsi: Árja és kaukázusi elemek a finnugor nyelvben. Bp. 1911.

pedig a perzsa (aveszta-szanszkrit) eredetű szavainkat gyűjtötte össze, kb. 400 szó.

Az aveszta „brátaie” testvért, barátot jelent, amelyből a szláv „brat” és a magyar „barát” származik.

A szanszkrit „várna” a várni fogalmat fejezi ki, amelyből a germán „warten”, a magyar „várni” és a hún-magyar „vár” (Burggrád) származik.

Az aveszta „hima” és „zima” (hideg és tél) szavakból a szláv „zima (hideg és tél) és a magyar „hideg” és „zimankós” szavak származnak, de természetesen jóval a honfoglalás előtti korból; mert a „Himalája” aveszta iöldrjai kifejezés értelme „hideg fent”. Az aveszta-szanszkrit nyelvben, mint a latin nyelvben is (simétria – asimétria) az „a-” az ellentét kifejezője és mindkét ósíráni nyelvben a „szat” létező, az „aszat” nemlétező, a „laja” fent és az „alája” lent fogalmat fejezi ki. Nyelvünkben azonban az „alá” vagy „alája” már csak „lent” értelemben használatos (tedd alá vagy alája).

Az aveszta „sztavar” kövér, az „asztavar” sovány, vékony fogalmát jelöli. Ez utóbbiból származik „ösztvér” szavunk. (Arany: Toldi 1. ének: „ösztvér kútágas...”)

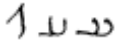
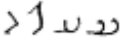
Már ez a néhány példa is mutatja, hogy a magyar és az ósíráni nyelvek között [^]si kapcsolat van. Ugyanis, ha a mai magyar nyelv azokkal az ósíráni nyelvekkel ilyen szemléltethető ősi egyezéseket mutat, amelyek Kr. e. V. században már olyan papi nyelvek voltak, mint ma a latin, akkor Krisztus születése idején az iráni nyelvek és az ősmagyar nyelv között sokkal nagyobb volt a rokonság mérve, vagyis a mai magyar nyelv ősbibb formái (hun stb.) és az ósíráni nyelvek közeli rokon nyelvek voltak. Jóllehet az aveszta és szanszkrit nyelvben him, nő és semleges nemet jelölő névelők is vannak, de mindkét ósíráni nyelv mégsem conjugáló, hanem agglutináló, mert az ósíráni nyelvekben nincsenek segédigék és a szóképzés is a tőhöz függesztendő ragok, képzők lévén történik.

Miután a szumir kultúra terjedésével egyidejűleg idegen népek szumir szavakat is átvettek, a szumir „sar” szó az iráni, szemita és turáni eredetű nyelvek szókincsét is bővítette.

A) Iráni eredetű nyelvek.

A „sar” szó a Bartholomae-féle Altiranisches Wörterbuch című, igen fontos műből kimaradt. Ez a véletlen azonban még nem bizonyítja azt, hogy az aveszta nyelv nem vette át a szumir „sar”

szót. A „sar” szó ugyanis, mint azt más művek⁴⁹ bizonyítják, az aveszta nyelvben is szerepet játszott.

A „sar” = mely itt jobbról balfelé olvasandó, aveszta betűkkel van írva, a sumir szó ősi értelméhez hasonlóan az aveszta nyelvben is: fej (főember), főnök, vezető, a „saru” = pedig fejedelmet, uralkodót jelentett.

A „sar” az ó-perzsa nyelvben is megvolt, mert a Kad-sar egy híres ó-perzsa uralkodócsalád neve volt, az „an-sar” pedig vitézt, parancsnokot jelentett.

Ez az ősi sumir szó, az aveszta nyelv közvetítése révén,⁵⁰ megvan a mai német nyelvben is: Schar⁵⁰ = csapat, kis sereg és „sich scharen” = rajzani, sereglenni, gyülekezni valaki köré fogalmi fejezi ki.

B) A szemita eredetű nyelvek.

Saru-kin (Kr. e. 2683-2610) híres asszír király⁵¹ volt, aki β szumirokat először győzte le. Ur-nigin (Kr. e. 2456-2440), a IV. Uruk dinasztiából származó sumir király lerázta ugyan a szemita igát, de Hamurapi (Kr. e. 1963-42) babiloni szemita királynak a szumirokon aratott győzelme után a szumirok eltűntek a föld szíT néről.

Az asszír nyelvben⁵² a sumir eredetű „sar” hátaimat, hadsereget, a „ka-sar” fejedelmet, uralkodót, a „ka-saru” pedig forradalmat, lázadást jelentett.

C) A turáni eredetű nyelvek.

Mint már említettük, a „sar” a sumir nyelvben urat, felsőbbrendű személyt, az „an” élő világot, a „ki” alvilágot, a „patéj” papkirályt, a „lugal” iőpapkirályt jelentett; az An-sar és Ki-sar nevű isten pedig az élő világ és alvilág ura volt.

Czacki szerint a „du-sar” cimber szó (skytha nép) óriást, óriási hatalmat jelentő személyt jelentett.

⁴⁹ Geiger: Handbuch der Avestasprache. 332. o.

Brugmann: GTündriss der vergleichenden Grammatik. II. köt. 298. o.

⁵⁰ Bármelyik német-magyar szótár.

⁵¹ Kerényi: Egyetemes történet. Bp. 1936. I. köt.

⁵² Muss Arnold: Dictionary of the Assyrian Language. Berlin. 1937. IV. köt. 47. o.

Attila népe, akiket a különböző krónikások hol szkitháknak, hol hunnak neveztek s akik a hún név kidomborítására oly nagy súlyt helyeztek, a „sar” szumir szót bizonyára a hún szóval együtt „hunsar” (hunzor) használta, amikor kisebb lovascsapatok parancsnokainak megnevezéséről volt szó.

Hogy a kazárok⁵³ (akatzii) ősi értelmének megfelelő értelemben használták-e a szumir „sar” szót, azt a kazár főváros „Sark-el” neve mutatja a legjobban. A kazárokat egy angol író (Georg With: *Lectio Arabico-Latinum*. Oxford, 1830. i. köt. 482. o.) olyan félszemü-nek nevezi, amint a szkithák egyik törzsüket nevezték. A szkithák ugyanis egyik törzsüket saját nyelvükön „arimaszju/ (arima:- egy/szpu = szem)”, (Nagy G.: *A skythák*. Bp. 1904. 20. o.) egyszemünek nevezték, mert azolt a célzott nyíllövésnél egyik szemüket behunyták. Nyíllal és puskával kétféleképpen lehet löni: két szemel (kapásból való lövés) és egy szemmel (célzott lövés). Az idézett angol mű ezt írja: „Khazar = Looking through half shut-eye; name of a nation near the Caspian Sea.”

Fra Rubriquis, Szent Lajos francia király követe 1271-ben, amikor a kazár birodalom már nem létezett, a mongol főkánnaí, Karakorumban követségben járt és a hajdani kazár birodalom területéről a következőket írta: „Vers le milieu il y a deux Provinces, l'une vers le Midi, nommée Sinopole, d'une forteresse de ce nom qu'est un fort du Goudae de Turki; l'autre vers le Nord que les Chrétiens Latins appellent Gazarie et les Grecs qui y demeurent Cassaria, comme qui dirait Césarie.” (Rubriquis Voyage.)

A kazárok nevét a különböző korú és nyelvű történétírók igen sokféle módon írták: agathys, agazzir, acatzir, catzir, chasar, chosar, chosaroe, chasir, chosara, chasarae, chazar, chozarae, chouzar, cosar, cosri, cusar, cozarae, caesarii, kossar, kosár, kozar stb. Az a magyar történétíró pedig, aki a Révai Nagy Lexikon XL kötetének 382. oldalán a kazárokról szól, a következőket írta: „Az ősi magyar hadviselés fenntartásának, a huszároknak neve nem egyéb a kazárok nevénel.”

Az Indiába szakadt fehér hunok leszármazottai ma radzsputi, gujáratí, magári stb, turáni eredetű nyelveket beszélnek. A fehér hunok leszármazottai ősi vallásukat elhagyva, átvették az indiai vallásokat, de ősi nyelvüket, noha annak szókinése indiai és perzsa szavakkal bővült, megtartották, sőt az átvett szavakat is úgy

⁵³ Hóman-Szekfü: *Magyar történet*. Bp., 1935. I. Meotisz partján.

ragozzák, mint turáni eredetű szavaikat. Érdekes, hogy az ősi avesztá „sar” szó ezekben a nyelvekben is megvan: „sardár” = főnök”, „sarkár” = kormányzó”.

Még érdekesebb az, hogy a szumir „sar” szó a mongol és a török nyelvben is megvan.

A szumir „sar” szó a mongol „sarchas-darchas”⁵⁵ (s~d) kifejezésben fordul elő, mint hajdan a magyar nyelvben, a mongol nyelvben is birót jelent. Afrasiab király turáni törzsei a szumir „sar” szó fogalmát a mongol felföldre is magukkal vitték.

1931-ben Ankarában, Kemal pasa elnöklete alatt egy nemzetközi (török, arab, perzsa, hindu, kínai, japán, német, angol, magyar, Zajti Ferenc stb.) tudósokból álló társaság állapította meg, hogy a török nyelv szavai közül melyek szemita (arab, héber), iráni és turáni eredetűek. Ekkor szóba került a „sar” és a „saru” j szó is, mert mindkettő az ó-török nyelvben is megvolt.

Tehát most már csak az volna megállapítandó, hogy a honfoglalók használták-e a szumir „sar” szót, akik a hunok leszármazottainak és Attila birodalma jogos örökösének tartották magukat és akik a kazár birodalom területéről „Sarkéi” vár megerősítése korában Etelköz vidékére vándoroltak. A hunoktól átvett „hu-sar” kifejezés használatára vonatkozólag Szent László király törvénykönyvében a „Sarkas” és Nagy Lajos király levelében a „hunzor (hun-sar)” alakban találunk biztos támpontokat.

Szent László III. törvényében (1063), ahol nuncius, nobilibus stb. előkelő személyekről, András király és Béla herceg korabeli ügyről van szó és ahol a magyar nádori méltóságnak a legelső nyomát lehet megtalálni „iudicis Sarkas nomine”⁵⁷ kifejezés fordul elő. A „Sarkas”-ban, mely a törvény más helyén már „sarchas” van írva, bizonyára egy ősmagyar méltóság neve rejlik, aki birói minőségben működött, de háború esetén kétségtelenül lovascsapat parancsnoka volt. Lehet, hogy a „Sarkas” -”sarchas” kifejezésben a Biborban született Konstantin császár által fonetikailag oly gyarló módon megörökített három ősmagyar méltóság közül a harmadikat (kündü = kende, gilasz = gyula és charchas = horka) kell meg-

⁵¹ Clair Tisdall: A simplified grammar of the gujاراتi language. Bombay, 1892. 183. o.

⁵⁵ Szentkatolnai Bálint Gábor: Párhuzam a magyar és mongol nyelv terén. Budapest. 1887. 46. o7

⁵⁰ Horváth Béla: Kemal élete. Budapest. 1936.

³⁷ Zádovszky Levente: Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és ... Bp... 1904. c. mű 173-175. o.

látni. De lehet az is, hogy itt mindháromnál kisebb méltóság megnevezéséről van szó. Igen valószínű, hogy a „sarkasz” (sar-k-asz) kifejezés az ősi szumir „sar” szóból és az ősi magyar „asz” képzőből úgy keletkezett, mint a „Juhász” és „kanász” s közbe a jóhangzás miatt egy eufonikus „k” került. Tehát úgy, mint az „at”-ből „At-k-ár” és mint a „sar”-ból „Sar-k-el”.

ÖSSZEFOGLALÁS

1. Huszár szavunk eredetének és értelmének a Képes Krónika „malfactores, latrunculi” stb. kifejezéseihez semmi köze sem lehet, mert az itt említett kifejezések kétségtelenül a hazánkba betört besenyőkre „Bessorum” vonatkoznak. Sajnos, huszár szavunk ősi jelentésének azért kellett ilyen különös értelmet adni, hogy a „guszar-huszar” elmélet megállhassa a helyét, mely azonban már elfogadhatatlannak bizonyult.

2. Az, hogy huszár szavunkat a XV-XVII. században kik, miért, milyen nemzetiségű és erkölcsi értékű, könnyű fegyverzetű lovaskatonák megnevezésére is használták, a huszár szó eredete kutatásának kiinduló pontja nem lehet, mert huszár szavunk eredete már dr. Gáldi nézete szerint is legalább a X. századig vezethető vissza. Szerény nézetem szerint a huszár szó jóval korábbi korból, talán a II-III. századból származik.

3. A szumir „sar” szónak különböző nyelvekben való elterjedése és értelme arra enged következtetni, hogy „huszár” szavunk a „hun-sar” vagy „hu-sar” összetételből származik, amelyben az „s” mint sziszegő hangzó a használat közben „sz”-re változott.

4. S ha ez a származtatás elfogadhatónak fog bizonyulni, akkor ez azt is jelentené, hogy a hunoktól származó huszár szavunk ma Európa legrégebb katonai kifejezése, amelyet a hunok és elődeink ismeretlen időktől kezdve használtak, amelyet mi is állandóan használunk, sőt tőlünk átvéve a legtöbb európai hadszervezet ma is használ.

Az esetleges kétkedőkhöz legyen szabad a következő kérdést intézni. Hogyan tudtak a Géza fejedelem korában élt magyar regősök, kb. 500 évvel később, a Nibelung-ének második részét Esztergomban megíró német hittérítőnek Attilára és a hunokra vonatkozó olyan adatokat adni, amelyeket ma történelmi tényeknek tekintünk?

Tudjuk azt is (a Nibelung-éneket kiegészítő „Klage” című énekből világosan megállapítható), hogy Pilgrin Magyarországba megbizottakat küldött, hogy írják össze azokat az énekeket, amelyeket a magyar regősök a burgundok pusztulásáról még énekeltek.

A legmélyebb tisztelet hangján kérdem: miért gyűjtötték a németek a burgundok vereségére vonatkozó adatokat Géza fejedelem környezetében, ha a hunok és magyarok etnikuma és történelme között nem volt szerves összefüggés? És miért fordultak a németek a csacsogó magyar regősökhöz, ha azok csak költött dolgokat énekeltek?

A magyar regősök azonban, akik a vérségi kapcsolatok tudatának és a történelmi események ismereteinek megőrzői voltak, Attilánál jóval korábbi korból való eseményeket is ismertek s lantjaikon, amíg őket I. Endre² el nem némitotta, a Kr. u. 226-ban j felbomlott parthus birodalom vallási és történelmi eseményeit is i zengtek. A csiki székely krónika *) panaszolja, hogy Béla erdélyi vajda – I. Endre király, 1043- 60, öccse – a pogány magyarok lázadásának leverése után a rabonbán, gyula, sarkasz stb. méltóságok és helységek régi neveit törölte; a családok régi irományait elégetni rendelte és a pogány istenekhez szóló régi imákat betiltotta: „Ne wemoagouc bardous esuloec ereus zent ieleseit” = „Ne imádjuk parthus őselők erős szent jeleseit” (Magy. Ak. Ere. 1850. I. 23. o.

Régi szokásokat, a régi írások tartalmát és a pogány imádságok szövegét, mint a kereszténység terjesztésének akadályait, bizonyára azért kellett tiltani és irtani, mert elődeink között még I, Endre korában is sokan voltak olyanok, akik a felbomlott parthus és hun birodalom történetét, a felbomlás okait stb. jól ismerték; akik istenüknek fehér lovat áldozva, mint a hunok és parthusok, még tűzimádók voltak, mint azt több keleti krónikás állítja. Ismerték ezek a magyarok még nagyon jól a parthus és hún hősookról szóló regéket és használták még a parthus-hún nyelvből származó, tősgyökeres magyar elnevezéseket is, hiszen írásmódjuk (rovásírás) és nyelvük is majdnem teljesen azonos volt.

Csudálatos, hogy az ősmagyar írásnak hiteles emlékei, amely írásmódot Bonfini és Szamosi „szkitha”, Verancsics és Telegdi „bún”, Szabó Károly pedig „hún-székely” írásnak nevezett és

* Ez kb. a XVIII. században készült hamisítvány. De mert a kutató hiteles történelmi adatokat is felhasznált, a Csiki Krónikának történelmi értéke is van.

amely írásmódról szólva Gelei Katona István 1645-ben írt „Magyar grammatika” első sorait így kezdte: „A székelyek a régi szkitha magyarok igaz maradványai, úgy, mint kicznél még az igaz tulajdon magyar betűk is megvagynak”, nem Göcsej-Szombathely vagy Mátra-Bükk vidékén, ahol ellenség ritkán járt. hanem Erdélyben maradtak fent, ahol ellenség gyakran járt és óriási pusztításokat végzett. Mint tudjuk, a Fischer és Sebestyén idézett műveiben említett rovásírásos emlékeken kívül herceg Dietrichstein nikolsburgi kastélyának régi könyvtárából nemrég került nyilvánosságra a székely ábécének „Litteirae Sicolorum” 46 betűből álló s a XIV-ik századból származó példánya. Ez az írott emlék ma a Nemzeti Múzeumban van.

Miután a hún-magyar etnikai kapcsolatokhoz, a hun-magyar ló kultusz és lovas harcmód azonosságához kétség már nem férhet, továbbá, mert elődeink egykor a rovásírásos magyar írott emlékeket csodálatos buzgalommal irtották s ami esetleg fennmaradt, azt a tatár és a török perzselte fel; nyugodtan gondolhatunk arra, hogy elődeink a fejedelmek korában nemcsak a „sarkasz”, hanem a „hunsar” kifejezést is használták, amelyek használata I. Endre király korában már bünné vált. Azonban a „huszár” katonai kifejezés a magyar köztudatban még Nagy Lajos király korában is élt „hunzor” alakban, melyet Mátyás király „husarones” alakban régi dicsőségébe helyezett vissza, amikor annak újbóli használatát szükségesnek tartotta.

Megállapítható tehát az, hogy nem a „huszár” a „guszar”-ból, hanem a délszláv nyelvben 1. hím lúdát, 2. lovaskatonát jelentő „huszár” szó második értelme a hún-magyar eredetű „huszár” szóból származik; mert a szerbek a lágy „h” hiányában a „huszár” szót ma is csak „guszar”-nak írják. Ugyanis a jövevényszavaik lágy „h” hangzója helyett „g”-t szoktak írni; mi pedig a jövevényszavak „h”-ja helyett soha sem írunk „g”-t.

FORRÁSMŰVEK

Sajnos, a magyar társadalom a hunokról és a hún-magyar rokonságról általában igen keveset tud, mert a hunok történelmét a tankönyvek és a magyar történelmi művek is igen röviden tárgyalják. A szerzők a hún-magyar-rokonság felett átsiklanak, mert a hunok éppen olyan titokzatosan tűntek el, mint amilyen rejtélyes volt megjelenésük is.

A hunokról az egykorú krónikások: Priscos, Vegetius, Ammianus, Jordanes, Sinodius, stb. sokat jegyeztek fel; a középkor írói pedig a hun „Történelem adatait hatalmas foliánsokban örökítették meg.

Az Attilánál követségben járt PRISCOS RHÉTOR-nak az a leírása, amelyet ő a hunokról írt, teljes egészében, görög nyelven B. G. NIEBUHR: *Corpus Scriptoribus Historiae Byzantinae*. Bonnae. 1829. évi kiadású művének a 366-221. oldalán található meg. A kb. 55 oldalnyi terjedelmű leírásában Priscos a hunokat „*σχυροι – Σχυροί*” és „*Ούννοι*” kifejezésekkel jelöli meg. Tehát Attila., népét hol szittyia, hol hún-nak nevezi.

A milánói Ambrosia és a brüsseli királyi könyvtár PRISCOS, THEOPHILACTOS, ISODOROS stb. görög krónikás eredeti kéziratáról készült hivatalos, másolatok birtokában van.

A Bruxelles Bibliothèqve Royale „Codex Graecus. Priscos Rhetor. De legat. Roma. Önoguri.” feliratú gyűjtemény és a Biblioteca Ambrosia-ban őrzött gyűjtemény ama lapjairól, amelyek a hunokról szólnak, a Székesfővárosi Könyvtár TenyFépes másolatokat őriz.

JORNANDES-nak a hunokról szóló leírása a: PROCOPII CAESARI. Basel, 1531. évi latin és a HISTOIRE GÉNÉRALE DES GOTHES (par Jomandes archevêque” de Ravenna) Paris, 1553. évi francia kiadású műben található meg.

FLAVIUS BIANCO, pápai titkár ismeretlen forrásból merített adatok alapján „Blondinus Decades” című művét írta meg, melynek magyarországi egyetlen példányát Pannonhalma őrzi.

AENEAS LIVIUS (II. Ince pápa 1130. II. 14.-1143. IX. 24.) Flavius művéből merített adatok alapján „Opera Omnia Cosmographia” című művét írta meg, amelyben a szittyákra és a hunokra vonatkozólag rengeteg adatot sorol fel.

BONFINI ANTAL 1427-93. főleg II. Ince pápa művét használta, amikor Mátyás király kívánságára „Rerum Ungarorum Decades Cum Dimidi” című művét megírta, amelyben mint a korábbi magyar krónikások kivétel nélkül - a honfoglalókat a szittyia-hun népből származtatta. Sajnos, műve elveszett; de gyarló másolatát Brenner Márton 1543-ban Wienben, még hiányosabb szövegét Heltai Gáspár 1568-ban és végül Bél Károly 1711-ben Wienben, ugyancsak latin nyelven adta ki. A Képes Krónikához és Bonfini elveszett művéhez állítólag olyan családfa tartozott, amely Árpádnak Attilától való egyenes leszármazásai is matatta.

DESERCIVS (Desericzky József) a vatikáni könyvtárban 1742-46-ig tartó búvárkodása után írja meg Budán 1748-ban kiadott „De initis ad Maioribus

Hungarorum” című, ötkötetes, hatalmas művét, amelyben vatikáni források sze-
 iint Batu kánnak IV. Béla királyhoz intézett ultimátumát és Julián barát jelen-
 tése alapján készült Richardus-féle jegyzőkönyv szövegét „De iacto Ungariae
 magnae a frate Ricardo Ordinis F. F. Praedicatorum inyonto tempore Domini
 Gregorii papae IX” is köli. Különös örömmel jelenti ki: „Már a szittyákról is
 megállapították, pedig ők voltak ezek a magyarok, akik bálványokat soha sem
 Imádtak Isten gyanánt. Ha háborúi ke/dtek, nem' volt más szent tárgyak,
 csakis a kardjuk.”

Pray György (1723-1801) tiroli katonacsaládból származó magyarországi
 tanárj^volt Ö fedezte fel a Halotti Beszéd szövegét (Pray-kódex), akit Mária
 TēFezĳa 1773-ban 400 forint díjazással Magyarország történetírójává nevezett ki.
 Pray Desercius művét, mert a magyarokat a szkitháktól származtatta, támadta és
 vitákat rendezett. De a felhasznált forrásművek miatt művének ő is a következő
 címet a.dta: „Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum ab anno a. n.
 Chr. 210 ad a. Chr. 997. amelyet 1761-ben Wienben adott ki.

A húnok történelmével Bizánc történelmét tárgyaló művek is behatóan
 foglalkoznak. I. G. STRĪTTERO: „Memoriae Scriptoribus historiāe Byzantinae”
 Petropoli-ban 1711-ben kiadott mű I. kötet. 474-622-ig, tehát kb. 150 oldalon
 Attila hunjainak történetét adja.

Sajnos, Priscos, Flavius, Aeneas, Bonfini, Desercius, Pray és Strittero műve,
 magyar nyelven meg nem jelent meg. Reméljük, hogy a M. T. A. a gróf
 Vigyázó-féle hagyaték jövedelméből találni arra, hogy az itt idézett
 írók művei, őstörténelmünk leghitelesebb forrásai magyar nyelven is megjelenje-
 nek, hogy az ősforrásban felhalmozott adatok közkinccsé válhassanak, mert az
 alább felsorolt forrásművek csak töredékeket tartalmaznak.

elvitathatatlan tény az, hogy a finn-ugor nyelvek részletes ismerete előtt
 az összes bel- és külföldi történetírók a magyarokat részben a szkitháktól, rész-
 15én pedig a hunoktól származtatták.

Csodálatos, hogy a finn-ugor nyelvek részletes ismerete után egyesek a
 magyar nemzet eredetét, a szittyá-hún-magyar népfaj, vallás, nyelv, lokultusz
 és lovasharcmod azonosságának, továbbá az ősforrásművek adatainak figyelembe
 vétele nélkül, csupán a finn-ugor nyelvek grammatikai szabályaiból akarják
 megállapítani. Castrén, Reguly, Budenz, Hunfalvy, Szinnyi és mások nyelvészeti
 megállapításai kétségtelenül helyesek, de az abból levont történelmi követke-
 ztetések feltétlenül tévesek.

Újabbán Vásárhelyi: „Magyarok útja Indiától Pannoniáig”, Damanovszky
 Gy.: „A szittyáktól a magyarokig”, Zajti: „Magyar évezredek” címűn^uvfikkal
 – a finn és a magyar rokonság tagadása nélkül – a Keleti származtatás kapu-
 jái: erősen döngetik.

Ázsiai hunok.

Deguignes: Histoire générale des Hunnes. Paris. 1756.

J. J. M. De Groot: Dve Hunnen der vorchristlichen Zeit. Berlin. 1921.

Stein Aurél: A fehér hunok és rokontörzsek indiai szereplése. (M. T. A. szék-
 foglaló előadása. 1897- bern.)

Zajti Ferenc: A hunokról, akik meghódították Indiát. Bp. 1929.

Európai hunok.

Hóman: Magyar történet. Bp. 1935. I. kötet.

Brion Marcel: Attila élete. (Ford.: Salgó.) Bp. 1936.

Thiery Amadé: A hunok története a magyaroknak Európába telepedéséig. (Ford.
 Szabó.) Pest. 1864.

— Attila történelme. Pest. 1865.

— Attila fiai és utódai történelme. Pest. 1865.

– Szt. Jeromos, Szt. Szeveren. Bp. 1909.

Zajti Ferenc: A hún-magyar őstörténelem. Bp. 1928.

- Ballá Máí ton: Az oláhok eredetük szerint hun-bolgárok. 1791. (Aveszta-könyvtár. 1931. XVII.).
- Némethi Kálmán: Hún történeti örökségünk. Bp. 1925...
- Szász Béla: A hún és hiugnu népek azonossága. Bp. 1938.
- Révész Imre: Etel laka, vagyis Attila hún király birodalom székhelye. Debrecen. 1854.
- Barthall György: A parthus, hún-magyar scythákrói. Pest. 1862.
- Németh Gyula: Attila és hunjai. Bp. 1915.
- Hunok, bolgárok, magyarok. (Budapesti Szemle. 1924.)
- Pálfy Albert: Attila, Isten ostora. Bp. 1906.
- Fay András: Kelet népe nyugaton. Buda. 1841.
- Berkó István: Attila, mint hadvezér. (Levente, 1934.)
- Thury György: A hunok műveltsége Attila korában. (U. o.)
- Borovszky Samu: A népvándorlás kora. (A hunok.) Bp. 1900.
- Csúry F. C. Á. A magyarság, mint faj és nemzet. Bp. 1935.
- Graves: Belizár. Bp. 1936.
- Récsei Vilmos: Pannónia ókori mythoiogiai emlékének vázlata. Esztergom, 1894,
- Huszka József: A magyar ornamentika hún eredete, Bp. 1902.
- Zajti Ferenc: Magyar évezredek. Bp. 1939.
- „Mi volt a hunok vallása? Bp. 1929.
- Hyde: Veterum Persarum et Parthorum et Modorum religions historia, veteruni Persarum eorumque Magorum (mágusok). Oxford. 1760.
- Hampei József: Altentümer des früheren Mittelalters in Ungarn. Braunschweig. 1908.
- Tóth Zoltán: Attila's Schwert. (Akadémiai Értesítő. 1930. 214. o.)
- Pallmann R.: Die Geschichte der Völkerwanderung von der Gothenbekehrung bis zum Tode Alarichs. Gotha. 1863.
- Fessier J. A.: Attila König der Hunnen. Carlsruhe. 1809.
- Gemeinde aus den Alten Zeiten den Hungain. Breslau. 1808.
- Hirth F.: über Volga-Hunnen und Hiung-nu. München (Akademie). 1900.
- Boos H.: Das Attüabild in Geschichte, Legende und heroischer Dichtung. Bern. (Neujahrsblatt d. Lit Gesell.) 1932.
- Dicuiescu Constantin: Die Gépiden. Forschungen z. Geschichte Daziens. Leipzig. 1922.
- De Groot I. J. M.: Chinesische Urkunden zur Geschichte Asiens. Berlin. 1927.
- Brion M.: La vie des Huns. Paris. 1928.
- Peigné-Delacourt: Recherches sur le lieu de la bataille d'Attila en 451. Paris. 1860.
- Diehl: Bizance, Grandeur et décadence. Paris. 1919.
- Parker E. H.: The Turko-Scythian tribes. London 1897.
- Herbert W.: Attila, king of the huns. Bonn. 1838.
- Vasilev: History of the Byzantine Empire. Madison. 1929.
- Bury: History of the later Roman Empire. London. 1923.
- Rawlinson: Parthia. London. 1925.
- Schneiderwirth: Die Parthen oder das neupersische Reich den Arsaciden. Heiligenstadt. 1874.
- Kegyzelettel emlékszem meg FISCHER KÁROLY ANTAL, a pesti piarista-
rendház egykori tanárának és könyvtárosának külföldön jobban ismert szemé-
lyéről és felbecsülhetetlen értékű műveiről.
Ez a pap-tanár, legnagyobb tudó'szfihir'-egyike, a hún-magyar vérrokonság
és kuitürközösség védelmének igazi bajnoka volt s az alábbi műveket írta:
— Hún-magyar irás és annak fennmaradt emlékei. Bp. 1889.
— A magyar őstörténetírás hanyatlása. Bp. 1904.
— A hunok és magyarok „fekete”, illetve „fehér” elnevezésének megfejtése.
Bp. 1888.
- Die Hunnen im schweizerischen Eifischthale und ihre Nachkommen bis auf
die heutige Zeit. 416 oldalas, hatalmas mű. Zürich. 1896.
- A magyar honfoglalás mondái. Dr. Sebestyén Gyula művének bírálata. Bp.
1905.
- Erklärung der scythisch-sarmatischen Namen und Wörter aus der unga-
rischen Sprache (két kötet). Berlin. 1917. stb., stb.

Fischer a Hunfaivy, Budenz, Schlözer, Müller, Roesier stb. iskolájának, a finnugor irányzatnak ellensége volt és a húnok-magyarok rokonságát védve, így írt: „magyarfalás . . . , mennyi gonoszság, mennyi tudatlanság . . .” stb.

Fischer és Nagy Géza, mint agyonhallgatott magyar tudós fejezte be érdemű pályafutását. Sebestyén pedig, aki fiatal korában az új irányzathoz csatlakozott „Magyar honfoglalás mondák” Bp. 1904. 556 oldalas művével, melyben a finnugor származtatást hirdelve, magyar önérzetet sértő és szent hagyományainkat gyalázó könyve révén pályadíjjal jutalmazott magyar tudós lett. S mamár finnugorok vagyunk és jótársaságban nem illik a hun-magyar vagy hún-székely „származásról beszélni, noha fajiságunk, ősi vallásunk, nyelvünk, lókultuszunk, ősi harcmódunk, fegyverzetünk, ruházkodásunk, sőt az írásmódunk és ornamentikánk is hún eredetű, melynek ellenkezőjét a finnugor nyelvészet érveivel bizonyítani nem lehet.

A magyar történetírás örökké sötét foltja „,marad az, hogy Fischer hatalmas műveiben felhalmozott tárgyi bizonyítékok tömegeit elhallgattak, elíhítették Szinnye egy kis füzetében (A magyarság eredete, nyelve és honfoglaláskori műveltsége. Bp. 1919. Olcsókönyvtár. 1569-71.) fajunk eredetére vonatkozó és mások hasonló érveit is elfogadták.

Fischer munkásságának eredménye talán csak az, hogy dr. Meich: „Szláv jövevényszavaink” című, 1905-ben kiadott kétkötetes művét 1928. évi akadémiai előadása után (Magyar Nyelv. 1928. I.) már tárgytalannak tekintti, amelyet Fischer legutóbb említett művében közölt adatok figyelembevétele nélkül, csupán Miklosich műveinek befolyása alatt írt és amelyben rengeteg ősmagyar szót szláv jövevényszónak nyilvánított; de ma már egészen másként vélekedik.

Amikor tanulmányomat befejeztem és a forrásművek jegyzékének összeállításán dolgoztam, került kezembe a Tisza István Tudományegyetem ny. r. egyetemi tanárjának, DR. RUGÓNFALVI KISS ISTVÁNNAK Debrecenben most megjelent; „A NEMES SZÉKELY NEMZET KÉPE” című, a székelyeknek a hunoktól való származtatás alapvető művének I. köteté.

Azok, akik R. Kiss előtt a nemes székely nemzet származásának kérdésével foglalkoztak, jól tudták, hogy Moldva, ahol ma is csángó magyarok élnek, ősi magyar föld veit s hogy ez a terület a mohácsi vészig állandóan Magyarországhoz tartozott; hogy Moldvában a honfoglalás előtt szittyáFP; jászóT7TTünöTc, magyarok, „besenyők, kunok éltek s hogy Jászvárosban „JTassy) a mohácsi vész előtt még az esztergomi „érsekséghez tartozó, magyar papokból álló” római káihólikus püspökség létezett. Tudták a kutatók azt is, hogy a krónikák”-szerint-ä 454. évi vereség után a hunok töredéke „Chigie” mezejére vonult vissza, hogy Beszterce közelében a Kárpátok, egyik nyergét az írott emlékek, amelyekre Pray küiön felhívta a figyelmet, „Porta Attilae” nevezik. A Chigle-mezőt mégis Erdély es a Mezőség területén keresték. S mivel ott nem találták, a székelyek származásának és bevándorlási idejének megállapítására a legkülönbözőbb elméleteket gyártották.

R. Kiss hervadhatatlan érdeme, hogy a régi okmányok és térképek helységneveit évtizedeken át tanulmányozva, a mai Moldva területén kb. 300 olyan magyaros hangzású helységnevet gyűjtött össze, amelyek az oláhok által lakott Moldvában részint eloláhosított formában még ma is használatban vannak. A régi hiteles történelmi okmányokat tanulmányozva, a Szeret jobb partján egy „Chigly” nevű, hajdani helységnevet talált, mely község Beszterce környékéről a „Porta Attilae”-n át könnyen megközelíthető volt. Az ősi magyar (hún-székely-magyar) helységneveken kívül igen számos és súlyos történelmi érveléssel megdönthetetlenül bizonyítja azt, hogy itt, Beszterce és a Szeret jobb partja között, élt a hunoknak egy töredéke, mely a verekői szoros felé tartó honfoglalókkal az érintkezést felvette. De továbbra is régi szállásán élt addig, amíg a későbbi zivatarok: besenyők, kunok és tatárok támadásai a székek/ néven nevezett hunokat hátrábbi vidékre való településre nem kényszerítették. S ekkor népesítette be Attila népének töredéke Háromszék, majd később Csik-megye területét is. Igen sok és oly meggyőző adattal bizonyítja, hogy a mindig magyarul beszélő székelyek a hunok vérségi leszármazottai, akiknek függetlenségét, társadalmi berendezését, tradícióit stb. a magyar királyok mindig tiszteltemen tar-

tották, s csupán II. Ulászló korától kezdve került a székely néven nevezett magyarság a magyar királyság intézményével szorosabb kapcsolatba. Ehhez a nagybecsű történelmi műhöz a szerző Moldváról egy térképet is csatolt, amelyen a régi, a hún-magyar eredetű és tisztán magyar hangzású helységneveket tűntette fel.

A szerző, aki egy hosszú élet alatt összegyűjtött perdöntő adatok tömegét sorolja fel, méltó felháborodásában a következőket írja a 43-49. oldalon:

„A nacionalizmus korában minden nép fokozott figyelemmel fordult múltja feié, féltő szeretettel ápolta ködbe vesző őskorának szent hagyományait. Még az olyan nemzetnek is, melynek nem volt lelkesítő hagyománya, szent hazugsággal nagy ősoket, hagyományt gyártottak a nemzeti öntudat és hivatásérzet ápolása végett. Ebben a korszakban rabolták el a tudomány hűvös tógájában tetszelgő u. n. tudósok a magyar nép ősi hagyományait.

Már ezt megelőzőleg politikai célok szolgálatába állította a dicsőségesen uralkodó felséges ausztriai ház a történetírást. Meg kellett tanulnunk, hogy legősibb intézményeink történelmi tévedések eredményei és meg kellett ismernünk „nagy igazságokat” hazánk történelméből (Grosse Wahrheiten aus der ungarischen Geschichte), hogy a magyar vitézség a képzelet szüleménye, a magyar lovagiaság költemény, a magyar nemzet a világ legutolsó, leggyarlóbb népe.

Ilyen előkészítés után nem lehet csodálkozni, hogy a magyar nemzet köztudatába bele lehetett csempészni azt, hogy a hún-magyar származás alaptalan mese. Amily könnyen beletörődött ebbe a magyarság, éppen olyan szívós ellenállást fejtett ki a székely nemzet, midőn hagyományait megtámadták.

Az egészséges magyar nemzeti öntudat és érzés elsatnyulásához hozzájárult az, hogy a magyar nép igen nagy mértékben keveredett idegen fajokkal, ami hatással volt izikumára és lelkére is. Egyes színfoltocskák maradtak mentek a nagyobbfokú vérkeveredéstől, ezek azonban egyre jobban elveszítették nemzetünk életében befolyásukat és formáló erejüket. Már Bethlen Gábor nagy-lelki keserűséggel állapította meg, midőn a magyar függetlenség kivivásáért fegyvert fogott, hogy mennyire más a magyarok lelki világa, mint az erdélyieké és azt részint a rosszindulatú idegen uralom, részint pedig a vérkeveredés hatásának tulajdonította. Minél jobban hódított a demokrácia, annál jobban megszállták a pozíciókat nemzetünk életében az idegen fajoktól átpártolt renegátok és korszok.

Renegát korcs német, tót és zsidó historikusok kezdték mérni a magyar történelmi igazságokat is. üzelmeiket megkönnyítette egy beteges korszak, mely a tudományban is csak az újat, a meglepőt, a szenzációt méltányolta és a nemzeti hagyományok védelmezőit elavult haszontalanságok avas bajnokainak tekintette.

Amily könnyen napirendre tért a hún-magyar származás kérdése fölött a magyar közönség, éppen olyan hűségesen kitarított hagyományai mellett a székely nép, melyről legrégebb időkben azt jegyezték fel, hogy VÉRE TISZTASÁGAHOZ, ősi szokásaihoz és hagyományaihoz szívósan ragaszkodik. E miatt az unió és magyar nacionalizmus dicsőségére a magyar és székely nép egységében és lelki közösségében szakadás állott be, holott, a krónikás hagyomány éppen a két egymástól elsodort testvér nép egymásra találását és vérbeli egységét juttat a kifejezésre.

Ezt az egységet megzavarni bűn lett volna még abban az esetben is, ha arra komoly tudományos érdekek adtak volna okot, ámde a nemzeti hagyományok ellenségeinek működése tudományos szempontból sem állja ki a kritikát. A hún-székely kérdés irodalmunkban a feltűnési viszketegben szenvedő, illetlen ambícióktól hevített lelkiismeretlen emberek szabad prédája lett. A legalaposabb rombolást e téren is Hunfalvy Pál végezte, aki a leghatározottabban tagadta a hún hagyomány magyar eredetét. Szerinte és követői szerint a hún származás eszméje és az egész krónikás hagyomány a külföldi krónikákból és különösen a Nibelung-énekből csempésztettek át krónikánkba és a magyar öntudatba. Velem együtt az olvasó is a legokosabban tésk, ha egy beteg lelkű korszak beteg lelkű és erkölcsi felelősségtől mentes írónak még a nevét is elfeledi, ki-

véve azon keveseket, akiknek volt bátorsága a divatos örülettel szembehelyezkedni. Különös elismeréssel és tisztelettel említem meg Orbán Balázs, Szabó Károly, Jakab Elek, id. Jósa János és az újabb generációból Hóman Bálint és Németh Gyula nevét.”

A szerző hangja indokolt, mert amíg itthon egyesek állítólagos tudományos megállapításaikkal (a székelyek a gepidák leszármazottjai; hun-magyar vérrokonság és hún-magyar rovásírás nem létezett; Turul szavunk az oláh „vulturul”, huszár szavunk pedig a szláv „guszar” szóból származik, stb., stb.) szent hagyományainkat támadva, a magyarság erkölcsi ellenállóképességét csökkentik; addig a külföldön nem egyesek, hanem tudományos testületek által kiadott hatalmas művek a hún-magyar vérrokonság tényét hirdetik. S hogy a külföld a legújabb magyar divattobzódást: őseinknek az Ob, Izim mellékéről, az osztják-vogul néptől való származtatást mennyire figyelmen kívül hagyja, annak szemléltetésére Schröfl idézett művén kívül a legtöbb művelt ember által olvasott tudományos művek közül három angol nyelvű műből részleteket idézek.

1. THE ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA. London. 1929. évi kiadású mű, 11. kötet, 916. oldalán a hún-magyar rokonságról a következő olvasható, amit egy angol és japán tudós írt:

„HUNS, a name given to at least four peoples, whose identity remains obscure. (1.) The Huns, who invaded the East Roman empire from about A. D. 372 to 453 and were most formidable under the leadership of Attila. (2.) The Hungarians or Magyars, who croised the Carpathians into Hungary in A. D. 898 and mingled with the races they found there. (3.) The Withe Huns (or Ephthalites), who troubled the Persian empire from about 420 to 557 and were known to the Byzantines. (4.) The Hunas, who invaded India during the same period. It is most probable that the last two are identical and although it cannot be proved that the Magyars are desclassified from the hor¹e which sent forth the Huns *in* the 4th century, it is possible that they were originally Ephthalites. Our present knowledge of the history and distribution of the Huns tends to support this wiew. In the 1st century A. D. the Chinese drove the Huing-nu westward, and while one divisoín of the Huns remained in Transoxiana and Afghanistan, another pushed further west and rested near the southern Urals.

From this point the Huns invaded Europe, and when their power collapsed, after the death of Attila, many of them may have returned to their original haunts. Possibly the Bulgarians and Khazars were offshoots of the same horde. The Magyars may very well have gradually spread first to the Don and then beyond it, until in the 9th century they entered Hungary.”

(„ Hún név végeredményben négy népet jelent, amelyeknek azonossága homályos. 1. A hunok, akik a kelet-római birodalomba kb. Kr. u. 372-453-ban törtek be és Attila vezérlete alatt rettenetesek voltak. 2. A hungáriaiak vagy magyarok akik a Kárpátokat Kr. u. 898-ban lépték át és az ott talált fajokká keveredtek. 3. A fehér hunok (vagy ephthaliták), akik a perzsa birodalmat kb. 420-557-ig zaklatták és akiket a bizánciak is ismertek. 4. A hunas-ok, akik Indiát ugyanebben a korban özönlötték el. Nagyon valószínű, hogy az utóbb említett kettő (vagysis a fehér hunok és a hunas-ok) azonosak. És jöllehet, nincs bebizonyítva az, hogy a magyarok annak a hordának a leszármazottai, mely a hunokat a IV. században előre lökte; lehetséges, hogy ők (magyarok) eredetileg ephthaliták voltak. Történelmi és a hunok szétszóródására vonatkozó ismereteink valószínűsítik ezt a nézetet. Kr. u. az I. században a kínaiak a huig-nu-kat nyugat felé kényszerítették és amíg a hunok egy része Transoxiániában és Afganisztánban maradt, a másik rész tovább nyomult nyugat felé és az Ural déli részén vesztegelt.

Erről a pontról özönlötték el a hunok Európát. És amikor hatalmuk letűnt, Attila halála után, lehetséges, hogy közülük sokan visszatértek eredeti hazájukba. Lehetséges, hogy a bolgárok és a kazárok ugyanennek a hordának ivadécai. A magyarok a legnagyobb valószínűség szerint a Don-ig és fokozatosan ezen túl is terjeszkedtek, míg a IX. században Magyarországot el nem érték.”)

Ennek a kötetnek érdekessége az, hogy itt a 903-914. oldalon olvasható angolul Magyarországnak az a rövid története, amelyet dr. Szeffü Gyula írt.

2. J. DOWSON: A CLASSICAL DICTIONARY OF HINDU MITHOLOGY AND RELIGION, GEOGRAPHY, HISTORY, AND LITERATURE, London. 1914. E mű 122. oldalán a következő olvasható:

„HUNS. According to Wilson, the White Huns or Indo-Scythians, who were established in the Panjab and along the Indus at the commencement of our era, as we know from Arrian Strabo, and Ptolemy, confirmed by recent discoveries of their coins, and since still further confirmed by inscriptions and additional coins. Dr. Fitzedward Hall says, „I am not prepared to deny that the ancient Hindus, when they spoke of the Hunas, intended the Huns.”

(„Hunok. Wilsonnal egyetértve, a fehér hunok vagy indoszkithák, akik Pendsabban és az Indus mellékén telepedtek le időszámításunk kezdetekor, miként azt Arrian Strabotól és Ptolomeustól tudjuk. Megerősítik ezt pénzeiknek legújabb leletei és az azóta feltárt feliratok és utólag talált pénzeik is. Dr. Fitzedward Hall mondja: „Én nem vagyok hajlandó tagadni azt, hogy a régi hinduk a hunas-okat a hunokkal azonosítják, amikor a hunas-okról beszélnek.”)

3. Az 1934. évi kiadású BRITISH UNIVERSITIES ENCYCLOPAEDIA VI. kötetben.

A „HUNS” szónál.

„The White Huns or Ephthalites or Hephthaliles are by some regarded as a branch of the Hiung-nu, though others make them the descendants of the ancient Royal Scythians, identifying them with the Barsileens, the allies of the Khazars. Whatever be their real origin, they were certainly established in ancient Bactria and the adjoining districts, between the Oxus and the Caspian.”

A „HUNGARIANS” szónál.

„They are generally believed to be the descendants of the Scythians, and to have come from regions about the Caspian Sea.”

(„A fehér hunokat vagy ephthalitákat vagy hephthalitákat egyesek a hiung-nu egyik ágának tartják, noha őket mások a régi királyi szkithák leszármazottainak tekintik: azonosítván őket a barsiieensekkel, a kazárok, szövetségeseivel. Bármi is legyen eredetük, minden esetre a régi Baktriában és annak környékén, az O s us és a Káspi-tó között települt népek voltak.”)

„Általában a szkithák leszármazottadnak tartják őket és állítják, hogy a Kaspi-tó környékéről jöttek.”)

Mint látjuk, az angol idézetek a magyarság származtatásánál az északi, a finn-vogul népektől való származtatás helyett mindig a keleti, a szittyá-hún népeket említik.

Távol áll tőlem, hogy a Hóman-Szekfü-féle Magyar Történet című, hatalmas történelmi mű tudományos értékét kétségbe vonjam vagy csak kritizáljam is; de egy olyan magyar, aki idegen nyelvű történelmi műveket is olvas, a két-féle származtatás miatt igazán zavarba jön. Nem tudja ugyanis, hogy egy szórárétegződési elméletre épített származtatásnak vagy pedig olyan külföldi tudományos testületeknek adjon-e hitelt, amelyek a keleti kútfők eredeti iratainak tömegeivel rendelkeznek és a keleti népek tudományos intézményeivel is állandóan együttműködnek?

Tény, hogy a hunok történelmére borított mesterséges köd oszladozik és a finn-ugor nyelvészeinknek nemzetünk eredetére vonatkozó érvei máris sokat vesztek értékükből.

R. Kiss a hún-székely vérrokonság tényét hiteles történelmi adatok tömegével oly meggyőzően bizonyította be, hogy azt vitatni többé nem lehet. *Tehát, ha már a honfoglalás korában is magyarul beszélő székelyek, Attila népének leszármazottai, akkor Árpádnak ugyancsak magyarul beszélő népe is csak a hunok (fekete vagy fehér hunok) leszármazottja lehet, amit a külföld már régen tud és hirdet.* A hunok feledésbe ment történelmének ismertetése után huszár szavunknak a hunok nyelvéből való származtatása, mely nyelvészetiileg eléggé alá van támasztva, nem tarthatók a mesék világába.

Kölcsey, a Magyar Imádság, a Himnusz szerzője, amikor az alább idézett szavakat írta – melynek értelmét ma minden magyar nyugodtan vallhatja –, intuitive érezte, hogy őseink nem északról: az Ob, Izim folyók mellékéről, hanem Keletről: az Amu-Darja, Szir-Darja vidékéről származnak.

„*Büszke vagyok én, Keleten nőtt törzsöke fámnak.*”

FÜGGELÉK

Idézetek.

Ant. Carl Fischer: „Erklärung der skythisch-sarmatischen Namen und Wörter aus der ungarischen Sprache”, Berlin, 1917. Verlag Süsserott. A szerző az I. kötetben főleg a szlávnaak nyilvánított magyar szavakat, a másodikban pedig a szittyia-szarmát-hún szavakat tárgyalja, amelyek magyar szavakkal azonosak. Sajnos, ez a mű, amelyet minden magyar tanárnak ismerni kellene, oly ritka, hogy még a legnagyobb budapesti könyvtárakban sincs meg. Én e könyvet kutatva, egy példányát Fischer utódjától és hagyatékának őrzőjétől, dr. Friedreich Ernő főtisztelendő úrtól ajándékba kaptam. Az értékes ajándékot ez úton is megköszönöm.

I. kötet 4. oldal:

„Gross war das Ansehen der Skythen bei Griechen und Römern; Dichter und Geschichtschreiber lobpreisen ihre hehren Eigenschaften auf gleiche Art. Kein Wunder, dass sich neuerer Zeit solche Forscher melden, welche ihre Rasse von den Skythen abstammen lassen wollen,— diejenigen aber, welche dies zu beweisen gar nicht denken können, trachten wenigstens das abzustreiten, was die Geschichte sagt, dass die Abkömmlinge des Skythenvolkes die Ungarn (Magyaren) seien.

Es ist ein sonderbares Zeichen unseres Zeitalters, dass in Erforschung der Wahrheit der Geschichte beinahe niemand sich von den alten Autoren führen lassen will, so auch in der Aufklärung hierüber geben und klar und bestimmt behaupten, dass die Abkömmlinge der Skythen die Ungarn seien. Byzantiner und Armenier mussten dies doch am besten wissen, weil sie ihre Angaben aus persönlicher Erfahrung schöpften, indem sie sowohl Skythen als auch deren Abkömmlinge kannten, weil sie mit ihnen direkte

verkehrten. Aber die modernen Historiker meinen die Wegweisung der alten Autoren entbehren zu können, weil sie von der Unfehlbarkeit ihres eingebildeten hohen Wissens mehr halten, als von den Beweisführungen jener; so entstanden und entstehen noch immer die sonderbarsten und drolligsten Theorien.

Der grösste Teil der „Modernen“ hält das Etymologisieren und die vergleichende Sprachforschung für verlässlicher, als die Angaben und klaren Beweise der Geschichte, die Berichte der Zeitgenossen. In diesem ihren Wirken haben sie jedoch noch kein annehmbares Resultat errungen und werden auch keines erringen, Ein Teil behauptet, die Ungarn seien die Verwandten der sogenannten finnisch-ugrischen Völker; ein anderer Teil hält sie für Abkömmlinge der Türken (wohl zu unterscheiden von den Türken der Byzantiner); andere wieder halten sie für Mischlinge beider.“

İ. kötet 5. és 6. oldal:

„Wenn wir also über die Skythen etwas wissen woollen, so müssen wir uns an die griechischen, römischen und armenischen Historiker und Geographen wenden; denn diese kannten dieselben aus persönlicher Anschauung oder hatten ihre Angaben von solchen griechischen Kaufleuten erhalten, welche unter den Skythen wohnten und sie ebenfalls kennen mussten, jedenfalls besser, als irgend einer der modernen Gelehrten.

Die Byzantiner geben uns das übereinstimmende Zeugnis, dass Hunnen und Ungaren die Nachkommen der Sarmaten, beziehungsweise der Skythen seien; Herodot, Strabo, Plinius, Ptolemaeus Claudius und andere Griechen und Römer überlieferten uns eine derartige Fülle von sarmatisch-skythischen Wörtern und Namen, dass wir mit ihrer Hilfe imstande sind, zu prüfen, ob die Angaben der Byzantiener richtig seien oder nicht.“

I. kötet 11. oldal:

„Wilhelm Tomaschek (Kritik der ältesten Nachrichten über den skythischen Norden.) ist der iranischen Abstammung der Skythen ganz sicher. Er schreibt: „Die Verwandtschaft der (Skythen) mit den iranischen Stämmen unterliegt jetzt keinem Zweifel mehr. Alle Nachrichten, welche sich auf den physischen Typus dieses Steppenvolkes beziehen, so wie die Abbildungen skythischer Typen auf den griechischen Denkmälern . . . stellen sie den stark behaarten Saken so wie den Medo-Persern nahe“ (Seite 720). Ferner: „In der pontischen Steppenregion und im Zweistromlande waren jedoch allezeit arische Nomadenstämme zurückgeblieben, Saken, Massa-

geten, Sarmaten und Skoloten. (Seite 720.) Die Stammsitze der Ungarn setzt Tomaschek in der Norden (Seite 44.).”

I. kötet 15. oldal:

„Jene ungarischen Forscher, welche die Leitung der Geschichte verschmähend schrieben, sind Graf Géza Kún und Armin Vámbéry. Beide zählen die Skythen zur türkischen Rasse: beide stützen diese ihre Behauptung auf einige, angeblich türkische Namen der Skythen, Vámbéry ausserdem noch auf die Lebensweise derselben.

Der letzte, welche sich mit der Erörterung der Nationalität der Skythen befasste, ist Géza¹ Nagy (Egy pár szó a szkithákról. Budapest, 1894.).

I. kötet 21. oldal:

„Ptolemaeus Claudius zu Anfang des zweiten Jahrhunderts n. Chr, kennt aber deswegen noch immer Sarmaten und ihr Land, das europäische und asiatische Sarmatien. An Stelle des Namens „Skythen“ tritt dann der Name Hunnen. Priskus Retor, welcher Mitglied jener Gesandtschaft war, die Kaiser Theodosius II an Attilas Hof sandte, gebraucht beide Namen in ein und demselben Sinne; Attila nennt er einen Skythen, Edekon aber einen Hunnen. Auch der Name der Massageten verschwindet und an seine Stelle tritt ebenfalls der Name Hunnen.“

I. kötet 48. és 49. oldal:

„Franz Miklosich führt 956 solche Wörter an (Die slawischen Elemente im Magyarischen), welche angeblich dem Slavischen entnommen sind. Wie viel solcher Wörter in dem dreibändigen Werke des ungarischen Slavisten Johann Melich (Szláv jövevényszavaink) enthalten sein mögen, weiss ich nicht, weil ich es nicht kenne; jedenfalls dürften es noch mehr sein, als Miklosich zählte.

Tatsache ist, dass die Slawisten jedes Wort, welches in der ungarischen Sprache vorkommt und ähnlich lautend auch in irgend-einer slawischen Sprache zu finden ist, für das Slawentum reklamieren, ohne die Etymologie zu Hilfe zu nehmen und ohne zu untersuchen, ob denn nicht gerade umgekehrt diese Wörter aus dem Ungarischen ins Slawische übergegangen sind. So verfuhr unter andern Dankovszky z. B. mit dem Worte lapát (Schaufel), wofür der Slawe lopata hat. Den ungarischen Ursprung dieses Wortes kann man aber umsoweniger bezweifeln, weil nicht nur die Bedeutung der Wurzel lap (Fläche) im Ungarischen allgemein bekannt ist, sondern weil es zahlreiche Ableitungen von verwandter Bedeu-

¹ 1909-ben A szkýták című könyve. Akadémiai székfoglaló. (Zs.)

tung gibt, wie Z. B. lapos (flach), lapit (glatt machen), lapul (glatt werden), lapadék, lapác, lapály, lapány und laponya (Ebene, Flachland), lapályos und lapányos (eben, flach), laposka (breit geschnittene, also flache Nudeln), lapocka (Schulterblatt), lappad (fallen der Geschwulst, also flach werden), lappan (sich ducken, verbergen), lappang (sich versteckt halten) usw. In Slawischen hingegen finden wir dies nicht; im slawischen Wörterbuche des Vuk Stephanovics ist ausser den Wörtern lopata und lopuch (Lattich, Klette) kein einziges anderes Wort mit gleicher Bedeutung zu finden.

Wenn dann die Slawisten auf solch ein ungarisches Wort stossen, welches im Slawischen in allgemeinen gar nicht, oder höchstens in einer einzigen slawischen Sprache vorkommt und wenn auch kein Drehen und Wenden mehr hilft, so heisst es, es sei ein altslawisches, ausser Gebrauch gekommenes Wort. So behauptet Miklosich, dass das ungarische Wort zsír (Schmalz), welches auch im Russischen so lautet, ein altslawisches Wort, zir, das gleichbedeutende slowakische Wort masti aber ein neuslawisches sei. Der Slawist Jancsovics weiss nicht von dem angeblich altslawischen Worte zir.”

I. kötet 50. oldal:

„Die Skythen waren nach den einstimmigen Berichten der alten Autoren auch Ackerbauer und zwar in dem Masse, dass sie mit dem geernteten Korn auch Handel trieben. Schon im Skythischen finden wir das Wort fukar² mit welchen man im Ungarischen den Getreidehändler benannte, wahrscheinlich von dem Provinzialismus fukar (nach Szinnyeys Wörterbuch ein Getreidemass) siehe ferner den Namen fukar in dieser Sammlung.”

I. kötet 51. oldal:

„Dass die Skythen auch Weinbau trieben, ersehen wir aus dem Umstände, dass sie bei ihren Opfern, bei ihren Nationalversammlungen Wein tranken und dass der Weinbau anderwärts kaum besser betrieben wurde, als auf der taurischen Halbinsel (Krim) und in manchen Teilen des Kaukasus, also auf skythischen Gebiete. Wenn also die Tataren der Krim den Weingarten borla nennen, so haben sie dieses Wort jedenfalls, ob nun direkt oder indirekt von

² E könyv ismerete nélkül Mészáros a hun nyelvemlékekről írt, Horger pedig a Magyar Nyelvben megjelent cikkében azt fejtegette, hogy „fukar” szavunk a Fugger-család nevéből és egy másik cikkben pedig „pók” szavunk a szláv „pauk” szóból származik. (?)

den dort zurückgebliebenen Skythen entlehnt, nicht aber die Ungarn ihre Benennung bor (Wein) von den Tataren, wie manche behaupten. Der Wein heisst bei Türken und Tataren scharab.

In der russischen Sprache finden wir auch sehr viele, auf die Fischerei bezugnehmende ungarische Ausdrücke.

Csolnak und csónak (Kahn) heisst im Slawischen tschlomek und tschlumek. Der Fischrogen heisst sowohl im Ungarischen, als auch im Russischen ikra; auch der Kaviar wird so benannt. Csuka (Hecht) heisst russisch schtschuka, slowakisch cuka; rák (Krebs) heisst auch im Russischen und im Slowakischen rak.”

II. kötet 33. oldal:

„8. Dandár: *óavóao* (Hekateus, Europa, § 161 und Strabo XI, cap. 2), Dandari, Dandarii, Indari, Tindari, Tinderi (Plin. VI. 7) – der Name eines Skythenvolkes am Kaukasus. Dandár bedeutet im Ungarischen eine Kriegsschar, namentlich eine solche, welche sich speziell zu einem gefährlichen Unternehmen rüstet. Gegenwärtig heisst auch die Brigade dandár.”

Ma már teljesen világos, hogy Miklosich, a cseh tudós, politikai célkitűzések miatt egetrengető tudálékossággal és igen hig lelkiismerettel sietett éppen azokat a szittyá-hún eredetű ősmagyar szavakat szláv eredetű magyar jövevényszavaknak nyilvánítani (ami a finn-ugor nyelvészet bajnokainak kapóra jött), amelyeket egykor a szlávok a Szarmát-síkságon az őket leigázó szittyá-hún törzsektől vettek át s amelyek nyelvünkől még nem vettek ki. Sajnos, Miklosich megelőzte a magyar nyelvészeket, Szarvas máihivatkozott művére.

Dr. Melich 1905-ben Miklosich művét (Die slawischen Elemente im Magyarischen. Wien. 1881.) még szentírásnak tekintette, de a cseh tudós áltudományosságáról már 1928. előtt meggyőződött.

Amilyen igaz az, hogy a magyar jövevényszavainak mássalhangzói közé magánhangzókat ékel, éppen olyan igaz az is, hogy a szláv ember a magánhangzókat az iráni eredetű szláv szavakból és néha szláv szavaknak többszámú alakjaiból is kidobja. íme a példa: a szanszkrit veda (tudni, traji vidja = hármasszavas tudás) cseh, lótvjem, oroszul znaju = tudom; görög dolicho (hosszú) dlhi;^v a latin sol-is = szlince, val idus = vladi, molit = mletj stb. stb., továbbá a szláv vos = tetű, melynek többszáma vsi.

Ezek után szalma szavunknak a szláv „szlama” szóból való származtatásáról csak akkor lehetne szó, ha ennek a magyar szónak iráni töve nem „stramentum – Stroh” volna és ha a szláv ember nem szeretné kidobálni a magánhangzókat. A fordított száрма-

zásról azonban annál is inkább lehet beszélni, mert a Szarmát-síkság déli részén a szittyák már Kr. e. a 2. évezredben búzát termesztettek, tehát ismerniök kellett a szalmát; a szlávok ősi települési helyén, Novgorod környékén pedig még ma sem lehet búzát termesztetni. A búza szavunk állítólag török szó.

Ilyen szűk keret között nem lehet felsorolni azokat a mulasztásokat, amelyeket Miklosich tudatosan követett el, amikor szláv eredetű szavainkat gyűjtötte össze. Miklosich halála után művéhez hasonló műveket Magyarországon többen is irtak. Ezeknek a kevés tárgyilagossággal megírt nyelvészeti műveknek mérgező hatása abban nyilvánult meg, hogy a magyar értelmiség etimologizálási lázba esett. És sokan még ma is boldogok – főleg azok, akik az összehasonlító nyelvészethez nem értenek és szláv nyelveket sem beszélnek –, ha valamely ősmagyar szóra, amelyet még senki sem nyilvánított szláv jövevényszónak, ráfoghatják a szláv eredet vádját. S a bőséges etimologizálás közben nem is gondolnak arra, hogy a magyar öntudatban mily rombolást végeznek. Ezért azonban valaki felelős.

Sajnos, a magyar nyelvészek még nem törődtek azzal, hogy melyik európai nyelv mennyi hún-magyar eredetű szót vett át és hasznai ma is, noha kétségtelen, hogy a szerb, horvát, cseh, lengyel, valamint az oláh nyelvben rengeteg a turáni szóelem, de ilyeneket az olasz, német, francia, sőt angol nyelvben is lehet találni. Moldvában és Erdélyben az oláh köznép így beszél: „Kefelestye kabátu” vagy „Surolestye sobátu” stb., mert a mai oláh nyelvben a szláv, továbbá a hún, magyar, besenyő, kún szavak valósággal hemzsegenek. Csuray idézett műve sok magyar eredetű oláh szót sorol fel, de még ez nem az összes.

Nagy és üdvös szolgálatot végeznének a magyar tudósok, ha ezzel a kérdéssel is behatóan foglalkoznának, mert a tárgyilagos és szigorúan vett tudományos megállapításiakkal a magyar önbizalmat és öntudatot csak fokozni lehet; mert azzal, ami eddig e téren történt, csak rombolni lehetett. Szeretnők hinni, ha egyszer a Magyar Ethimologiai Szótár elkészül, az nemcsak azokat a szavakat fogja bemutatni, amelyek szókincsünk ősi alaprétegét alkotják, vagy az újkeletűek és jövevényszavak csoportjához tartoznak, hanem azokat is meg fogja mutatni, amelyek az európai nyelvek szókincseit bővítik.

A „Turáni Népdalok” című füzeteknek (Göncöl kiadás) hátsó lapjai a következőket tartalmazzák. A turáni népek nagyon változatos, de mégis egységes, könnyen felismerhető jellegű dalkincse

sok értékes adatot ad e népek rokonságának és közös eredetének kutatásához. Az eredeti turáni zenében harmonizálás vagy egyáltalában nincs (kinai, japán) vagy igen alárendelt szerepű. A turáni dallam ugyanis annyira kifejező, csapongó, szeszélyes és szélsőséges (vig-bús), hogy a többszólamúságot alig tűri. Ugyanigy van ez a magyar zenében is.

A szláv és a magyar népköltészet zenéje, dallama azért olyan feltűnően hasonló, mert mindkettő közös ősforrásból eredt. Az oroszok nyíltan hirdetik, hogy népdalaik javarészének dallama a turkesztáni pásztornépektől származik. A magyar zene ezerféle dallamváltozatainak szépsége kétségtelenül turáni eredetű.

Azonban nemcsak dallamunk, hanem állatállományunk javarésze is Turánból származik. Mint tudjuk lóállományunk, a fehér és hatalmas szarvú szarvasmarháink és főleg a puli néven nevezett kutyánk Turánból származik. A pulikutyát sehol a világon nem lehet megtalálni, csak a magyar pásztornál s annál a ladak néven nevezett pásztornépnél, mely az észak-indiai hegyekben legelteti nyáját.

Miután a finn-ugor irányzat hívei az ősi hagyományokat a szittyá-hún származást megtagadták, a németek siettek a szittyákkal (a hunokkal nem) rokonságot kötni; sőt azt is megállapították, de csak kizárólag etimológiai alapon, hogy a szittyák germánok, árják voltak és semmi közük a turánokhoz.

Wilhelm Geiger und Ernst Kuhn: „Grundriss der iranische Sprache.” Strassburg, 1903. című kétkötetes műben leközölt cikkében „Wsewolod: Die Sprache der Osseten”-ben a következőket írja:

„Dass das kleine Völkchen der Osseten die letzten Nachkommen eines grossen iranischen Volksstammes der im Mittelalter als Alanen, im classischen Alterthum als Sarmaten und pontische Skyten bekannt war, vorstellt, kann jetzt als bewiesene und allgemein angenommen Thatsache gelten.”

Bármely szláv nyelvvel összehasonlítva még a német nyelv is sokkal nagyobb nyelvi rokonságot mutat, mint az, mely a finn-vogul-magyar nyelv között tényleg fennáll.

Hunfalvy Pál (Nagyszalók 1810. Budapest 1891.) vett-az-első magyar nyelvész és történész, aki a finn-vogul-magyar nyelv közötti igen halvány nyelvrokonságot alapú véve őseink északi származását hirdelve egész iskolát alapított. 1856-ban a Magyar Nyelvészet című folyóiratot indította meg, majd Reguly 1858. évi

halála után a finn-vogul nyelv tanulmányozásához kezdett. Főbb művei: Egy vogul monda. 1859, A vogul nép és föld. 1864, A kon-dai vogul nyelv. 1872, Az északi osztják nyelv. 1875, Utazás a Balti-enger vidékén. 1875 és Magyar Ethnographia. 1876.

Sajnos, történelmi műveket is írt. Célja a hun-magyar származtatás tudatának kiirtása volt és helyette a finn-ugor származtatás dajkameséjét költötte.

A hiteles történelmi adatokon nyugvó szittyá-hún-magyar-maztatás lényge: A honfoglalók ősi kultúrgócpontról kiindulva kiváló lóállományt, csodálatos lovasharcmodot, igen fejlett kultúrát, igen ősi nyelvet gazdag szókinccsel, saját ősi írásmódot és a keleti izlés díszes ornamentikáját hozták magukkal? amikor a kárpáti medencébe érték.

A csak nyelvészeti feltevésekre épített finn-vogul származtatás lényegét a honfoglalók őseleje a szibériai tundrákon élve, igen kezdetleges életmódú, nyelvű, vad, halász-vadász nép volt. Ezt a társaságot az eszkimók egyszer úgy megijesztették, hogy a honfoglalók közvetlen elődei gyalogosan egészen a Kaukázusig futottak, ahol először láttak lovat és lovas harcmódot. Itt azonban ez a vad társaság, mert felette intelligens volt (noha az egykorú legműveltebb népek: kínai, görög, római évszázados kísérletezés után sem tudták a turáni lovas népek harcmódját elsajátítani) először szerény szókészletét egészítette ki, majd rövid idő alatt a lovasnépek lovas harcmódját oly tökéletesen elsajátította, hogy a világ első lovasnépévé küzdötte fel magát. Tette ezt a vad nép azért, hogy az idegen környezetben a felszivódás veszélyét elháríthassa.

Azonban amikor Árpád vezérlete alatt a Duna-Tisza mellékére ért, a magyarság nyelve kifejezésekben még mindig oly szegény volt, hogy a meghódított szláv lakósoktól az ismeretlen fogalmakat kifejező szavakat tömegesen átvenni kényszerült. De mindezek ellenére nyelvének ősi szerkezetét és tisztaságát megőrizte.

Árpád ugyanis az új honalapítás örömeire elrendelte, hogy azt a száraz fűvet., amellyel télen lovaikat táplálják, azt az edényt, melyből lovaikat itatják és lószerszámzatuknak azt a részét, amellyel lovaikat lovaglás közben irányítják, úgy kell nevezni, amint azokat a Kárpátok medencéjében nevezik. Ekkor születtek meg a *szeno*, *vedro*, *zubadlo* szláv szavakból: *széna*, *veder*, *zabla*, stb., az új magyar szavak, mert az összes magyar harcosok, sőt a gyermekek is, ettől kezdve a korábbi hasonló kifejezéseket úgy elfelejtették, hogy azt nyelvészeink ma sem tudták megállapítani, hogy ezeket elődeink a honfoglalás előtt hogyan nevezték. Egyesek hajlan-

dók kijelenteni, hogy ezeket a tárgyakat elődeink, akik Kr. u. a III-IV. században még teljesen műveletlen, halász-vadász népek voltak, nem ismerhették, tehát azokat magyar szóval meg sem nevezhették.

De Miklosich megállapította azt is, hogy a vad, barbár, halász-vadász népből származó, a honfoglalás-korabeli magyarságnak a csuka, harcsa, ikra, vidra, csónak, stb. halászati kifejezései is szláv eredetűek.

Nem tudom elképzelni, hogy min kelljen az ép ésszel gondolkozó embernek jobban csodálkozni: a nemzet türelmén, vagy egykorú tudósaink hiszékenységen, akik minden maszlagot bevettek, mert a ló történetét nem ismerték, a lovas harcmódról pedig fogalmuk sem volt; mert ennyi ellentmondás és badarság kihirdetése után Hunfalvynak hatalmas hajbókoló tábora és óriási tekintélye támadt. Sőt ma is vannak hívei, akik magyar történelmet teljesen Hunfalvy szellemében írnak.

Hunfalvy személye, de főleg véleménye szent és sérthetetlen lett, aki a történelmi adatokat, amelyekre hivatkozott, tudatosan meghamisította és a hitvány koholmányok tömegét is azért gyártotta, hogy őstörténelmünk eseményeit a finn-vogul elmélethez, a világ legnagyobb szemfényvesztéséhez hozzáhangolhassa. Vagyis a nyelvészek megállapításait az őstörténelmi eseményekkel összehangba hozhassa. Hunfalvy, ez a zseniális kókler és társai a liúri-magyar rovásírást, amelyről Fischer hatalmas könyvet írt, mesének tartották, pedig ma biztos tudomásunk van arról, hogy ilyen írásmód létezett. Őseink fölényes lovas harcmódorát és fejlett harcászati tudásukat, amellyel a hunok és az avar-magyar néven nevezett hunok is a szláv-germán népeket legyőzték, vad barbárságnak nevezték. Leszedték ezek a dicső toreádorok hagyományainkról még a szentelt vizet is.

Hunfalvyékról Fischer Károly Antal „A hunok és magyarok „fekete”, illetve „fehér” elnevezésének megfejtése” című munkájában már 1888-ban így írt (92. és 93. oldal):

„A míg írónk ... a nemzeti alapon mozogtak: addig történetírásunk virágzott, történelmi ismereteink gyarapodtak, holott most a finn-ugor kutatások a talajt meddővé, terméketlenné tették; láthatárunk nem bővült, mindig új meg új népek után kell nézniök, hogy tápot kapjunk, mert a beoltott fa nem terem gyümölcsöt.

De hát miért ragaszkodnak oly szívósan ezen elmélethez, mikor az illető beavatottaknak is el kell ismerniök, hogy állításaik

legnagyobb része légből kapott vagy kétes, silány alapokon nyugszik, s hogy ezen elmélet, amint minden szilárd alapot nélkülöz, sem a tudományon, sem a nemzeti szellem fejlesztésén, sem a magyarságon nem lendít? Miért teszik ezt, mikor minden más nemzet ébreszti a faji és nemzeti önérzetet, a legnagyobb nemzetektől le a legkisebbig? Ezt teszi a német., a francia épen úgy, mint a horvát Akadémia a horvátok, a „Zsivena” a tótok, a „Matica Szrpska” a szerbek közt, megengedett és tiltott eszközökkel; az oláhoknak ajez ó vezérek azt hazudják, hogy ők ivadékaik a hatalmas rómaiaknak (Hát a dákokat, vlakkokat elnyelte a föld?), közönséges haramiából, Hójából csinálnak félistent, hogy ezeknek példájával lelkesítsék népöket. Miért akarják épen mi tölünk elvenni a hitet, a kegyeletet^ a valóban nagy ösök, a valóban nagy múlt, s a reményt és bizalmat a jövő iránt, melyre épen most van legnagyobb szükségünk?”

Az ember szíve elszorul, ha arra gondol, hogy Hunfalvy és társai Fischert erkölcsileg gyilkolták meg, aki itthon magyarul, külföldön pedig németül hirdette a magyar történelmi igazságokat. S mert Fischer az új irányzatnak ellensége volt, nem lett sem egyetemi tanár, sem akadémiai tag. Amíg a külföld Fischer műveiről a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott, addig itthon Hunfalvy és társai Fischer műveire az elhallgatás sötét fellegét borították. Annyira el voltak Fischer művei hallgatva, hogy 1917. évi német nyelvű művéről, amelyben a szittya-hún-magyar szavak azonosságát bizonyítja, még Horger Antalnak, a szegedi egyetemen a magyar nyelv nyilvános rendes tanárának sem lehetett tudomása, amikor fukar szavunk eredetéről cikket irt.

Csak azokat a külföldi véleményeket tudtam összegyűjteni, amelyek az eifischthali lakók eredetéről szóló művét méltatják.

Internationales Archiv für Ethnographie. 1896. IX. kötet.

Illustrierte Zeitung, Leipzig és Berlin. 1896. 2755. szám, 479. oldal:

„Ein sehr verdienstliches Unternehmen, das dem langen Streit um die Herkunft der Bewohner des Eifischthals ein für allemal ein Ende macht. Der Verfasser des vorliegenden umfangreichen Werkes bringt in erschöpfender Ausführung den überzeugenden Nachweis, dass die Vorfahren der Eifischer als von der Hauptmacht Attilas abgeschnittene kleine Abtheilung anzusehen ist, die zuerst ins Tourransche Thal, jenseit der Penninischen Alpen, sich zurückzog und dort in völliger Abgeschlossenheit lebte, dann aber, als die Langobarden fast ganz Oberitalien heimsuchten, vor ihnen sich in das damals unbewohnte Eifischthal flüchtete” . . . stb.

Naturae Novitates. Berlin, 1896. 1. szám.
 Pädagogische Blätter. Zug (Svájc) 1895. 24. szám.
 Sterns Literarisches Bulletin der Schweiz. Zürich. 1896. 7. sz.
 Bulletins de la Société Dauphinoise d'Anthropologie. Grenoble.
 1899.

A hún-magyar rokonság egyéb bizonyítékai.

a) *Nyelv.*

Szláv eredetűnek nyilvánított szavaink javarésze a szittyahun nyelvből való származásának bizonyítását egy nagyobb tanulmányban tervezem részletezni s itt csak néhány gondolatot vetek fel.

A magyar és szláv nyelvek között felületes szemléletnél oly nagyfokú nyelvi rokonság látszik fennállani, hogy a francia enciklopédisták a magyar nyelvet már elturánosított szláv nyelvnek tekintették; mert a magyar és szláv nyelvekben az azonos értelmű és kiejtésű szavak száma igen nagy. A magyar és szláv nyelvek között azonjaan csak egyes szavak azonos értelmében és kiejtésében van hasonlatosság, mert hangtani, nyelvtani és modattani téren óriási a különbség.

A szláv nyelvekben a magyar: a, á, e, é, i, ì, u, ú, ü, ő, ö, magánhangzókkal szemben csak: a, e, i, o, u és y (ü-féle hang) magánhangzók vannak, vagyis a szláv nyelvekben kevesebb a magánhangzó és azok rövid és hosszú változatai is hiányzanak. A szláv nyelvekben a mássalhangzók, a magyar nyelvben pedig a magánhangzók játsszák a főszerepet. Ott a mássalhangzótorlódás, itt pedig a magánhangzók és a mássalhangzók szabályszerű váltakozása tűnik fel, továbbá a magyar nyelvben a mély és magas hangzók illeszkedése is törvényszerűen történik. Ezért „a szláv nyelvek fonetikai zenéje kezdetleges, a magyaré pedig igen fejlett.

A szláv nyelvek nyelvtani és mondattani szerkezet tekintetében az avesztá-szanszkrit nyelvből származó román és germán nyelvcsaládhoz tartozó nyelvekkel, de főleg a görög és a latin nyelvvel igen nagyfokú rokonságot mutatnak. A szláv és a latin nyelv testvéryelvnek is tekinthető egyrészt, mert mindkét nyelvben a nemet jelentő névelő nélkül him-, nő- és semleges nemű szavak vannak, mert mindkét nyelv deklinációjának esetei és konjugációjának módjai és idejei, továbbá a szenvedő és műveltető forma alkalmazása, nemkülönben a mondattani szabályok tökéle-

tesen azonosak, másrészt, mert rengeteg latin és szláv beszédrészek (főnév, melléknév, névmás, számnév és ige) közös a töve. íme a sok közül egy-két példa: oculus = oko, domus = dom, stare = sztojitj, dare = datj stb., stb.

Mindezek ellenére a szláv szavak fonetikai és ortográfiai szempontokból három nagy csoportba sorolhatók.

a) Azok a szláv szavak, amelyek mássalhangzótorlódással kezdődnek: sztrom, sztrelij stb., vagy kizárólag mássalhangzóból állanak, grg, vrh, prszt, szrt, krv, krszt, szmrjt, stvrt stb., stb. A szláv szavaknak kb. a fele ilyen.

b) Azok, amelyeknek gyökei az avesztai, szanszkrit, görög, latin, germán stb. iráni eredetű nyelvek szavainak gyökeivel azonosak. Ilyen szláv szó is igen sok van.

c) Azok a szláv szavak, amelyek az első két csoportba nem sorolhatók, mert azok töve fonetikailag és ortográfiailag is turáni jeűek és még a mai magyar nyelvben is előfordulnak. Ilyen szó kb. 1200 van: bán, vajda, hir, zsir, ikra, vidra stb., stb., továbbá vitéz (vitéz – vitézítj = kivívni), patak (pótok), széna (szeno), szamár (szomár), szalma (szlama), lapát (lopata), kerevet (krevatj), ló ilóság) stb.

Ha a harmadik csoportba sorolandó szavak felett elmélkedünk, önkénytelenül felmerül a kérdés, miért vettek át elődeink a szlávoktól csak olyan szavakat, amelyek nem mutatnak rokonságot a szláv nyelvekkel rokon nyelvek szókincséhez tartozó szavak töveivel; de azt is kérdezhetnék, hogy honnan származnak ezek a különleges szláv szavak? El lehet-e képzelni azt, hogy a turáni eredetű szittyai-hun törzsekkel évszázadokon vagy talán évezredekken át érintkező szláv törzsek az őket meghódító szittyai és hun törzsek nyelvéből egyetlen fogalmat, kifejezést nem vettek át; ellenben a honfoglalók a parányi szlovén néptől tömegesen vették át állítólag az olyan kifejezéseket, amelyeknek fogalmai a honfoglalóknál ismeretlenek voltak; ide a honfoglalóktól még a kárpáti medencében lakott és leigázott szláv törzsek sem vettek át egy szót sem?

Miután Miklosich éppen a harmadik csoportba sorolható szláv szavakat tekintette olyanoknak, amelyeket a kárpáti medencében megtelepedett honfoglalók a szlávoktól vettek át, a megállapítás felette gyanús. Én úgy vélem, hogy az igazság az, hogy a harmadik csoportba sorolható szláv szavak szittyai-hun eredetű szavak s azokat egykor a szlávok vették át s azok a mai magyar nyelvből még nem vesztek ki.

Már arra is gondoltam, hogy az ősi szittyá-hun nyelv rekonstruálható. Ugyanis, ha a szláv, germán nyelvből a turáni szóelemeket kiszitáljuk (azért mondom kiszitálni, mert nyelvünkben szláv és germán jövevényszavak tényleg vannak), továbbá az egykorú krónikások műveiből a hún szavakat kiválogatjuk, valamint ja kárpáii medence ősi földrajzi elnevezéseiből⁵ és a régi magyar nevekből¹ a turáni elemet kihámozzuk s ha mindehhez hozzáadjuk a magyar nyelv nyelvtani és mondattani szabályait, akkor talán képesek lennénk a feledésbe ment szittyá-hun nyelvnek legalább a vázát megtalálni.

Ezt annál is inkább megtehetőnek vélem, egyrészt, mert az Indiába szakadt fehér hunok leszármazottainak: hunza, gujarati stb. nyelvének szókincsét ismerjük, másrészt, mert Fischer az Eifischtal helységneveiben, valamint az ottlakó családok családi neveiben hún nyelvemlékekre bukkant, sőt ott a hún rovásírás emlékeit is felfedezte. A kárpáti medence ősi földrajzi neveiből a hún szóelemeket kihámozni nem lehet nehéz, mert itt egykor a szlávok bizonyára úgy cselekedtek, mint a Felvidéken húsz évig uralkodó csehek, ahol Fülel nevéből Filakovo elszlávositott helységnév lett. S talán ősi mondásainkban⁵ is lehet hún szavakat találni. Pl. „Kereket oldott”. A hunok ugyanis, amikor szekereiből szekérvárat alkottak, hogy a szekérvár erős legyen, a szekerek kerekeit megkötötték; a sereg továbbindulása előtt pedig a kerekeket feloldották. A „kereket oldott” ősi mondást még ma is használjuk, de mindig „megfutott” „elillant” értelemben.

A szittyá-hún nyelv rekonstruálása, ez a szép és nemes munka természetesen a hivatásos nyelvésztudósainkra vár.

b) *Ruházat.*

Fischer a fekete és fehér hunokról írt könyvében megállapította azt a tényt, hogy a hunok ruhadarabjai: szűr, guba, szokmány, mente, zeke, dolmány nevű s a magyarok által is állandóan használt ruhadarabok voltak. Ezeket a fekete hunok feketeszínű anyagból készítették és feketeszínű szőrmevel szegélyezték, díszítették;

³ Moór Elemér: Bolgár-török-szláv helységnevek és a Melich-féle helységnevkutatás. Szeged, 1930.

⁴ G. Szabó Mihály: Öseredetű magyar személynevek tára. Gyula, 1936.

⁵ Jiriska Andor: Magyar közmondások könyve. Bp. 1890.

a fehér hunok pedig fehérszínű anyagból készítve fehérszínű szőrmével szegélyezték, diszítették és tarkázták. Mint tudjuk, a mai használatban álló szűrök is vagy feketék vagy fehérek s mindkettő szép ornamentikájú, színes kivarrással van diszítve.

Ne feledjük, hogy ősi ruházódásunk egyik darabját Attila neve után még ma is „atilá”-nak nevezzük.

Zajtinak most megjelent és sokszor idézett művének ábráiból és leírásából tudjuk, hogy a hunok Indiába szakadt részének lezármazottai ma is teljesen magyarosan öltözködnek. Lásd a következő ábrákat.

51. o. Indiai kisködmön.

145. o. Az indiai hún fejedelem ruházata.

159. o. Kehelytartó szobor alakjának ruházata.

171. o. A radzsputi hún lovasság ruházata.

244. o. A gvalori gudzsar-hún fejedelem.

277. o. A barodai gudzsarát-hún fejedelem lovastestőrségének ruházata.

340. o. Az indiai szűr és himzése.

Végül lásd Nemes-Nagy: „Magyar viselet története” című díszmű ábráit.

c) Szokások.

Zajti sokszor idézett művének 19. oldalán az indiai hunok *fehér lóáldozatát* bemutató képét sajnos, az eredeti szanszkrit felirat nélkül igen kicsinyített fényképmásolatban adja.

Az indiai hunok történelméből tudjuk, hogy a fehér hunok, az ephthalitáknál, hogyan történt a *fehér ló áldozása* és mik voltak annak előkészületei.

Miután minden év tavaszán megtartották a Hadúrnak feláldozandó fehér ló áldozati ünnepélyeit, először kiválasztották a ménesből azt a fiatal, lovagolatlan, fehér lovat, amelyet a következő évben terveztek feláldozni. Továbbá számbavették azokat a fiatal legényeket is, akiket a következő *fehérló-áldozáskor* fognak harcosokká avatni. A kiválasztott fehér lovat elengedték, mely szabadon járva bárhol legelhetett s azt legelésében senki sem akadályozhatta meg. A kiszemelt harcosoknak az volt a kötelessége, hogy a szabadon engedett fehér lovat szabadságának gátlása nélkül őriz-

zék, illetve vadállatokkal és kincsszomjas emberekkel szemben megvédelmezzék, hogy az áldozatra kiszemelt ló tiszta, sértetlen és szent maradjon. Amikor a következő évi áldozat napja elérkezett, a fehér lovat az áldozati helyre terelték, ahol a papok megfogták és az áldozati máglyán elégették. Ugyanekkor nagy ünnepek között (mint nálunk a vitézzéavatás) a szent lovat őrző legényeket harcosokká avatták.

Mínthogy a honfoglalók *fehér ló áldozatának* részleteit nem ismerjük, senki sem állíthatja, hogy ez a honfoglalóknál másként történt, mint a hunoknál.

Amikor a szlávok a turáni eredetű népekkel érintkezésbe kerültek, azokat az „idegen”-t jelentő „ugor” szláv szóval kezdték megnevezni, amelyből az orosz „jugor, Jugria”, majd a g-h hangzócsere idején a tót „uhor”, „Uhorszkakrajna” kifejezés keletkezett.; Azonban Hunfalvy hive, Budenz, noha a turáni eredetű „ogur-oguz” szó „törzs”-et jelent, hogy a magyarral rokon népek megnevezésénél a „szittyá-hún” nevek használatát mellőzhesse, az ugor kifejezést kezdte használni, jóllehet ugor nép és ugor nyelv sohasem létezett. Ezt a történelemhamisítást a magyar tudósok elfogadták, de erről a hivatkozott angol tudományos művek írói még csak tudomást sem vettek.

S ha egykor a szlávok az ugor, jugor, Jugria, ugri, ungri stb. kifejezésekkel tényleg a turáni eredetű szittyá-hún törzseket nevezték meg, akkor mi ma miért nevezünk meg azokat a finn és ugor szláv szavakkal, ha magyarul beszélünk vagy írunk, mikor a finnek magukat finn nyelven suomi-nak nevezik és amikor a finn is szláv szó.

Hunfalvy, a történelemhamisítás nagy mestere, vajjon tudta-e, hogy a latin és a mai tót nyelv között legalább húszszor akkora a nyelvrokonság mérve, mint a finn-vogul-magyar nyelv között. Azonban ennek ellenére a rómaiakat még sem lehet a tótoktól származtatni, de fordítva sem; mert egy magból kinőtt terebélyes fának kelet-nyugat vagy észak-dél felé nőtt ágainak galyacskái rokonok ugyan, de nem származnak egymásból. így van ez egy népcsalád terebélyes fájánál is, sőt egyes nemesi családok családfáján feltüntetett tagok között is; mert a családfán szerepelt bármelyik tag nem őse a családfán szereplő személyeknek, hanem csak rokona.

Nyelvünk sokkal nagyobb rokonságot mutat a szumir, etruszk, török és főleg az újabban feldezt indiai hunok leszármazottainak nyelvével, mint a finn-vogulokéval; még sem lehet azt mondani, hogy a honfoglalók elődei Szumiriából, Etruriából vagy akár India-

ból származnak, noha a rokon népek között a faji rokonság nyomait is ki lehet mutatni.

A honfoglalók a legnagyobb valószínűség szerint abból az igen ősi, nagy népcsaládból származnak, mely egykor a Kaspi-tó és a Pamir-hegység között s főleg a Szir-Darja és Amu-Darja mellékén élt és amely egykor a szélrózsa minden irányába, de különböző korokban rajokat lökött ki. És egyik ilyen rajból – de kétségtelenül korábbi kivándorolt rajokkal való keveredés után – eredve *tűntek fel ismert történelmünk elején a Kaukázus vidékén. Egy olyan néppel, mint a finn, mely szabadságszeretetének, áldozatkészségének és hősiességének oly szép példáját adja ma is, dicsőséges lenne rokonnak lenni még akkor is, ha nem lennének nyelvi bizonyítékok. Azonban a költött mese és a valóság között mégis csak nagy különbség van.*

Mai ismereteink szerint józan ésszel és nyugodt lelkiismerettel csak azt mondhatjuk, hogy a honfoglalók elődei keletről⁶ származnak és a honfoglalók a kárpáti medence megszállásakor magukkal hozták mindazt, amit akkor keletről hozhattak, mert a hasonló lovasnépekkel kétségtelenül vérségi rokonságban állottak.

Amikor ezt a szefeity mjmjkrmat befejezem és azt a magyar közönség szíves figyelmébe ajánlom, még egyszer hivatkozom Ravasz püspök úr Önegyméltóságának szavaira, amelyekre könyvem előszavában már hivatkozni szerencsém volt.

Tiltakozunk a józan ész és a magyarság jólfelfogott érdekében a finn-ugor elmélet ellen,” mert ez fából vas-karika; s törekedjünk arra, hogy Attilának 1934-ben felállítani tervezett szobra minél hamarabb, elkészüljön.

⁶ Ma már nem titok, hogy Hunfalvy (magyarosított nevű cipcer) aki Budapestről 1865-ben írt német nyelvű könyvének „Pest und Ofen” címet adott, Lueger híve volt és a finn-ugor elméletet is a Gesamt Monarchie érdekében költötte.

Hunfalvy és társai ugyanis jól tudták, hogy egy nemzet, mint terebélyes fa, lassan de biztosan elpusztul, ha nemcsak hajszályókerit, de a történelmi tényezőkből erőt merítő főgyökereit is elvagdossák.

A vesztett szabadságharc után, után, amikor a történelmi tények hirdetése dinasztikus érdekekbe ütközött, másként: alakulhatott volna a magyarság sorsa, ha nemzetiségeink tudtak volna, hogy a magyar egy hatalmas, ősi nép leszár-mazottja.

Sajnos, a finn-ugor elméletnek következménye a trianoni békemű lett, mely éppen olyan hazugságokon nyugszik, mint amilyen hazugságokon a finn-ugor elmélet épül fel.

Tény, hogy külföldön élő véreinkkel mi törődünk a világon a legkevesebbet. Moldva egy részét, ahol kb. 200.000 magyal él, több jogon követelhetjük volna magunknak, mint az oláhok Erdélyt. S mit tettünk eddig az ő érdekükben? Semmit.

A huszárság bel- és külföldi irodalma.

- Országos LeyéUár „hunzor" 1378. XI. 30-án. Dip.,35.887.)
 Szarvas G.: Magyar Nyelvőr 1887. VI. 26-27. o.
 Melich J.: Magyar Nyelv. XVI. évf. 164. o.
 Szamota-Zolnai: Magyar Oklevél Szótár. Pótlék. Bp. 1902-906. 339. o.
 Pallas Nagy Lexikon. IX. 502. o.
 Révai Nagy Lexikon. XI. 382. o.
 Huszár Imre, Mailáth János, Gyalóka, Berkó stb., stb.
 Zsuffa S.: A huszár szó eredete. (Szent György képes sportlap. 1934. VI. 25.)
 Tóth Z.: A huszárok eredetéről. (Hadt. Közi. 1934. III.-IV.)
 Hóman-Szegfű: Magyar történet. Bp. 1935. (I. 151. és III. 162., 568. és 627. o.)
 Zsuffa S.: A huszár szó és a magyar huszárság eredete. Bp. 1936.
 Tóth Z.: A huszárság eredethagyománya 1936-ban. (Magyar Szemle. 1936. IV.,
 – V. szám.)
 Zsuffa S.: Magyar volt-e az európai huszárság őse? Bp. 1937.
 Zsuffa S.: Magyar eredetű-e a huszár szó? Bp. 1937,
 Darkó J.: A magyar huszárság eredete. (Hadt. Közl. 1937. III-IV.) és Pécs 1937.
 és Tisza István Tud. Társaság kiadványai. 7. köt. 7. füzet.
 Tóth Z.: A huszárság eredethagyománya 1937-ben. (Hadt. Közl. 1938. I-II.)
 Zsuffa S.: A huszárprobléma. Bp. 1939.
 Gáldi L.: Huszár szavunk bizánci kapcsolatai. (Magyar Nyelv. 1939. V.)
 Graeffe: Kurze Geschichte der Kaiserlich-Königlichen Regimenter ... „Von den
 Hussaren. Wien. 1801. II. 138. o.
 Meynert: Leitfader der Geschichte des öst.-ung. Kriegswesen. Wien. 1869
 III. 39. o.
 Miklosich: Die Slavischen Elementen in Magyarischen. Wien. 1881.
 K. F.: Woher kommt das Wort Hussaren? (Frankfurter Zeitung. 1915. XI. 23-án.)
 Choppin: Les Hussards. Nancy. 1898. 9. o.
 Hussard: Nouveau petit Larousse illustré. Paris. 1938. 504. o.
 S. Bogumil Linde: Słownik Jazyka Polskiego. Lwow. 1855. II. 192. o.
 Zymunt Gloyer: Encyklopedja Starapolska. Warsava. 1901. II. 92Φ-24. o.
 Otten Zaskovszki: Odrebnest Starapolski stuki. (Revue d'Histoire militaire.
 Varsói folyóirat. 1935. I. 7. o.)